

Kende B. Hanna

HARRY POTTER TITKA

OSIRIS ZSEBKÖNYVTÁR

Kende B. Hanna

HARRY POTTER TITKA

A gyermek csodavilága

OSIRIS ■ BUDAPEST, 2001

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

© Osiris Kiadó, 2001
© Kende B. Hanna, 2001

Tartalom

A <i>HARRY POTTER</i> -JELENSÉG	7
Pro és kontra	7
Gyermekirodalom vagy mindenki könyve	10
A TITOK NYOMÁBAN	17
<i>HARRY POTTER</i> MEGJELNIK	26
Az átmeneti tárgy	27
A szemüveges kisfiú	30
HARRY A ROGERS-ISKOLÁBAN	39
A tábor	39
Beszélgetés az iskola tizenegy-tizenkét éves gyerekeivel	44
GYEREK A FELLEGEKBEN	51
Szimbiózis és távolságtartás	55
A farkas megszelídítése	62
Konklúzióelemek	65
IDENTIFIKÁCIÓ	67
A rossz tündér, a jó varázsló és a megfélemlített szolgák	72
Az ijedtszívű gyerekek	75
Anyakapcsolat, barátság, szerelem	82

A RÓZSZASZÍNŰ FANTOM ÉS A FEKETE KÍSÉRTET	94
ROWLING FANTÁZIAVILÁGA	105
Szorongásűzés a pszichodráma eszközeivel	116
A MŰ SZERKEZETE, A FESZÜLTSÉG KIVÁLTÁSÁNAK ESZKÖZEI	122
Helyzetek, fordulatok, csavarások	123
Keret, gondolatritmus, hasítás	129
A Mindentlátó hal	134
Deus ex machina Rowlingnál és a gyerekek csodavilágában	139
Humoros elemek	143
A JÓ ÉS A ROSSZ HARCA	149
Mardekár vagy Griffendél	155
HŐS ÉS ELLENHŐS	158
HARRY A GYEREKEK CSODAVILÁGÁBAN	167
UTÓHANG A JÓ ÉS A ROSSZ HARCÁHOZ	178
 A KÖTET MUNKATÁRSAI	181
IRODALOM	183
KÉPEK	191

A HARRY POTTER-JELENSEÉG

PRO ÉS KONTRA

1997-ben, mint ismeretes, a Bloomsbury Kiadó arra kérte Joanne Kathleen Rowlingot, hogy ne írja ki teljes nevét a *Harry Potter*-sorozat első történetének címlapjára, elégedjen meg keresztnéve kezdőbetűinek rövidítésével, J. K.-val. Ha feltételezik, hogy férfi a szerzője, talán nagyobb sikerre számíthat egy gyerekeknek szánt regény. Azóta ország-világ ismeri a nevét. Rowling ma köztudomásúlag a világ legolvasottabb írója. Hét kötetre tervezett művéből négy jelent meg eddig, 2001 októberéig százmilliónál több példányt adtak el belőle. Milliók olvassák, felnőttek is, gyerekrajongóik klubokba szerveződnek, táborokat, műsorokat, színielőadásokat rendeznek. Az interneten közel hétszázezer web-oldalon foglalkoznak vele. A mű szenvedélyeket szít fel, a többség lelkesedik érte, ellenségei támadják.

A Bloomsbury, a hajdani kis kiadó rendkívül nagy forgalmat bonyolít, a *Harry Potter* fordítási jogát közel ötven országnak adta már el. A könyv több mint negyven nyelven látott eddig napvilágot, köztük a nagy nyelveken kívül albán és zulu tolmácsolásban is. Kínában a majdnem másfél milliós példányszám, úgy tűnik, kivételesnek számít. Kína Népi Irodalmi Kiadvállalata zöld papírra nyomta, hogy megkülönböztesse a hamisítványoktól.

Magyarországon eddig háromszáz-hatvannégyezer példány fogyott el. A könyvtárakban sorban állnak a rá várakozók, és baráti körben is kölcsönzik egymástól.

Az első kötet, a *Harry Potter és a Bölcsek Köve* megjelenéséig Rowling neve teljesen ismeretlen volt. Ezt a művét is három kiadó utasította el. A kiadók háritásában különböző érvek szerepeltek, például az, hogy egy bentlakásos iskola nem érdekelheti az olvasóközönséget.

Rowling nem szívesen válaszol az újságírók kérdéseire, ritkán nyilatkozik, mert alkata szerint visszahúzó, rivaldafényt kerülő szerző. A siker nem szállt a fejébe, igyekszik kivonni magát mindenféle közszereplésből. A Bloombery Kiadó iránti hálából elvállalta ugyan, hogy részt vesz a negyedik kötet kibocsátásakor rendezett ünnepségen, ahol alig várta, hogy az újságíróktól megszabaduljon, és végre a gyerekekkel beszélgethessen.

Különböző kitüntetésekben részesült, ezek közül legjelentősebb az Erzsébet angol királynő születésnapja alkalmából 2000 júniusában kapott Angol Birodalmi Érdemrend (Order of the British Empire).

Jóteköny célra megjelentetett két kis humoros kötetet, két álszerző nevében, Albus Dumbledore előszavával, az egyik Tudor Hushpush: *A kviddics évszázadai*, a másik Göthe Salamander: *Legendás állatok és megfigyelésük*, amelyek jövedelmét a világ szegényeit támogató Comic Reliefnek ajánlotta fel.

Rowling egyetemet végzett francia és klasszika-filológia szakon, majd Portugáliában egy újságíró feleségeként angolt tanított. Született egy kislánya, akivel a nagyon rövid idő alatt felbomlott házasság után visszaköltözött Angliába. Helyettesítő tanárként és szociális munkásként dolgozott. Igen szűkös körülmények között élt, és mint mondja: „Elkeseredett és dühös voltam, mert összekuszáltam az életemet, és nem tudtam megadni a lányomnak azt, amit szerettem volna.”

Rövidesen forgalomba kerül az első *Harry Potter*-kötet alapján forgatott film. Negyvenezer gyerek jelentkezett Harry Potter szerepére, hogy eljátszhassák a világ leghíresebb

varázslóját. Mikor egyszer Rowlingot megkérdezték, hogyan fogja a címszereplőt megtalálni, azt mondta: jártában-keltében bizonyára találkozik majd vele, akkor majd megkérdezi tőle, tud-e játszani, fülön fogja, és beülteti egy taxiba. Ebből úgy látszik, nem lett semmi, mert amikor megnézte a Daniel Radcliffe angol kisfiúval készült próbafelvételeket, Rowling úgy látta, hogy tökéletesen megfelel a célnak. Félő, hogy a film még hatalmasabb reklámkampányt fog előidézni. Már a negyedik kötet megjelenése előtt tömegével jelentek meg emléktárgyak, iskolaszerek, játéktárgyak, trikók, ez azóta is folytatódik.

A Tűz Serlegének hivatalos megjelenése előtt nagy volt a titkolózás, majd a felhajtás: a könyvesboltok éjfélkor kezdték el a negyedik kötet árusítását, hajnalig nyitva tartottak, az üzletek ajtajai előtt hálósákkal, szendvicsekkel felszerelt rajongók álltak sorba.

A varázsiskola, amelyben a cselekmény játszódik, tipikus angol college. Rowling ezt aényt megerősítette, de hozzátette: „Azt tapasztalom, hogy a gyerekeknek mindenfelé tesszik a történeteknek ez a jellegzetesen brit atmoszférája (és ironikus fordulattal hozzáteszi), még ha valószínűleg nagyon rózsás képet kapnak is arról, hogy milyen Angliában iskolába járni.” Néhány amerikai tanár azonban a könyv kitiltását követelte az iskolából, mondván, hogy a tanárok lejáratására buzdít. Vannak a könyvben kifigurázott tanárok, mint az öntetszelgő, nagyotmondó Lockhart professzor vagy Piton, aki gyűlölködő, igazságtalan és elfogult, de a roxforti gyerekek még velük szemben sem viselkednek tiszteletlenül. Magyarországon nem tapasztalhattunk ehhez hasonló tiltakozást, ellenkezőleg, többen szólnak elismeréssel arról, hogy milyen szenvedélyes olvasási lázt váltott ki növendékekben. A *Mentor* című pedagógiai lapban egy budapesti tanár levonja a következtetést: „Azt jelzi ez, hogy a gyerekek még sincsenek elrontva, jobbak, mint amilyenek a felnőttek hiszik őket.”

Rowling megharagudott, amikor egy olasz kiadás borítólapján megjelent egy szemüveg nélküli Harry. Érzéketlennek tartotta a kiadót, aki nem értette meg, hogy a szemüveg elválaszthatatlan a Potter-jelenségtől, mert Harry sebezhetőségét jelzi. Egyetértett viszont azzal, hogy vakok vagy olvasásképtelenek számára CD-t jelentessenek meg. A hálón, szeptemberben az IM-NET Fórumban, ahol tizenévesek vitáznak Harryről, sok érdekességet találunk, ilyen kissé abszurd szöveget is: „Engem a *Harry Potter*-kötetek segítettek ahhoz, hogy most már bármilyen unalmas, kötelező olvasmányt is ki tudjak olvasni.”

Katolikus körökben Magyarországon élénk pro- és kontra polémia alakult ki. Rendeztek is a szegedi piarista gimnáziumban egy első magyarországi Harry Potter-konferenciát, hogy „megfejtsek a Harry Potter-örület titkát”. Ez a konferencia bizonyos értelemben válasz volt az *Új Ember* című lapban és másutt megjelent kritikákra, amelyek közül egyesek sátánistának nevezték Rowling könyveit. Máté-Tóth András valláskutató úgy vélte, hogy a *Harry Potter* nem rekeszthető ki a hitből, mert nem rekeszthető ki a kultúrából. Az USA-ban a fundamentalista keresztények, ha lehet, még ennél is élesebben támadták a *Potter*-könyveket, a legkülönbözőbb ürügyekkel, például azért, mert boszorkányságra, homoszexualitásra, az abortusz pártolására bátorít (!?). Ezzel szemben a New York állambeli Syracuse város székesegyházának vasárnapi iskolájában Harry Pottert Jézushoz hasonlítják, és az ő történetén keresztül csinálnak kedvet a hit-tan tanuláshoz.

GYERMEKIRODALOM VAGY MINDENKI KÖNYVE

Jobb kifejezés híján mindenki könyvének fordítottam az angol, sokkal kifejezőbb *crossover bookst*. Ebből a szempontból a *Harry Potter* leginkább a gyermekirodalom egyes nagy-

szerű műveivel rokonítható, amelyeknek „titka” a *Harry Potter*ével rokon, ezek közül Tolkientől *A Gyűrűk Urát* és a *Hobbitot*, Barrie *Peter Panját*, Lewis Carroll *Alice csodaországban*-ját, valamint Frank Baum könyvét, az *Oz, a csodák csodáját* szokták idézni.

Hozzájuk sorolhatnánk egy másik, a kilencvenes évek második felében megjelent háromkötetes fantáziaregényt a *Világok kereszteződéséről*, egy angol szerző, Philip Pullman tollából, amely egyik olvasója szerint ugyancsak „korhatárok nélkül olvasható”.

A *Time* hétoldalas melléklete címben emeli ki a *Harry Potter* kapcsán: „Egy fiatal varázsló tevékenysége gyerekeket és felnőtteket egyaránt lenyűgözött.”

A sorozat jellegzetességeihez tartozik, hogy mindenfajta közönséghez szól. Bár Rowling eredetileg a hétévesnél idősebb gyerekeknek szánta, számos olyan óvodáskorú gyereket ismerek, akiknek anyjuk vagy apjuk olvassa fel a szöveget, és akik nem kevésbé izgatottan várják a folytatást, mint nagyobb testvérük, aki a maga saját tempójában olvas, és már előrébb jár. Egyes ötévesek nemcsak ismerik a történeteket, a szereplőket, hanem szenvedélyesen benne élnek a rowlingi világban. A kezdeményezés ez esetben sem feltétlenül a szülőktől származik, gyakoribb a jelenség fordítottja, amikor a gyerekek, olykor az unokák lelkesedése kelti fel a felnőttek figyelmét. Azután ők vagy beleesnek abba, amit „Harry Potter bűvöletének” neveznek, vagy kisvártatva leteszik a könyvet, és nem értik, mi ragadja magával általános iskolás vagy kamaszkorú gyerekeiket. Néha egyenesen családi feszültséget okoz, ha például az édesanya annyira együtt rezdül gyerekeivel, hogy közösen olvasásuk lefekvéskor (és a család minden tagjának fontos, hogy le ne maradjon, nehogy valamely epizódot elmulasszon), a családfeje pedig kirekesztettnek érzi magát, de ismerek olyan családcentrikus, viszont erre az univerzumra nem befogadóképes anyát, aki gyöngéd csodálkozással figyeli férjének és gyerekeinek (gyerekének) szenvedélyes érdeklődését.

A fent említett könyvek közös vonása tehát, hogy nem egy adott olvasóréteghez szólnak, hanem nagyon sokféle közönséget ragadnak magukkal, gyerekeket, serdülőket, felnőtteket, öregeket és fiatalokat, fiúkat és lányokat egyaránt, legyenek azok szenvedélyes olvasók vagy betűfóbiások. Habár minden korcsoportban előfordulnak olyanok is, akik elutasítják.

Lewis Carroll világa például az iskoláskorú gyerekek egy részének visszautasításába ütközik – kivételt képeznek a pszichikusan sérült, autisztikus vagy skizoid gyerekek, akik az átváltozásoknak ebben a szürrealista világában magukra, saját szorongásaikra ismernek. Alice közvetítésével képesek azokat újraélni és feldolgozni (erről számol be a francia pszichoanalitikus, Maud Manoni, intézményének, a Kék ház drámacsoportnak a vezetője). A kisebb gyerekek azonban gyakran elutasítják, míg a kamaszok és a felnőttek egy jelentős része könnyebben befogadja, számukra ez a világ kevésbé tűnik félelmetesnek.

Olyan megkérdezett gyerekek szerint, akik mindkettőt élvezték, a *Harry Potter* és a *Gyűrűk Ura* azért lebilincselő, mert egyaránt zárt világot ábrázolnak, amelybe beleélhetik magukat.

Van azonban olyan felnőtt, aki úgy véli, hogy a fantasztikus világ számára megközelíthetetlen. Egy ilyen háritó, elutasító tanárnő és egy szociológiai professzor azt fogalmazta meg, hogy ő gyerekkorában sem olvasott soha fantáziaregényt; előbbi hozzátette, hogy nem szerette a népmeséket sem, neki soha senki mesét nem mondott, legfeljebb apja mesélt olykor valós történeteket.

Felmerül a kérdés azoknak a felnőtteknek kapcsán, akik sohasem hallottak, akik sohasem meséltek maguknak mesét, nem álmodták bele magukat egy másféle világba: létezhet-e vajon olyan boldog gyerek, aki nem szorul rá arra, hogy magának ábrándvilágot teremtsen? Vagy ezeknél a csodavilág-tagadóknál nem egyszerűen arról van-e szó, hogy ha volt is ábrándviláguk, az egyszerűen nyomtalanul eltűnt vagy el-

felejtették? Ahogy ezt egy fiatal édesanya megfogalmazta: gyerekeink még benne élnek, mi már nem emlékszünk rá.

Van tehát olyan felnőtt, aki gyermekkori ábrándvilágát nem képes felidézni, de a gyermekirodalomnak tekintett fantáziaregények talán éppen azért váltak *crossover books*okká, azért váltanak ki generációkfölötti érdeklődést, azért olvasásuk őket a gyerekeken kívül a felnőttek milliói, mert valamit visszahoznak gyerekkorukból. Valamit, amit szerettek, és amit elfelejtettek.

Ezzel ellentétes folyamatokat is ismer a gyerekirodalom, például olyat, amelyek során az eredetileg felnőtteknek szánt fantáziaregények válnak gyermekolvasmányokká. Ide sorolják azokat a – még a gyerek felfedezése előttől, tehát a 19. századot megelőző korszakból származó – történeteket, amelyek eredeti vagy részben átdolgozott formában bekerültek a gyermekirodalomba. Gondolunk Daniel Defoe *Robinson Crusoe*-jára de különösen Swift *Gulliver utazásaira*. Utóbbi lényegesen különbözik azonban a fentebb felsoroltaktól, amennyiben metaforikus formája mögött politikai pamflet jellege is megmutatkozik, valamint egy utópista társadalomábrázolás igénye, ami azt példázza, hogy milyenné is kellene az emberi társadalomnak válnia.

Rowling regénycsaládjának jellegzetes vonása, hogy nincs didaktikus hangvétele, nem arra akarja tanítani a gyerekeket, hogyan viselkedjenek, nem arra szolgál, hogy kioktassa őket, az író a gyereket magával egyenértékűnek tekinti. „Rowlingnál nyoma sincs semmi lebecsülő, leereszkedő hangvételnek” – állapítja meg egy angol kritikusa, Christine Baker.

Egy tizenhárom éves francia fiú, Matthias, úgy véli, hogy a *Gyűrűk Urának* és a *Harry Potternek*, valamint a Pullman-trilógiának közös vonzerejük éppen a terjedelmük, és az, hogy egy összefüggő koherens világot teremtenek.

A fantáziaregényekről elmondhatjuk, hogy egy nem pullmani értelemben (aki végtelen számú, egymással össze nem

függő, de egymással párhuzamosan létező világ egyidejű jelenlétét feltételezi) egy valóságtartalommal nem rendelkező, vagyis nem valós, hanem virtuális világba vezetnek be, amelybe a gyerek, akár a játékba, kettős tudattal, de nem kis beleéléssel lép be; élményének intenzitása a regény hatóerejének, vonzatának nem jelentéktelen tényezője.

Lehetséges, hogy fantáziavilágba merülve a felnőttek egy elfelejtett, elveszett vagy elvesztett dimenziót kell pótolnia, mert a felnőtté válás kétségkívül gyarapodás (hányszor adnak hangot idős felnőttek annak a vágyuknak, hogy jelenlegi tapasztalataikkal gazdagodva szeretnének ifjúkorukba visszatérni), de ugyanakkor elszegényedés is, bizonyos természetes képességek, készségek elsorvadása.

A pszichológiai iskolák fejlődésemélete a gyermekkor meghaladását, a különböző fejlődési fázisok egymásutánját tekinti kíváncsúnak, és hajlamos arra, hogy a regresszivitást vagy a múlthoz rögzülést, a fixációt betegségforrásnak tekintse. A pszichodráma megalapító nemzetközi tekintélynek örvendő Moreno álláspontja annyiban különbözik a fejlődésvonal egyoldalú, többnyire egyenes vonalú ideális útjának doktrínér meghatározásától, hogy ő a gyermekkorban a világba illeszkedés kettős párhuzamos kialakulási folyamatát fedezi fel. „A gyerek saját érzelmi világa két irányban formálódik. Előfordul, hogy ezek egymástól függetlenül alakulnak... A gyerek két dimenzióban létezik egy időben, az egyik valóságos, a másik képzeletbeli, anélkül azonban, hogy ez a megkettőzés a legkevésbé is megzavarná.” (Moreno: *Az alkotó személyiség kialakulása és szerepe*. In *Pszichoterápia és pszichodráma*. 1965)

Moreno egyes pszichológiai iskolákkal ellentétben, a költőkkel vagy egyes érzékeny művészekkel egyetértésben úgy vélte, hogy bizonyos fontos gyermeki készségek és képességek a fejlődés folyamán elsatnyulnak, visszafejlődnek, a felnőtt sokkal inkább a banalitások, a sztereotípiák, az úgynevezett „konzervek” rabja. Ezzel állítja szembe a gyermeki

képzelőerő lényeges összetevőit, a spontaneitásfaktort és a kreativitást. Moreno a pszichodráma egyik fontos funkciójának tekintette a felnőttet saját képzeleti, intuitív, kreatív gazdagságához visszavezetni. Egyik terápiás célkitűzése azoknak a gátlásoknak az elhárítása volt, amelyek a felnőttet elszegényítik, és akadályozzák abban, hogy visszanyerje saját valós vagy potenciális gyermeki gazdag képzeletvilágát, ő ebben látta a kreatív személyiség legfontosabb jegyeit. Magyarországon ilyen szellemben működnek a különböző felnőtt pszichodrámacsoportok.

A TITOK NYOMÁBAN

Harry Potter bővölete. Az új gyerek pszichológiája címmel 2001 nyarán Benoit Virole francia pszichológus tollából megjelent egy kis kötet. A szerző saját, alcímben jelzett hipotézisének megfelelően próbálja kimutatni, hogy Harry Potter sikerének titka az, hogy egy új életérzést fejez ki, a mai modern gyerek életérzését. Ezzel magyarázza a könyv elképesztő népszerűségét, soha nem látott átütő sikerét.

„A fiatal varázsló kalandjainak történetét az egész világon mindenütt kiadták, több mint ötven nyelvre lefordították. Megvásárolt példányainak száma felülmúlja a hatvanhat milliót, ennek felét az Egyesült Államokban adták el. Franciaországban az első három kötet egy és negyed millió példányban kelt el.”

Az eredmény annál is figyelemre méltóbb, mondja, mert a fiatalok olvasási készsége, úgy tűnik, erősen lecsökkent, elsősorban a televíziónézés és a televíziós játékok hatására.

„*Harry Potter*nek a fiatal olvasók körében elért sikeréből többek között azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy az ismeretek elsajátításának és kezelésének terén valóságos mutációnak vagyunk tanúi, a fiatal nemzedékek [sic!] a szövegben ugyanazokat a szimbolikus mutatókat (*opérateurs symboliques*) keresik, amelyekkel a képek világában, a rajzfilmekben, a videojátékokban találkoznak. Ezek az új típusú szimbolikus operátorok ma már tisztán felismerhetők. A cselekvés különböző leíró paramétereit, a szereplők interakcióinak

hátterét a tér-idő koordinátái alkotják, ezek a személyek egy előzetesen kialakított cselekmény megoldási dinamikájában tevékenykednek, a cselekmény egy végcél megvalósításával ér véget.”

A szerző úgy véli, hogy J. K. Rowling megtalálta azt az írásmódot, amely a cselekvésdinamikát kiváltja. Stílusa egyfajta virtuális hiperaktivitásra való készséget alakít ki. Rabul ejti az olvasót, aki valóságos éber álomba merül.

Egyetértünk abban, hogy a Harry Potter cselekvéscen-trikus; egy szellemes magyar kritikusa tovább megy, és úgy határozza meg, hogy ez a gyerekirodalom első akciókönyve.

Felmerül bennünk a kérdés: vajon a gyerek cselekvésszükséglete új jelenségnek, modern mutációnak tekinthető-e. Vajon nem kalandregények voltak-e a gyermekirodalom klasszikusai, a Verne Gyulák, a Cooperek, a Stevensonok, a Hector Malot-k, és az eredetileg ugyan nem gyerekeknek íródott, de magukat a gyerekirodalomban kiteljesítő Gulliver és Robinson?

A hiperkinetizmus, a helyzetváltozás és a cselekmény lélegzetelállítóan gyors egymásutánja valóban mai műfajok, például a rajzfilmtechnika sajátossága. Hozzátehetjük: társul ehhez a cselekvés értelmetlensége és főként a halál állandó jelenléte és reverzibilitása. (A Walt Disney-figurák folytonosan változtatós halált halnak, megsütik, eltemetik, felnyársalják, megfőzik, megkopasztják őket, és ez a művelet mindig újrazkezdhető.) Ezeknek a műveknek van néha valamiféle tartalmi mondanivalójuk, öngazolás-igényük: a kisebbek aratnak győzelmet a nagyobbak felett (a macska legyőzi a kutyát, az egér a macskát, a Woody Woodpeker a rókát stb.), de figyelemre méltó, hogy az agresszivitás – ha úgy tetszik, az agresszió – többnyire öncélú, az üsd-vágd dinamikának megfelelő pillanatnyi kisülés, ami a gyereket felizgatja vagy esetleg lecsendesíti, de aminek semmiféle tartós hatása nincs. A Harry Potter-jelenségnek a gyerek (esetleges, feltételezett) túlmozgásosságához, klinikailag leírt hiperkinéziséhez semmi köze;

Harry nem a levegőben vagdalkozik, nem rángatja görcsösen a kezét-lábát, rohantában nem megy neki a falnak, a fának, nem vet bukfencet. Ilyen értelemben (mint ezt a továbbiakban módunk lesz elemezni) mindenfajta automatikus mozgástól, öncélú erőszaktól, *acting out* jellegű kitörésektől mentes.

Úgy vélem, rettenetesen behatárolja, leegyszerűsíti, hogy ne mondjuk, rágalmazza a ma gyereket az, aki úgy véli, hogy cselekvésszükségletére redukálható – akármennyit hallgat is tévét, és tölti ki idejét számítógépes játékokkal –, vagy aki azt állítja, hogy modernizmusát ezzel lehetne jellemezni. Szerintünk

a) a cselekvés nem új szükséglete a gyerekeknek, hanem az mindenkori szükséglete volt, beleértve a játékot, amely kielégítésének egy formája;

b) ez kiegészítendő a cselekvés céljával, hiszen az valamire irányul;

c) a mai gyerek, legyen bár kiskamasz, nem redukálható pusztán cselekvésszükségletére; érzésvilága sokrétű szükségletrendszerbe ágyazott, úgymint szeretetszükségletre, önmegvalósításra való törekvésre, de ezenfelül vannak csodavilág- és képzeletépítési szükségletei is.

Ezek közül Harry Potter nem kizárólagosan és talán nem is elsődlegesen a cselekvésszükségletet elégíti ki, hanem sokkal szélesebben érinti a gyerek hásszükségletét. A kalandregény, mint a serdülőknak szánt irodalom nagy része, a hős útkeresésének és feladatvállalásának különböző állomásait, fázisait jeleníti meg. Mint a legtöbb fejlődésregénynek, a *Harry Potter*nek is van fejlődésméleti mondanivalója, beavatási szertartása a felnőtté válást készíti elő, ami a szenvedélykiváltó ifjúsági regények többségében túlmutat az egyéni útkeresésen, útra kelésen. Szimbolikus, fantasztikus áttételben veti fel az emberré válás, az önmegvalósítás kérdését, sőt ezen túlmenően felmutatja az embergyerek morális, ha úgy tetszik, metafizikus dimenzióját is, azt, hogy mi végből is van a világon.

Egy másik szerző, Paul Gray a *TIME Magazine* *The magic power of Harry Potter* című cikkének írója – aki hétoldalas tanulmányát azzal a szándékkal adja közre, hogy megmagyarázza, miért csigázták fel ezek a könyvek érdeklődésünket – sokoldalúan közelíti meg a könyv sikerének titkát, egy adott ponton így összegez:

„Tulajdonképpen nem különösebben nehéz felderíteni a *Harry Potter*-könyveket jellemző szabályokat. Helyezz vonzó jellemeket érdekes, de veszélyes helyzetekbe, és a lehető leghosszabb ideig késleltesd a megoldást! Nincs ebben semmi újszerű, semmi, amit történetmesélők Homéroszig visszamenően ne ragadtak volna meg, és ne használtak volna eredményesen. De mint ezt Harry Potter lelkes rajongói megtanulták, ha valaki ismer egy varázsigét, az nem egyenértékű azzal, hogy varázsolni képes. Rowling titka olyan egyszerű és titokzatos, mint rejtélyes képessége arra, hogy az emberek varázslatéhségét táplálja: tudja, hogyan élessze fel az olvasó vágyát arra, hogy ne egyszerűen meghallgasson vagy elolvasson egy történetet, hanem hogy azt át is élje.”

Mintha azt fejezné ki a fenti idézet, hogy Rowling titka varázserejében van, abban, hogy képes olvasóit elvarázsolni.

Alison Lurie, amerikai regényíró nő érvrendszerében felújítja – anélkül hogy megnevezné – az *Encyclopaedia Britannica* gyermekirodalom-szakértőjének érvelését arról, hogy miért olyan jelentős az ifjúsági irodalom az angolszász országokban. Ő abban keresi a magyarázatot, hogy „az angolok és az amerikaiak nem nőttek fel”. Bár olykor bizonyos érettségről tesznek tanúságot, titokban valójában nagy gyerekek maradnak (ebben már bizonyos sztereotip tipológiát ismétel meg), akik saját kiskoruk élvezeteinek és privilégiumainak nosztalgiájában élnek... A 18. század végétől kezdve a költők, filozófusok és nevelők hangsúlyozták, hogy a gyerekkor valami nagyszerűt és különlegeset jelent; a fiatal-ság a jósággal és a nagylelkűséggel egyenértékű. A továbbiakban úgy véli, hogy a hatvanas–hetvenes évek végén Ang-

liában és Amerikában az ifjúság romantikus idealizálása komoly mértéket öltött.

(Mikor Rowlingot megkérdezték, minek tulajdonítja, hogy az angolok olyan jók a fantáziailrodalomban, kiderült, mennyire távol érzi magát mindenfajta speciális, nemzeti jelleg hangsúlyozásától. Azt válaszolta: „Anglia fantasztikus folklórtradícióval bír, mivel minket annyian megszálltak.”)

Alison Lurie a gyermekirodalom kultuszát összekapcsolja szerzőinek gyermeteg tulajdonságaival: a *Babar* írójának fia és könyvének folytatója, Laurent de Brunhoff például hetvenéves korában még élvezettel mászott fára. A *Peter Pan* szerzője, akárcsak Lewis Carroll, szívesen tartózkodott gyerekek társaságában (!).

A fenti érvekkel azt hangsúlyozza: „nem csodálatos, hogy az ilyen személyiségek a gyerekek pártját fogják a felnőttekkel szemben, és hogy könyveik a szó legmélyebb értelmében tekintélyrombolók. Kigúnyolják a felnőtteket, bemutatják ambícióikat és kudarcaikat, többé-kevésbé rejtetten azt sejtetik, hogy a gyerekek bátrabbak, szimpatikusabbak, érdekesebbek a felnőtteknél, és hogy a felnőttvilág törvényeit meg kell semmisíteni.” Ezekből az előzményekből vezeti le „Joanne K. Rowling skót szerző” tevékenységének jellegét. „Olyan világot teremtett – mondja Lurie Alison –, ahol a gyerekek különleges hatalommal vannak felruházva, míg a felnőttek ostobák vagy kegyetlenek, vagy mind a kettő (!)... A főhős titkos hatalma a népmesék klasszikus eszközeit használja... (úm. repülő seprűk, metamorfózis, elátkozás és bájital). De a gyermeki hatalom a képzelőerő, a kreativitás, a humor metaforájaként is értelmezhető.” Érvelésének megerősítésére kiemeli, hogy maga Rowling nem is titkolja, milyen közel érzi magát saját gyerekkorához.

Mintha Alison Lurie azt venné rossz néven, hogy a gyermekirodalom nagyjaihoz hasonlóan J. K. Rowling is olyan regresszív lénynek tekinthető, aki visszatér a gyerekkor értékeinek idealizálásához, túlhangsúlyozásához.

Ez volna vajon *Harry Potter* írónjének titka?

Boldizsár Ildikó négy pontban foglalta össze *Harry Potter* sikerének titkát, és bizonyos lényeges vonatkozásban közel került az elsőnek idézett Benoit Virole felméréséhez, aki a tempókülönbséget különösen kiemeli.

„Rowling megírta a gyermekirodalom első akciókönyvét, figyelembe véve a modern gyerekvilág felgyorsult tempóját, hisz a bit-agyú gyerekek (akik a számítógépes játékokon és a televízió képernyőjén nőttek fel) egész másképp viszonyulnak a valósághoz, mint társaik, akik számára minden lassúnak tűnik, ami nem változik kb. hat másodpercenként, a rajzfilmekben ugyanis ennyi idő telik el két akció között.”

A továbbiakban kiemeli, hogy a cselekmény a valóság és a képzelet határán zajlik, majd a siker harmadik okaként *Harry Potter* alakját emeli ki, mely a gyerekeknek azonosulási modellt biztosít, a siker negyedik oka pedig a Rowling nyújtotta folyamatos humorral átítatott képzelet- és fantáziatréning.

Vajda Zsuzsa pszichológus 2000 augusztusában adott interjújában arra a kérdésre, hogy miért váltott ki a könyv ilyen felfokozott érdeklődést, mindenekelőtt leszögezi: „A *Harry Potter* tényleg nagyon jó könyv, és tulajdonképpen sok tekintetben követi a legjobb gyermek- és ifjúsági regények hagyományait” (itt az angol gyermekirodalmat, név szerint Dickenst és a *Tom Sawyert* említi). Ehhez a tradícióhoz kapcsolódik abban, hogy viszonylag nagy időintervallumot ölel fel, és csapatban, iskolában, tehát olyan közegben játszódik, amely az összes gyerek életében meghatározó szerepet tölt be. Későbbben hozzáteszi: „Nagyon vonzó a valóság és a fikció elegyítése”, és ezen belül kiemeli, hogy „a varázslatok nem öncélúak, hanem eszközök, nem teszik feleslegessé a fejtörést... a bátorságot”. „A *Harry Potter* érdekessége éppen abban rejlik, hogy írója a teljes ismeretlenségből bukkant fel, és a megérdemelt sikerhez nem volt szüksége reklámra.”

Ez a helyzet azonban azóta radikálisan megváltozott. Florence Noville már a *Le Monde* 2000. novemberi cikkében ki-

fejezte azoknak a megrökönyödését, akik a negyedik kötet összehangolt mediatisztikus fogadtatásának előkészítését kifogásolták: „Míg az első három kötet híre elsősorban szájról szájra terjedve nyerte meg a gyerekekből és a felnőttekből álló olvasókat, ami csodálatos, nem értem, miért kell a negyedik kötet beharangozásának a Halloween típusú szomorú ünnepekhez hasonlítani.”

Azóta, mint tudjuk, tovább romlott a helyzet. Szegény Harry Potter mindenféle marketingakció, közhasznú cikkek és gyerekjátékok népszerűsítésének reklámtárgyává vált, és további frontális reklámkampány várható a film nyilvános kijövetelekor...

Kálmán C. György *Harry Potter játéka*i című cikkében azal kezd ismertetését, hogy ettől az egész fantáziavilágtól elhatárolja magát. „Én mugli vagyok.” Vagyis, ha nem is a Karinthy szerinti ESEÁSZ, de egy ember, aki megtagad minden eleven kapcsolatot a szimbolizmussal, más szóval a varázsvilággal. E sorok írója nem állítana magáról hasonlót. Lehet, hogy választás esetén inkább tekinteném magamat boszorkánynak. Említettem ezt egyszer egy öt és fél éves kisfiúnak, Ádámkának – amikor Harry Potterről beszélgettünk –, aminek ő határozottan örülni látszott. „Talán némelyikünk – mondja Kálmán C. György – ...az angol felsőoktatás [miért felsőoktatás?] mikrotársadalmának rajzát élvezi a leginkább.” Megszorításként hozzáteszi: „legalábbis a felnőttek körében ez így lehet”. Ez számomra akkor sem tűnne valószínűnek, ha nem találkoztam volna Potter-rajongó felnőttekkel. Ezek után a cikkíró bonyolult háromsíkú játékszerkesztés-elméleti fejtegetése következik: „Az életszerű indítás konkrét anyagától a realitás és fikció kettősségével a kviddics-játék nevelő hatásán át a játékok harmadik köréig, ami nem más, mint játék a játékban. Ezt a beszédmódok és műfajok játékának nevezhetném, amely hol paródia, hol ironikus rájátszás, hol eljárás, hol lehetőségekkel, hol egy-egy műfaj megjátszása vagy kijátszása egymás ellen.” Az az érzésünk, hogy amennyiben ezek a

síkok egyáltalán relevánsak, csak mellékvonatkozásai valaminek, aminek a varázsvilág csak egzotikus kerete, ami azonban a gyereket, és ha hozzátehetném, a felnőttet sem zavarja meg valami másnak (talán az értelemnek?) keresésében.

Fischer Eszter pszichológus a *Fordulópont* című folyóiratban közzétett kitűnő írásában sok érdekes szempontot felvet, és a könyvet sokrétűen elemzi. A Roxfort-iskola hangulatában mindenekelőtt határozottan a mai angol iskolai szellemet véli felismerni: „Nem valamikor, valahol játszódik, hanem most és Angliában... Hisz végül is nem nagy különbség, hogy kémiaórán vagy bájitalórán vagyunk.”

„A tipikus angol iskolák levegője mellett a könyv a kelta mondvilág levegőjét is árasztja. Az is végtelenül angol, hogy az iskolában a világ legtermészetesebb módján élnek a kísértetek.” A cikkíró felhívja figyelmünket arra, hogy az angol kastélyokban mindig is voltak kísértetek. (A Rowlingéi-hoz hasonló mulatságos kísértetekkel valóban találkozunk a 20. század első felében, gondoljunk csak az *Eladó kísértetre* vagy Oscar Wilde vidám kísérteteire.) Fischer Eszter szerint a *Harry Potter* a manapság – főként Amerikában – divatos, színvonal szempontjából meglehetősen egyenlőtlen úgynevezett fantasy könyvek közé sorolható.

Futólag említi ugyan, hogy ezt a mágikus világot, amelyben a történet játszódik, mindannyian ismerjük, „két-három éves korunkban számunkra is ilyen volt a világ...”, de mintha az archaikus világkép – szerinte – nem volna a könyv vonzerejének lényeges tényezője. Végezetül, mintegy megengedően hozzáteszi: „Biztosan van, akit a mágikus világ nyugtáz le, mást leginkább talán az izgalmas krimi ragadja magával”, de mintha a könyv népszerűségét elsősorban gazdagságával és sokrétűségével magyarázná.

Megpróbáltuk követni a *Harry Potter*rel foglalkozó cikkírók, pszichológusok, kritikusok néhol sok érdekes és lényeges szempontot felvető kérdésfeltevését és válaszkísérletét arról, mivel magyarázható Rowling könyvének ez a frenetikus

sikere, amihez évezredek óta csak a *Biblia* olvasottsága hasonlítható. Ezek után, ha nem állítjuk is, hogy megtaláltuk a Bölcsék Kövét, megpróbáljuk a fenti válaszkísérleteket saját hipotézisünkkel kiegészíteni. Úgy éreztük, hogy egyéni élményanyagunk akkor sem kielégítő, ha azt más csodavilág-idéző gyermekirodalmi olvasmányokkal összevetjük. Egy másik megközelítés vagy megértéskísérlet abból állt, hogy az olvasóknak, gyerekeknek és felnőtteknek közvetlenül feltettük a kérdést: mi az, ami őket a *Harry Potter*-könyvekben annyira megérintette. Sokakat megkérdeztünk, és a válaszok, ha nem bizonyultak is olyan apologetikusnak, mint a kiadók által idézett gyerekekéi – ők többnyire elragadtatásukról tanúskodnak, vagy olvasókedvük fellángolásáról stb. –, mégsem mennek túl bizonyos, sokszor sztereotip megjegyzéseken, és nem is mindig lényeglátók. El is csodálkoztam azon, hogy egyes tanulmányok szerzői milyen banális „gyerekszaj”-idézetekkel vélik fejtegetéseiket alátámasztani. Megpróbáltam olyan alternatív iskola gyerekeivel beszélgetni, akik nemcsak véleményt nyilvánítottak, hanem bele is játszották magukat Rowling csodavilágába. Elsősorban azonban megkísértem a *Harry Potter*-regények hatását nem önmagában szemügyre venni, hanem a gyerek képzelőerejének oldaláról feltenni a kérdést: mivel magyarázható és hogyan jelenik meg a gyerek csodavilág-szükséglete.

A gyerekek álmaikban és játékaikban megmutatkozó csodavilága gyakran egyszemélyes, és sokszor annyira csodás, hogy nehezen foglalható szavakba, mert nehezen racionalizálható. A Rowlinghoz hasonlító nagy gyerekírók szerencséje, hogy a gyerekek, kiskamaszok képzeletvilágát képesek kifejezni, közvetíteni, továbbadni úgy, hogy ebbe a csodavilágba nekünk, gyerekeknek és felnőtteknek egyaránt szabad bejárásunk van. Mi úgy gondoljuk, hogy a gyerekek csodavilágába, vagy ahogy Alfred Adler megfogalmazza, titkos önépítő műhelyébe leginkább a játékterápiás kapcsolatteremtés útján és a gyermekpszichodrámán keresztül pillanthatunk be.

Azoktól a gyerekektől kértem tehát segítséget, akik megengedték, hogy behatolhassak csodavilágukba egyéni és csoportos pszichoterápiájuk során. Felidéziünk két különleges fantáziájú francia gyereket, a kis Aranykát és a kiskamasz Rolandot, akik bábközeget választottak, hogy általuk elmondhassák, kifejezzék csodavilágukat. Fülöpöt, aki rémálmainak kísértetűzőjét mágikus nagymama szerepével ruházta fel, Félicie-t, aki varázserejével bárkit, de leginkább szüleit tüntette el, Dávidka sárkányvilágát stb. Két gyerekcsoportjátékokat azért választottunk, mert azokban a Harryéhez hasonló sorsú, bántalmazott gyerekek azonos kiszolgáltatottságuknak másfajta megoldási kísérletét hozzák színre. A harmadik típusú képzeletjáték abból az alaphelyzetből indul, amelyről Rowling beszél: ő minden nehézség nélkül képes volt beleélni magát saját tizenegy éves lelki világába, ebből kiindulva írta meg Harry Potter történetét. A „Mindentlátó hal” története úgy született meg, hogy egy felnőttekből álló csoport felidézi saját gyerekkorának érzésvilágát, és ebből alakít ki egy közösen eljátszott történetet, amelyben gyerekek és varázslók szerepelnek, és egy Harry Potter-inspirációjú varázslóinas is előfordul.

HARRY POTTER MEGJELENIK

Úgy tűnik, Rowling kevésbé tudatosító, inkább ösztönös író. Erről tanúskodik Harry Potter csodálatos felbukkanása.

1990-ben Manchester és London között vonaton utazott, és a vonat menet közben megállt. Rowling az ablakból egy tehéncsordát vett szemügyre, amikor hirtelen, mintegy varázsütésre, megjelent neki Harry Potter. A következő öt évben az ő történetének első könyvét dolgozta, de ebben az időben „egész világot” is kidolgozott olyan részletességgel, amely az olvasók számára sohasem lesz hozzáférhető.

Regényhőse felbukkanásának eseményét az író kétféleképpen kommentálta. Az egyik interjújából az tűnik ki, hogy Harry Potter, szinte Pallasz Athéné megjelenéséhez hasonlóan, a fejéből teljesen megszerkesztve pattant ki. Egy későbbi, nagyon érzékeny és intelligens kérdezőjének, Malcolm Jonesnak az élményt valóságos mágikus eseményként írta le:

„Fizikai ütésként ért. Az adrenalinszint megugrása mindig annak a jele, hogy valami jó ötleted támadt. De ezt valóságos fizikai sokként éreztem, ami ilyen intenzitással soha nem fordult még elő velem. Támadtak már olyan gondolataim, amelyek tetszettek nekem, de sohasem ilyen erővel. Harry jelent meg először ilyen hatalmas lökéssel. Még nem tudta, hogy ő varázsló; hogy létezik, hogy nem tudta? És jelet viselt a homlokán, de ekkor még nem tudtam, miért. Ezek után Harry Pottert fel kellett még fedeznem. Nem volt az az érzésem, mintha teljes egészében én találnám ki őt.”

AZ ÁTMENETI TÁRGY

Rowling fogalmazása kísértetiesen hasonlít ahhoz, ahogy Winnicott – a zseniális angol gyermekgyógyász és nagy tekintélyű pszichoanalitikus – gyerekekkel folytatott beszélgetések és saját megfigyelései alapján az átmeneti tárgy fogalmát meghatározta, amely valahol az én és a nem-én között foglal helyet.

Winnicott szerint ez az első olyan birtoklás, amely nem tartozik az egyénhez, de a külvilághoz sem. A gyerek számára egy időben jelenti az első szimbólum használatát és az első játéktapasztalatot.

Az átmeneti tárgy a kisgyerek életében egészen korán megjelenik, és különös tárgyakhoz kapcsolódhat: lehet gyapjúdarab, takaró csücske, pelenka – egy szó, egy mozdulat, egy melódia, tárgy vagy jelenség, de leggyakrabban ezt a szerepet a maci tölti be, amely a kisgyerek számára életbevágó jelentőségre tesz szert. A gyerekeknek ezt az első birtokát – véli Winnicott – még kimosni sem szabad, mert ez állandóságát veszélyeztetné.

Az átmeneti tárgy kapcsán tilos feltenni a gyerekeknek a kérdést: Ezt a tárgyat magad teremtetted, vagy egyszerűen találad? Ez a gyerekeknek olyan tulajdona, amely nem belülről jön, de nem is kívülről. Védelmet nyújt a szorongás ellen, különösen a depressziós szorongás ellen. A tárgynak melegséget kell közvetítenie, mozgása van, tartása, és valamiféleképpen őrá hasonlít. Az átmeneti tárgy megvédi társát és tulajdonosát a magányosságtól, a gyerek nincs többé egyedül.

A gyerek a továbbiakban különböző tulajdonságokkal ruházza fel az átmeneti tárgyat. A maci a gyerek hasonmása, bizalmasa, helyettese, beszélgetőpartnere, akit szenvedélyesen szeret, de néha vele fizetteti meg elszenvedett sérelmeit, olykor bántalmazza is.

Minden egészséges gyerek kialakítja a maga átmeneti tárgyát. Az a gyerek, aki nem képes magának átmeneti tár-

gyat teremteni, egyedül marad. Elmagányosodik, sőt belebetegszik.

A gyerek számára a későbbiekben játékszerek veszik át az átmeneti tárgy szerepét, ez azután potenciális vagy átmeneti térre – Rowling esetében egyenesen könyvfolyammá – szélesedik.

Nem akarjuk ezzel azt állítani, hogy minden irodalmi mű vagy akár csak a gyerekirodalom alkotásai átmeneti tárgyak, de Rowling megnyilvánulásai aláhúzzák könyvének ezt a jellegét. Az átmeneti tárgy a gyereket megnyugtatja és boldoggá teszi. Rowling hangsúlyozza, hogy a könyvek megírása mennyire boldoggá tette őt. „Amikor befejeztem őket, boldogabb lettem.” A *Harry Potter* előtt – mondja – két könyvet írt volna felnőtteknek, de egyiket sem volt képes befejezni. A *Harry Potter*-könyvek megerősítették Rowling önmagába vetett bizalmát is: „Az is boldoggá tett, hogy az egyetlen dologban, amelyre képesnek éreztem magam, nem kellett csalódnom.” Mert az író addig eléggé kételkedett önmagában. „Az igazat megvallva, másra nemigen vagyok alkalmas... közepes tanár vagyok, szeretek is tanítani, de végeztem hivatali munkát is, és bárki, aki velem dolgozott, megmondhatja, hogy én a legrosszabbul szervező személy voltam, aki valaha a földön járt. Rosszul működtem. Nem mintha erre büszke volnék, ebben semmi elbűvölő vagy excentrikus vonást nem tudok felfedezni, jobban kellett volna működnöm, de egyszerűen csődöt mondok, ha arról van szó, hogy megszervezem magamat.”

„A *Harry Potter* előtti két könyvemet felnőtteknek írtam, majdnem minden műfajt kipróbáltam, a költészet kivételével. Hát igen, verset is írtam, de az pocsék volt. Drámával, novellával is próbálkoztam. Vicces módon, sohasem gondoltam arra, hogy gyerekeknek is írjak.”

Rowling számára az írás valóságos létszükséglet, valóságos obszesszió. Ahhoz, hogy jól érezze magát, írnia kell, legfeljebb egy hétig bírja ki írás nélkül.

Úgy tűnik tehát, hogy Harry Potter átmeneti tárgyként robban be Rowling életébe. Az eseményt az író saját gyerekkori emlékéanyagával hozza összefüggésbe.

A kisgyerekes anyák általában ráhangolódnak saját gyerekeikre. Ha az anyák viszonyát nem feltétlenül azonosítjuk is az átmeneti tárggyal, de mintha az anyák gyerekükkel kialakított kapcsolatukban saját csecsemőkorukat élnék újra.

Sajátos, hogy Rowling regényének világát a kislányától teljesen függetlenül, kizárólag saját gyerekkora élményei alapján alakította ki. Hangsúlyozza: „a könyvben előforduló minden gyerek érzésvilága az én emlékeimre épül. Semmi olyan nincs benne, amit a kislányomtól kaptam volna. Az én belsőmből származik, az én gyerekkori élményeimből, mert a regény bennem, mint említettem, nagyjából már születése előtt kialakult. Azt hiszem, ez jó dolog.”

Kislánya függetlenségét annyira tiszteletben akarta tartani, annyira óvakodott attól, hogy Harryvel bármiféle kapcsolatba kerüljön, hogy hatéves korában nem is engedélyezte számára a Potter-regények olvasását. „Azt mondtam neki, várjunk, míg hétéves leszel.” Elhatározását csak azért volt kénytelen módosítani, mert iskolába kerülve Jessica felemás helyzetbe került volna azáltal, hogy iskolatársai mind tudtak Harry viselt dolgairól.

Christopher Robinra (Milne fiára, Róbert Gidára) hivatkozva, akit egészen hetvenöt éves korában bekövetkezett haláláig az emberek a *Micimackó*-val kínoztak, lehetetlen ötletnek tartja, hogy valaki saját gyereket és annak játékait építse bele egy könyvbe. Nem szeretné, hogy Jessicát valaha is Harry Potter lánytestvérének nevezzék, leginkább azt nem, hogy valaha is Harry Potterrel azonosítsák.

Rowlingtól magától tudjuk tehát, hogy Harrynek semmi köze sincs Jessicához, hanem más forrásból, mégpedig saját gyerekkori élményeiből jött létre. Állítása szerint semmi nehézségbe nem került, hogy felelevenítse saját tizenegy éves korának érzelmi világát.

Az írás Rowling életében betöltött szerepének értelmezésére még visszatérünk.

Egyik interjújában hangsúlyozta, milyen mértékben fejezi ki Harry a szerző problematikáját. Harry csupa szorongás, mondja, csak a szerencse és az elszántság teszi őt bátorrá, és Rowling hozzáteszi: „Harryt az akaraterő viszi előre. Ez bennem is mindig megvolt. Amikor az ember hullámvölgybe kerül, nem ülhet ölbe tett kézzel, nem sírdogálhat. Meg kell próbálni kikászálódni belőle.”

Harry Potter ezek szerint Rowling átmeneti tárgya, aki lehetővé teszi, hogy újraélje, átértékelje, feldolgozza, szorongásmentesítse és szimbolikusan feldolgozza gyermekkori érzésvilágát.

A SZEMÜVEGES KISFIÚ

Minden megkérdezett gyerek kiemeli, minden érzékeny kritikus megállapítja: Harry Potter vonzerejének egyik fontos vonása, hogy szemüveges, bántalmazott, hátrányos helyzetű gyerek. Akár a népmese hőse, aki gyakran a legkisebb fiú, Harry is különösen nehéz családi helyzetű gyerekként indul.

Felmerül a kérdés, hogy van az, hogy a legtöbb, olvasáshoz nem szokott gyereket, aki kézbe veszi a *Harry Potter* első kötetét, a történet annyira magával ragadja, hogy nem tudja letenni. Miben áll a regény bevezető fejezeteinek felszólító jellege? Azt mondhatnánk (és egyelőre megpróbálunk a varázselemektől eltekinteni, amelyeknek itt még eléggé korlátozott szerepük van), az I. kötet első hatvan oldala eléggé banális történet, amely egy bántalmazott gyerekről szól.

Harry Potter sorsa a Dursley családban minden szempontból megfelel a gyermekbántalmazás kritériumainak. Nagybátyjának családja viszonylag jómódú körülmények között él, a családfő egy fűrógyártó cég igazgatója, felesége, Petunia néni, Harry anyjának húga, kislány nevelésének szenteli ma-

gát. London külvárosában a Privet Drive 4. szám alatt laknak. A családi ház négy hálósobája közül az egyik a szülőké, a másik a vendégszoba, a harmadik és negyedik pedig a kis Dudleyé, míg Harrynek a lépcső alatti pókhálós gardrób a hálóhelye. Dudley dagadt, elkényeztetett, fegyelmezetlen és agresszív fiú, akit szülei fenntartás nélkül imádnak és csodálnak, és akinek minden kívánságát teljesítik. Tizenegyedik születésnapján rendkívüli ajándéktárgyakkal lepik meg, van köztük bicikli, kamera, arany karóra, tizenkét komputeres játék stb., mégis elégedetlen. Harry születésnapjáról általában nem emlékeznek meg, legfeljebb Vernon bácsi viselt zoknijait öröklí.

Harry külsejéről a könyvben a következők derülnek ki: „Talán a sötét gardróbban eltöltött tíz év tehetett róla, talán más, mindenesetre Harry, korához képest kicsi és alulfejlett volt. Sovány arca, pipaszár lába, fekete haja és csillogó zöld szeme volt. Kerek szemüvegét szigetelőszalag tartotta egybe, mivel az a Dudleytől kapott orrba verések következtében több helyen is eltört.” Dudley büntetlenül bántalmazhatta unokaöccsét, az iskolában pedig bandájával, amelynek ő, a legkövérebb és a legbutább volt a vezére, együtt kínozta. Harry tehát megkülönböztetetten rossz bánásmódban részesült. Hajnalban Petunia néni felrázta, mert az ő feladata volt a reggeli elkészítése, ő sütötte a tükörtojást és a szalonnát. Nagynénje figyelmeztette: nehogy el merd égetni nekem! Vernon bácsi gyakran megalázta, kétségbe vonta szavait, és a legkisebb vétség miatt olykor hetekig tartó fogságra gardróbodójába száműzte. Érzelmi elszigeteltségében Harry senkire sem számíthatott. Vernon bácsi nővére, Marge ki nem állhatta, az iskolában pedig nem volt barátja, senki sem mert Dudley bandájával ujjat húzni.

Dursleyék ugyanis elhatározták, hogy szigorúan fogják és megnevelik ezt a kisfiút, eltagadván előtte szülei valódi kilétét és sorsát. Mindenfajta szabálytalan gesztusáért szigorúan büntették.

A regény elején tehát Harry majdnem olyan helyzetben van, mint a dickensi gyerekek és a gyerek- és világirodalom számos más bántalmazott gyereke, például Victor Hugo *Nyomorultak* című regényének kis Cosette-je. Nevelőanyja pedig emlékeztet a bántalmazók prototípusának tekintett Ténardier mamára.

Harry sorsa teljesen reménytelennek látszik, helyzetén csak a csoda segíthet.

És valóban csoda történik. Megjelenik a jó óriás. (Már ebből is kiderül, hogy a *Harry Potter*-regényekben a népmesék rémisztő figuráinak egy része pozitív előjelet kap, mert a legjobbak a boszorkányok és a varázslók, mellettük foglal helyet Hagrid, a melegszívű óriás.)

A Dursley családot, Harryt is beleértve, Vernon bácsi autón utaztatja árkon-bokron keresztül, nehogy megkapja Harry a Roxfort-iskola behívólevelét. Ítéletidőben, sivár vidéken, elhagyott kunyhóban húzódnak meg, amikor kirajzolódik az ajtóra a pártfogó óriás árnyéka, aki azért jött, hogy szorultságából kimentse Harryt. Az erőviszonyok és az arányok azonnal felcserélődnek: Vernon bácsi kerül kiszolgáltatott helyzetbe. Az óriás, aki Harry védelmezője, esernyőjével úgy sarokba szorítja, hogy mozdulni sem mer. De az óriás csak egy küldött. Vele jelenik meg egy másik világ, a csoda világa.

Az olvasó nem teljesen osztozik a helyzet reménytelenségében, mert mi már a regény elejétől fogva be vagyunk avatva Harry titkába.

Az első fejezetből tudjuk, hogy Harry nem egy közönséges gyerek. Még egyéves sem volt, amikor megfosztotta hatalmától Voldemortot, a nagy hatalmú, gonosz varázslót. Voldemort megölte a gonosz hatalomnak ellenálló Lilyt és Jamest, Harry szüleit, akik maguk is nagyszerű varázslók voltak, és kisfiukat is el akarta pusztítani, de ez csodálatosképpen nem sikerült neki. Nem tudott elbánni ezzel a kisgyerekekkel. Voldemortot, akinek senki sem tudott ellenállni, egyszerre elhagyta az ereje, amikor Harryre támadt – eltűnt. Harry pedig

túlélte a nagyúr támadását, mindössze egy sebhely, egy vilám alakú jegy maradt a homlokán.

Hogy került hát Harry Dursleyékhez? A sötét nagyúr ellenfele Dumbledore, a Roxfort-iskola igazgatójának akaratából, aki úgy gondolta, hogy ha a varázsvilágba kerül, Harrynek ott rendkívüli tekintélye, nimbusza lesz. „Nincs az a gyerek, aki ezt ép ésszel kibírná. Még járni sem tud, de máris híres ember. Harry még csak emlékezni sem fog arra a hőstetre, amiért ünnepelni fogják.” Dumbledore azt akarta, hogy csak akkor szerezhessen tudomást róla, amikor már fel tudja dolgozni.

Az óriás megjelenése azzal függ össze, hogy Harryt behívták elsőéves varázslóiskolai hallgatónak, de a neki küldött leveleket a nagybácsi szigorúan elzárta előle. Az egyébként többé-kevésbé realista regénykezdetnek van egy szürrealista vonatkozása: a levelek egyre nagyobb számban érkeznek, eleinte egyetlen példányban, a végén már százával ostromolják a Dursley család tartózkodóhelyeit (lakásukat, majd Vernon bácsi kétségbeesett menekülésének különböző állomásait). A bácsi a leveleket mind megsemmisítette, széttépte vagy elégette.

Dursleyék mugli (nem varázsló) család, akiknek fő erőfeszítése arra irányul, hogy Harry sohase tudja meg származásának titkát. Azt állítják például, hogy szülei autóbalesetben pusztultak el. Rettegnek attól, hogy Harryből is kiütközik szülei varázslóvére, és minden erre való legkisebb utalást is megpróbálnak elnyomni.

Hagrid éppen ezt rótta fel Harry nevelőszüleinek, hogy a leglényegesebbet, varázsló voltát tagadták el a kisfiú előtt. Ettől a csodálatos beavatkozástól kezdve ismeri meg Harry saját valódi történetét, és megpróbálja felfogni, hogy ő varázsló, és ezen belül is kiválasztott. Így érti meg azokat a „furcsaságokat”, amelyek annyira bosszantották nagynénjét és bácsikáját. Ezeket a „csodatetteket” olyankor hajtotta végre, amikor félt vagy dühbe gurult. Egy alkalommal, amikor Dudley bandája

üldözte, egyszerre csak az iskola háztetőjén találta magát. Amikor Petunia néni kopaszra nyírta, az a gondolat nyomasztotta, mennyire kiteszi magát emiatt az osztálytársai gúnyolódásának, akik eddig is kinevették Dudleytől örökölt lötyögő ruházataért. És ekkor sikerült egy éjszaka alatt visszavesztenie a haját. De a leglátványosabb csodatette azért mégis Dudley ellen irányult. Az állatkertben az óriáskígyó terráriumma előtt haladtak el, az óriáskígyó unottan szundikált, és hiába próbálta őt Dudley kődobálással felébreszteni, meg se mozdult. Harry sajnálkozott a kígyó sorsán, azt gondolta, „ennél még az is jobb, ha az ember egy gardróbban alszik”. A kislának sikerült felvennie a kapcsolatot az óriáskígyóval, aki először fejmozgással és kacsintással jelezte, hogy értik egymást, majd Harry érteni vélte sziszegését. „Megyek Brazília... Kösssss, amigo...” Ekkor még nem tudta, milyen kivételes tulajdonság, ha valaki ért a kígyók nyelvén. Igazi csoda történt: a boa constrictor terráriumának üvegfa eltűnt, a kígyó kiszabadult, megijesztette Dudleyt, aki úgy vélte, hogy a kígyó meg akarja marni, és attól rettegett, hogy rátekeredik. Nem lehet kizárni, és ezt későbbi epizódok is igazolják, hogy amikor a lealacsonyítás és a megalázás elviselhetetlen méreteket ölt, akkor folyamodik Harry saját, fel nem ismert, de mozgósítható varázshatalmához.

A bántalmazott gyerekek többsége ilyenfajta elégtételt gyakran elképzel ugyan, de ez többnyire csak megvalósíthatatlan, kompenzáló ábránd. Egyetlen bántalmazott gyereknek sem kellene képzeletvilágba menekülnie, ha ilyen varázsereje volna.

Ezekben az első fejezetekben a varázsvilág egyes elemei azért már jelen vannak. Harry váratlan megnyilvánulásain túl is megjelennek Dursleyék mugli világában a varázslók. Voldemort eltűnésének hírére zajlik a népünnepély varázslóéknál. Különösen öltözött taláros alakok izgatott csoportjai vonulnak az utcákon, éjjeli baglyok nappal keringenek. Az általános felbolydulásban egy nőstény macska ül mozdulatlanul, órákon át a kerítés falán. Dumbledore-ra vár, aki

amikor megjelenik, hozzáfordul és megszólítja: „Örülök, hogy itt találom, McGalagony professzor.” A macska ugyanis valójában a Roxfort-iskola igazgatóhelyettese. Végszóra megjelenik Hagrid, a melegszívű, hűséges, különös óriás a pokrócba csavart, homlokán megjelölt kisgyerekekkel.

A *Bölcsek Kövének* első négy fejezetében, mint az egész könyvben a továbbiakban, a varázsvilág és a „normális”, az úgynevezett mugli világ párhuzamosan van jelen. Ebben az első részben a varázselemek épp csak felcsillannak, felsziporkáznak, a maguk olykor megalázást kiegyensúlyozó indulati töltésével. A további három kötet mindegyike a mugli világban kezdődik, mert bár a továbbiakban ez nem Harry egyetlen életformája, de vakációit minden évben nagybátyjéknál tölti, ahol státusa, a vele való bánásmód alig változik. Felmerül a kérdés, hogy mivel Harry ebben a kisstílű, meg nem értő környezetben sok szenvedésnek volt kitéve, miért nem találtak módot arra, hogy másutt tölthesse iskolai szabadságának idejét. Miért nem talált az író olyan alternatív megoldásokat, amelyek Harryt megszabadították volna életének ismétlődő, szenvedéssel teli időszakaitól? Ennek talán nem tartalmi oka van elsősorban, hanem azoknak a szerkesztési szempontoknak felelnek meg, amelyek a kötetek azonos felépítését jellemzik. Ha az érzelmi alapállás azonos is, a Privet Drive-on zajló események mindegyik kötetben másképp alakulnak, és nem egyszerűen helyzetleírások, hanem eseményekben gazdag epizódok.

A *Titkok Kamrája* családi jelenete egy rövid és mozgalmas fejezetre korlátozódik. Ez Harry tizenkettedik, legrosszabb születésnapja. Történt ugyanis, hogy Vernon bácsi, aki életének legjobb üzletét, nagyszámú fűrógép eladását tervezte, üzletfelét feleségével együtt meghívta otthonába. Fogadásukat gondosan előkészítette, a család minden tagjának kiosztotta a maga szerepét. Petunia néni lazacszínű estélyi ruhába öltözött, és nagyszerű vacsorát készített. Harry néma szerepet kapott, vagyis azt, hogy meg se jelenjen, szobájában la-

puljon. Harry betartotta volna a kiszabott feltételeket, hogyha váratlan látogatóként fel nem bukkan Dobby házimanó, aki a konyhába beosonva Harryre öntötte a tejszínhabos pudingot, majd nagy pukkanással köddé vált. A nagybácsiék és vendégeik kitódultak a konyhába, Vernon bácsi Harry gyenge idegzetére hivatkozva próbálta eltussolni az incidenst... de az üzlet füstbe ment. A dühöngő nagybácsi Harryt szobájába száműzte, annak kijáratait szigorúan lezárta, ablakát berácsoltatta úgy, hogy a fiú szobáját el sem hagyhatta, börtönében egy nyíláson át táplálták.

Harry kiszolgáltatottsága és bántalmazottsága mintha még fokozódott volna. Kénytelen volt nagybátyjáék önkényét elszenvedni, és ebben a jelenetben teljesen passzívan viselkedett. Olyannyira, hogy engedelmesen elismételte a rá kiosztott szerepet: „Én ülök a szobámban, csöndben maradok, és úgy teszek, mintha nem is léteznék.” És mindez a születésnapján.

Ez a helyzetkép annál megdöbbentőbb, mivel előzetesen módunk volt a varázslóközegekben egy másik Harryt, egy szeretett, megbecsült, aktív és eredeti kisfiút megismerni.

A harmadik kötet családjelenete Harry tizenharmadik születésnapjára esik, és nagybátyja nővérének, Marge néninek látogatásáról szól. Harry itt az előzőnél is megalázóbb szerepre kényszerült, mert nemcsak el kellett hallgatnia, hogy egy nagyszerű varázslóképző intézetben tanul (Vernon bácsi figyelmeztette, nem akar semmiféle *furcsaságot* látni, mert Marge néni nem tud beteges dolgairól), hanem azt is el kellett vállalnia, hogy ő a Szent Brútusz Szigorított Javítóintézet növendéke. Vernon bácsi pontosította Marge néninek, hogy a Szent Brútusz az ilyen reménytelen esetekre specializálódott intézet, ahol – mint kiderült – nádpálcát is használnak. Harry bevallotta, hogy ott őt is gyakran elnászpángolják. Nem is ettől csordult ki a pohár, hanem amikor Marge néni rágalmazni kezdte szüleit, Harry nem bírta tovább, és óriási léggömbbé fújta fel Marge nénit.

Ez a jelenet teljesen összecseng a bántalmazott gyerekek bosszúelképzelésének vágyálmaival. Egyik őszinte kis kliensem, amikor elmesélte hasonló típusú konfliktusait, elbeszélését indulatosan azzal zárta: megölöm, anyámat megölöm, azután apámat is megölöm, akkor legalább megtanulják.

Harrynek is elege volt Dursleyékből, és egyszerűen megszökött.

A *Tűz Serlegében* a tizennégy éves Harryvel találkozunk. A helyzet annyiban változott, hogy kövér, agyontáplált unokatestvérét, Dudleyt fogyókúrára fogták. A diétába az egyszerűség kedvéért Harryt is bevonták: miért lettek volna tekintettel vékony testalkatára?

Harryt a vakáció utolsó két hetére meghívta barátjának, Ronnak a családjá, és bácsikájában két indulat viaskodott. Az egyik, hogy szerezzen-e örömet nevelt fiának (ezt tizenhárom évig sikerült elkerülnie), a másik, hogy végre megszabadulhasson tőle.

Ebben a jelenetben Dursleyék érzelmi viszonya Harryhez mit sem változott, de új elem került a regénybe, ugyanis mugli világuk varázslókkal szembesült, mivel az egész Weasley család megérkezett, szokásos hopp-por technikájával, a kandallón keresztül. Mikor a család Harrystől ugyanazon az úton távozni készült, kiderült, hogy ezt a jelenetet Dudley nem úszta meg szárazon. A mohó fiatalember elszopogatta Ron ikerbátyjainak varázscukorkáját, amitől nyelve félméteresen türemlett ki szájából.

A két utolsó jelenetben – mint láttuk – az érzéketlen, rosszindulatú, kiszolgáltatott unokaöccsüket bántalmazó mugli család elszenvedte méltó büntetését, megbűnhődött. Nagyon szemléletesen megmutatkozik a varázseszközök bevetésének funkciója Rowlingnál. Arra szolgál, amire egy normális, nem varázsló „mugli” bántalmazott gyerek csak kompenzáló képzeletvilágát használhatja: helyreállítja a világrendet, kiegyensúlyozza az igazságtalanságot, ellensúlyozza az önkényt, és bosszút áll az elszenvedett bántalmazottakért.

Feltehetjük, hogy a gyerekek érzelmi érdeklődését a bántalmazott gyerek sorsa váltja ki. Hozzátehetjük, hogy ezen túlmenően a regény folyamatában a bántalmazás nem marad büntetlen. Az első kötet elején még csak sejtetett és az egész regényciklus folyamán izgalmasan, nagyszabásúan kibontakozó varázsvilág a gyerekek szenvedélyes odafordulásában, olvasásigényük felébresztésében és ébrentartásában főszerepet játszik. A varázsvilág az a közeg, ahol az elnyomott, gyenge gyerek, kiskamasz sérelmeiért revánsot vehet.

Lehet, hogy ezzel a titkos szándékkal robbant be Harry Potter Rowling életébe.

HARRY A ROGERS-ISKOLÁBAN

Rendkívüli hatást gyakorolt a Rogers-iskola tanáira és diákjaira is Rowling sorozata. Rögtön az első kötet – *Harry Potter és a Bölcsek Köve* – elolvasása után felnőttek és gyerekek egyaránt bekerültek varázsvilágának igézetébe. Elhatározták, bevetítik magukat egy olyan világba, ahol minden lehetséges, vágyaik teljesülése csak rajtuk múlik. A felkészüléshez azt a nehéz kérdést kellett megoldaniuk, mit tennének, mire vágyódnának, ha mindenhatóvá lennének, mit csinálnának, ha meglelnék a Bölcsek Kövét.

A TÁBOR

Érdekes és részleteiben gazdagon kidolgozott példája a Rogers-iskola 1999 nyarán megvalósított nyári tábora annak, hogy a *Harry Potter*-könyvek nyomán iskolai és magánköri *Harry Potter*-klubokat, színdarabokat, csoportokat alakítottak.

A Rogers-iskola az iskolaév befejezése előtt mindig közös tábort rendez az első–hatodik osztályos gyerekeknek, ezek témája minden évben változik. De közös vonásuk, hogy csodavilágba varázsolják a gyerekeket. Volt már indiántáboruk, Mozart operáját feldolgozó Varázsfuvola-táboruk, ufó-táboruk, lovagtáboruk stb. Ilyenkor a gyerekek leköltöznek vidékre, és tanáraikkal együtt megvalósítanak egy olyan varázsvilá-

got, amelyben nevüktől kezdve minden megváltozik, és egy, a tanárok által gondosan kidolgozott csodavilágban élnek.

1999-ben körkérdezt tettek fel a gyerekeknek, hogy milyen témával szeretnének táborozni. Egyhangú volt a válasz: Potter-tábor legyen. Nem szolgálisan másolták a *Harry Potter*-könyv varázsvilágát, hiszen ennek lettek volna technikai akadályai is, mert mondjuk nehezen képzelhető el, hogyan tudnának a gyerekek seprűkön lovagolni. A megvalósított gyermektábor Harry Potter Varázslóképző Iskolának nevezte magát, mert egy későbbi időpontba helyezte a cselekményt, vagyis akkorra, amikor már a főhősről iskolát neveztek el. A tanári kar varázslókból állt, nevüket átalakították; mint a történet Denemje, nevüket ők is anagrammaként formálták ki, mégpedig úgy, hogy megkérték a gyerekeket, találják meg az ő valódi varázsnevüket, és a tanulók által javasolt nevek közül sajátjuknak ismerték el a legsikerültebbeket. A gyerekek is hasonló technikával változtattak nevet, és a táborban csak varázsnevükön szólították egymást. A tanárok között voltak segítők és gonoszok egyaránt, de ez nem lett kimondva, a gyerekeknek kellett menet közben felismerniük, ki milyen.

A téma megválasztása után a gyerekek fantáziája meglódult. Ehhez hozzájárult, hogy bizonyos előkészületek szükségeltettek a táborhoz. A gyerekek már otthon elkészítették saját talárjukat, amelyet elvben a varázsiskolában kötelesek voltak hordani. Azért elvben, mert a nyári meleg miatt délután nem volt kötelező a talárviselés. Egyes gyerekek annyira beleélték magukat a történetbe, hogy egy problémásnak mondott kisfiú megkereste a drámaszakkört vezető tanárt, hogy megmutassa, neki bizony jel van a homlokán. Mivel a tanárnőnek is volt ilyenje, azonnal megértették egymást.

A tábor bevezető szertartása, akár a Roxfortban, azzal kezdődött, hogy a Teszlek Süveg a jelen levő hetven gyereket négy házba osztotta be. Ez úgy történt, hogy egy süveget elhelyeztek bizonyos magasságba, alsó részét drapéria takarta, e mögött három tanár vitatta, hova is helyezzék a soron

következő gyereket. És bár a gyerekek tisztában voltak azzal, ki rejtőzik a paraván mögött, ez mit sem változtatott azon, hogy izgatottan várták a Teszlek Süveg döntését és azt, egyáltalán méltónak találja-e őket arra, hogy részt vehessenek a táborban.

A háznevek nem a roxforti, hanem a rogersi tradíciót követve különböző színeknek feleltek meg, volt borostyánsárga, éjfékete stb. Minden házban különböző korú gyerekek voltak, de a rendezők vigyáztak arra, hogy tekintettel legyenek a gyerekek baráti kapcsolataira.

Délelőttre iskolai órákat hirdettek meg, amelyek közül a gyerekek kiválaszthatták a nekik megfelelőt. Volt varázsfőzetóra: a botanikatanár, aki egyben geológus is volt, a gyerekekkel gyógyfüveket szedett, és azokból különböző, jóízű főzeteket készített; varázstáncóra, varázsigéóra, ahol a gyerekeknek elvarázsló szövegeket kellett fogalmazniuk; varázskőóra (szerencsére a terepen kovakő leletet találtak, amelynek szikráztatása fokozta a varázshatást) és végül varázsszínház-óra. Ez utóbbi a Bölcsek Köve Edevis tükrenek helyébe egy üres keretet helyezett, amelyben minden gyerek megláthatta, mit?... „Se többet, se mást, mint szívük legmélyének leghóbb vágyát.” Amit a gyermekcsoport azután élőkép vagy színdarab formájában el is játszott. Volt ezenfelül varázspálca-készítő műhely is, valamint képfestő szakkör, ahol megfestették a tanárok mozgóportréit.

A sportszakkörben a gyerekek kviddics-meccset játszottak. A csikeszt egy pici alumíniumfólia golyó helyettesítette, és az egyenlőtlenségek kiegyensúlyozásának érdekében a szabályok közé felvették, hogy a védő csak négykézláb közlekedhet (ez a mozgássérült kislány és a kevésbé fürgé kisebb gyerekek szerepkörének biztosítása végett történt) – egyszóval nagyon szellemesen, változatos eszközökkel oldották meg a kviddics-sport áttételét nem-boszorkánygyerekek lehetőségeire, akik a meccseket nem seprűnyélen, hanem mezítláb, fűvön játszották le. A házak között kialakult a kvid-

dics-bajnokság, amelynek döntőjét iskolazáráskor a szülők jelenlétében játszották le.

A tábornak sajátos pénze is volt csokiból és szezámrudacskából, és aki idő előtt megette, már nem vásárolhatott. Volt ott mindenízű-drazsé, amelyet egy szakkör gyerekei kekszporból állítottak elő, amihez mindenféle ízeket: fokhagymát, borsot, lekvárt, csokit kevertek hozzá, és amelyet pénzért árultak. Az eseményekben gazdag táborban a gonosz tanár ellopta a talárok, összekötötte a cipőfűzőket, mindenféle más csínyekkel bosszantotta a gyerekeket, akiknek próbával kellett javaikat visszaszerezniük.

Az egyik pártfogó tanárt Voldemort gonosszá varázsolta; ebben a minőségében a magányos gyerekeket különböző átkokkal sújtotta, például azzal, hogy tíz percig nem beszélhettek. Igen ám, de a csoport az átok hatásának lejárta előtt nem tudhatta, hogy a megátkozottak miért nem hajlandók velük szóba állni.

A tábor utolsó próbája egy éjszakai erdei akadályverseny volt, amely nagyon félelmetesnek bizonyult. A maszkos, kifestett gyerekeket mindenféle váratlan veszély fenyegette, amelyeket a szervezők segítőként a hatodikosok készítettek elő, akiknek tevékenysége szintén nem volt teljesen veszélytelen, meg is ijedtek, amikor vaddisznórobajt hallottak. Ez az éjszakai nyomkeresés valóban próbára tette a gyerekek bátorságát.

A tábor záró műveleteként a gyerekek egyenként visszabukfenceztek a kapun, amelyet a tanárok tartottak, és talárjaikat levetve visszavették nevüket, visszaváltoztak muglikká. Ezt követően minden gyerek megkapta a saját varázsnevére szóló diplomáját, melyet tanáraik természetesen nem mugli nevükön írtak alá.

A gyerekek a Potter-táborban úgy érezték, hogy csodavilágba kerülnek: teljesen másokká válnak; olyan varázsszekőkre és varázserőre tettek szert, amely mindent legyőz, olyan tudás birtokába jutottak, amelynek segítségével nem

fog rajtuk a sötétség, a gonosz világ hatalma. A rossz hatalmak külső erőként jelentek meg. De a tábor alkalmassá tette a gyerekeket arra is, hogy önmaguk megerősítésével legyőzzék félelmeiket, szorongásaikat, sötét belső erőiket. Ami visszamaradt, az a gyerekek kiválasztottságtudata. Az az érzés, hogy titokban varázslók maradtak.

A tábor befejezése után a gyerekek az iskola folyóiratában válaszoltak arra a kérdésre, mire szolgál a Bölcsek Köve.

Az első és második kicsik, akiknek még nehéz az írásos fogalmazás, többnyire rajzban válaszoltak, egy-egy sor írással kommentálták a képeket: „A varázslást a varázslók és a boszorkányok csinálják.” „A Bölcsek Köve megmutatja a múltat.”

A harmadik–hatodikosok különleges történeteket kapcsolnak a Bölcsek Köve keletkezéséhez. A kérdésre, hogyan használnák föl azt, nem feltétlenül banális válaszok születtek. Gyerekek, felnőttek egyaránt haboztak: mivel ez varázstárgy, ki tudja, mi történhet, talán okosabb lenne nem élni vele.

A gyermeki varázsvilágban minden lehetséges. Például a rosszul tanuló kisfiú mindentudóvá, egy hátul kullogó kisfiú osztályelsővé válik. Az első történetet a Bölcsek Kövének értelmezése inspirálta. Idézzük példának Tünde Harry Potter inspirációjú történetét.

„A Bölcsek Köve egy kő, de nem akármilyen. Színjátszó. Egy kisfiú csinálta. Mert a papája csak szidta, szidta és szidta, hogy nem tanul jól. Ez a kisfiú egy este csak sírt és sírt (mert a papája nagyon leszidta), szóval csak sírt és sírt. Mikor már álomba sírtta magát, csudás álmodt. Azt álmodta, hogy szombaton kimegy egy rétre, ahol különös virágok nyíltak. Szedett egy csokor mindenféle virágot és bement az erdőbe. Ott különös meleget érzett, elindult a meleg irányába. Odaért egy máglyához. A máglyán egy üst állt, mellette tábla, ez volt rajta: Ha van nálad egy csokor virág, dobd bele! A kisfiú úgy tett. Egy óra múlva elaludt a máglya. A kisfiú csodálkozva látta, hogy nincs benne egy fia virág sem, ha-

nem csak egy kő. A kezébe vette s úgy érezte, mindent tud! Ez a kő színjátész volt. Szombaton csudák csudája, megtörtént vele ugyanaz: mindent tudott. Azóta a papája se szidta, inkább büszke volt rá. Így született a Bölcsék Köve.”

BESZÉLGETÉS AZ ISKOLA TIZENEGY-TIZENKÉT ÉVES GYEREKEIVEL

Amikor hallottam a Rogers-iskola nyári táboráról, úgy gondoltam, nincs illetékesebb csapat ennél a lelkes társaságnál a Harry Potter-élmény megbeszélésére, és meg szerettem volna kérdezni tőlük, mi az, ami a regényben magával ragadta őket. Így jött létre, húsz önkéntes gyerek és egyik tanárunk, Drinóczky Viktória részvételével találkozásom a Rogers-iskola gyerekeivel.

A tábor még a varázsvilágba költözésről, az érzelmi, indulati, képzeletbeli beleélésről szólt, ezzel szemben a beszélgetés ettől teljesen különböző hangvételű volt, elsősorban a gyerekek értelmezési, racionalizálási készségéről tanúskodik. Mert a Rogers-iskolában a gyerekek, tanáraik véleménye szerint sokat beszélnek, és hajlamuk van arra, hogy mindent megmagyarázzanak.

A beszélgetésre 2000. december 10-én került sor, három nappal a magyar nyelvű negyedik kötet (*Harry Potter és a Tűz Serlege*) megjelenése után. A csoport többsége csak az első három kötetet ismerhette, három gyerek kivételével. Közülük egy kisfiú már angolul elolvashatta, a másik kettő elkezdte a magyar kiadás olvasását, de még nem jutott el a kötet végére. A gyerekeknek tehát zömükben a három első kötet élményanyaga állott rendelkezésére. Ebből megérthetünk bizonyos hangsúlyeltolódásokat, hiszen a negyedik kötetig a mű hangvétele kevésbé tragikus, nem fordulnak elő a cselekményben olyan, a fekete mágiahoz hasonló típusú drámai történetek, mint amilyenek Voldemort újjászületését kísérik.

A gyerekek képzeletvilágát leginkább a jó és a rossz kérdése foglalkoztatta, vagyis az, hogy milyen helyet jelöl ki magának Harry a jó és a rossz skáláján, és hogyan vonatkozik ez az egyes gyerekekre. A regény néhány szereplőjének kétértelműsége miatt felmerült annak kérdése, kivel lehet együtt érezni, és mitől függ, hogy valaki hová, a jók vagy a rosszak közé zárkózik fel.

Az alapidilemma: *Griffendél vagy Mardekár?*

– Például Harrynek azt mondta a Teszlek Süveg, hogy ő a Mardekárba való, de ő nem akart a Mardekárba menni.

– A Mardekárban gonoszok voltak.

– A mardekárosok közé tartozott Malfoy, egy nagy hülye.

– A hülye nem a legjobb kifejezés, inkább szemét, mint hülye.

– A mardekárosok becsvágyóak, sokat akarnak, meg gonoszkodnak. Fennhordják az orrukat.

– Folyton nagyképűsködnek, és mindig azt hiszik, hogy ők a legjobbak mindenben. Meg csálnak.

– A mardekárosok nagyon gonoszak a nem mardekárosokkal, lám, Piton tanár is, sorozatban levont pontokat a Griffendéltől, a Mardekárnak pedig plusz pontokat adott.

Harryről így vélekedtek:

– Harry, mint a címlapon is, nagyon kicsi és vékony.

– Kedves a barátaival. Lehet rá számítani. Törődik a másikkal.

– Azt nem szereti, ha tologatják, ha parancsolnak neki, most menj ide, most menj oda.

– Szerintem bátor. Jó, hogy ő a főszereplő, de nem ő a legjobb, a legokosabb. Nem a kitűnő gyerek mintája.

– A mesében úgy van, hogy a királyfi a legjobb, a legokosabb. Harry nem ilyen. Hermione a legokosabb.

Kérdés: *Ki a kedvencetek?*

- Harry.
- Én Ront, Hermionét és Harryt is szeretem.
- Én Harryt meg Ront.
- Én legjobban a Harryt – Dumbledore-t.
- Hagridot.
- Én nem tudok nyilatkozni. Azt gondolom, hogy kicsit mindenkivel együtt lehet érezni. (Van úgy, hogy feldühít valamelyik, és azt gondolom, jó, hogy megszidják, mert olyan szemét, jó, hogy szétverik. Aztán megsajnálom, hogy milyen rossz neki. Egyszerűen nem tudom azt mondani: ő a legjobb.)
- Azt tudom mondani, hogy most Harry a legszimpatikusabb alak.
- Nekem néha még Voldemort is szokott tetszeni.
- Voldemort...? Minden rossz tőle ered!
- A könyv olyan változatos, soha nem lehet tudni, hogy ki a rossz.
- Itt van ez a Denem, jó tanuló, egy régi prefektus, vagy az a gyámoltalan hogyishívják, a Mógus, akiben elbűjt Voldemort.
- Érdekes, hogy Harry nagyon hasonlít Voldemortra. Amikor az kiskorában azt az átkot rászórta, akkor tényleg átszállt Harryre egy csomó képessége, és végül azért tudott Harry párszázójú lenni, megszólalni a kígyók nyelvén, mert a Voldemort is tudott. Amikor az egyéves Harryt megátkozta, akkor visszaszállt Voldemortra az átok, de Harryben is visszamaradt valami belőle. Mondott is valami olyat a Teszlek Süveg, hogy a Mardekárban sokra vihetné, de nem azt, hogy feltétlen oda kell neki menni.
- Szerintem még az is lehet, hogy Harry valahogy a Voldemort rokona. Sokszor szó esik róla, hogy rokon pálcájuk van. Amikor találkoztak, Voldemortból kifogyott az erő, az ereje átszállt Harrybe, őt bizonyára ezért akarta a Mardekárba beosztani a Teszlek Süveg.
- Azt hiszem, a harmadik részben fordult elő, amikor a kígyóval harcolt, és nagy bajban volt, hogy arra gondolt, jöjjön

neki valami segítség, és akkor megjelent egy griffendéles kard meg egy madár. Utóbb azt mondta neki Dumbledore, hogy csak annak jelenhet meg ilyen kard, aki maga is nagyon griffendéles. Tehát ő nem is illik a Mardekárba, ha a Teszlek Süvegtől azt a kardot kapta.

– Az is van, persze, hogy Harry nagyon szeretné végre ki-suvasztani a Dursleyéket. Szóval, benne is van gonoszság. Mindenki van néha. Meg káröröm. Amiből persze több van a mardekárosokban, mint a Harryékben.

Kérdés: Azt mondod, hogy mindenki van gonoszság; rosszaság meg jószág. Akkor min múlik, hogy valaki milyen-né válik?

– Azon, hogy miből van benne több.

– Meg hogy milyen akar lenni. Mert ha nagyon jó akar lenni, akkor biztos tud valamit tenni azért, hogy jó legyen. De ha rossz akar lenni, akkor azért fog tenni valamit.

– Szerintem Harry a Griffendélbe és a Mardekárba is tartozik, mert hiszen az apja a Griffendélben volt, de mivel Voldemort egy csomó tulajdonsága rászállt, mardekáros is. Szerintem ezért habozott beosztásakor a Teszlek Süveg.

– Az, hogy milyen, azon is múlik, hogy milyen házba került. Egy kicsit más lenne a történet, ha ő a Mardekárba került volna. De szerintem ezt ő nem akarta.

– Az is fontos, hogy az író egy jó emberről írja a történetet, nem egy rosszról. Mert azért a jó mindig legyőzi a rosszat.

A beszélgetés során a gyerekek több más szempontot is felvetettek. Szó esett a regény és a mese közötti különbségről.

– Hogyha ez egy normális tündérmese lenne, akkor legfeljebb az lenne benne borzalmas, hogy a hétfejű sárkány tüzet okád, és Jancsika levágja a fejét, de ebben nem volna semmi nehézség.

– Hát igen, azt előre tudni lehet, az úgy van, hogy a legkisebb királyfi elveszi a legkisebb királylányt, miután levágja három sárkánynak az összes fejét. Megmenti, és akkor megkapja a fele királyságot.

– Végül ez is egy tündérmeseféle, de csak félig tündérmeze, mert vannak benne valódi dolgok is. Anglia van benne, és Skócia van benne, varázslat nélküli emberek is vannak benne, bár kétségtelen, hogy ez is egy kitalációs történet.

– Egy ilyen mese sokkal valóságosabb. Mert vannak benne olyan emberek, akik a mostani világban élnek, de varázslók is vannak benne.

A történetet a gyerekek többségükben izgalmasnak érzik.

– Az egész nagyon izgalmas, nagyon érdekes, az ember nem tudja letenni a könyvet. Villamoson olvastam éppen a legvégét, a harcot Voldemorttal, és tévedésből egészen a végállomásig mentem, ott szálltam le, egy kicsit túlmentem.

– Szerintem az nagyon jó, hogy nem lehet előre tudni, hogy mi fog történni.

– Nagyon fordulatos. Kevés az ennyire fordulatos könyv. Vannak benne fordulópontok, szándékos dolog, hogy elérje az író: valakire gyanakodni fog az olvasó, de aztán kiderül, hogy a fordulópontnak van egy másik fordulata. Ugyanilyen fordulatos a *Piszkos Fred, a kapitány*, ami egyáltalán nem Harry Potter-es, nem is varázsos, de ebben hasonló.

– A Rejtő-könyvek általában viccesek... a Harryben is van humor, van benne vicc, de nem olyan sok.

– Talán ha nem lennének benne veszélyes dolgok, akkor uncsi lenne.

Saci, egy fizikailag sérült kislány véleménye:

– Én nem szeretek és nem is nagyon tudok olvasni. De amikor az elsőnek végén anyunak el kellett menni valami koncertre, akkor annyira izgalmas volt, hogy elolvastam a végéig.

Kérdés: *Aztán a másodikat is elolvastad?*

– Már a harmadiknál tartok, de énnekem azért az anyu olvassa.

Akiknek nem tetszik a regény:

– Volt anyukámnak egy régi páciense, nem tudom, hány éves, aki kölcsönkérte tőlünk a Harry első részét, és úgy adta vissza, hogy neki nagyon nem tetszik, nagyon gyerekes. Pedig nálunk az egész család elolvasta, nem értettük, hogy miért mondta ezt.

– Van nekem egy unokatestvérem, azt csinálja, hogy mindenbe belekezd és abbahagyja. Például horgol valamit, aztán elkezd dicsekedni, hogy csinál egy pulóvert. Mindig azt mondja, hogy megcsinálja, aztán sohasem csinálja meg. A *Harry Pottert* is elkezdte, aztán nem olvasta végig. Ott tartott az elején, amikor még nem is került Dursleyékhez, ennyit olvasott el belőle kb. két hónap alatt.

– Anyuék voltak Angliában, és odafele vagy visszafele a buszon utazott egy Winnie nevű gyerek, akinek az volt a véleménye, hogy ez a Harry Potter egy drogos, mindenfélét kitalál, összevissza képzelődik.

A folytatásról:

– Az első kötetet az író a gyerekének írta. (?) A másodikon és a harmadikon már látszik, hogy nemcsak neki írta, megígérte, hogy hétrészes lesz.

– Ezt a könyvet nem lehet abbahagyni, mielőtt Harry kijárja az iskolát. Talán még a felnőttkorát is meg kell írni. Most már mindegyik kötet egyre hosszabb lesz, mert elvárják az írótól, hogy egyre hosszabbat írjon. A végén talán ezeroldalas lesz, de akkor talán még nem is fogja abbahagyni, mert meg kell írni Harry felnőttkorát, aztán biztos lesz gyereke... akkor majd meg kell írni a gyerekét...

– Szerintem az, hogy ilyen nagyon hosszú, az nem annyira jó, mert nagyon sok minden történik benne, és nem lehet már gyorsan feldolgozni.

– Nekem az a véleményem, hogy a hetedik kötet után Rowling már nagyon meg fogja unni az írást, és a végén már

csücsülhet a pénzén és minden. Lehet hogy már meg is unta egy kicsit.

– Valaki ezt írta neki: szeretnék elrepülni az írónőhöz, és megmondanám, hogy ne csak hét kötet, hanem sokkal hosszabb legyen a regénye, ne legyen vége soha.

– Egy levélben azt írták, hogy a harmadik kötet a legjobb, mert az a leghosszabb, és talán azért írt most egy még hosszabbat. Amikor egy kötetet többször elolvastunk akkor már tudjuk, hogy mi benne a lényeg. Tudod, hogy meghal-e a harcokban – akkor már nem annyira izgalmas.

A könyv grafikájáról a gyerekek elmarasztalóan beszéltek. Érveik között szerepelt:

- Olyan együgyűnek néz ki a rajzon...
- Egy kicsit komolyabb is lehetne.
- Nem vidám, nagyon sötét.
- Nem is így képzelem el Harryt.
- Szerintem lányos.

Egy fiú, akinek az angol kiadás került a kezébe, dicsérte, hogy aranyos címlapja van, Harry egész aprócska rajta, látszik, hogy mennyire koncentrált.

A beszélgetést átgondolva feltűnt, hogy amiről nem esett szó, az az elhivatottság. Hogy tudniillik Harry hivatása a rossz legyőzése és a jó győzelemre segítése.

Amiről ugyancsak kevés szó esett, az a varázsvilág; mint ha a varázslatoknak, varázsmondatoknak, varázseljárásoknak most, a tábor után már nem is volna többé számukra jelentősége.

GYEREK A FELLEGEKBEN

A *Harry Potter* varázsvilága egy teljesen önálló, saját szabályokkal, intézményekkel, technikával (helyesebben technika-hárítással), gazdagsággal stb. rendelkező öntörvényű világ. Mint minden képzeletben megszületett csodavilág, legyen az irodalmi, művészi vagy egyszerűen gyermeki fantáziában keletkező, létező valóságelemekből is építkezik, amelyeknek, legalábbis részben, új funkciót tulajdonít.

Egy megszerkesztett, kimunkált, strukturált varázsvilág azonban, valós elemeinek ellenére (mint például az angol kollégiumi élet és szabályainak hierarchikus vagy egyenesen autoriter vonásainak beépítése Rowlingnál) teljesen más világ. Csodalények népesítik be, melyeknek egyikével-másikával a mesékben vagy a mítoszokban már találkoztunk, és olyan törvények, szabályok érvényesek rá, amelyek gyökeresen megkülönböztetik a valóságtól. A képzeletvilág egy más létforma, ott minden másképpen van, és minden lehetséges.

Úgy vélhetnénk, hogy a gyerekek saját csodavilág kialakításához külső (irodalmi vagy népmesei) ösztönzésre van szüksége, holott elmondhatjuk, hogy nemcsak gazdag, színes fantáziavilággal rendelkezik, hanem képzeletvilága egyénisége kialakításának elengedhetetlen alkotóeleme. Az összehasonlító individuálpaszichológia fontos elméleti megállapítása és megkülönböztető jegye más mélységpszichológiáktól éppen a különleges, személyiségalkotó kreativitás hangsúlyozása.

A determinista elméletekkel szemben azt gondoljuk, hogy a gyerek sorsa nem egyedül öröklésanyaga és családvizonyai által meghatározott. Nem az öröklött és a szerzett tulajdonságok egyszerű függvénye, hanem eredeti alkotás. Ezt Adler a gyerek önteremtő tevékenységének tulajdonítja. Ez az önteremtés álomban, játékban valósul meg. Rowling kapcsán merül fel annak a kérdése, hogy melyek a gyermeki képzeletvilág jellemzői, mi váltja ki a gyerekek csodavilág-szükségletét.

Megpróbálom néhány, különösen gazdag képzelőerővel rendelkező gyerek pszichoterápiában megvalósított képzeletjátékával illusztrálni a gyerekek csodavilágigényét, csodavilág-szükségletét, és azt, hogyan találkozik a gyerekek feszültségoldó, önerősítő, önvédelmi, önteremtő igénye a Rowling-típusú fantáziavilággal.

Rowling azt állítja magáról, hogy egész fiatal korában álmodozó gyerek volt, és gyakran vonult el a felnőttek számára hozzáférhetetlen underground, ha úgy tetszik, föld alatti világba. Feltételezhető, hogy ezt a magánszférát a maga számára fontosnak tartotta. Mi történhetett vele ekkor? Ezt próbáljuk kideríteni Aranykával, hozzátéve, hogy ő a saját undergroundját néha valóban a kanapé alatt, néha azonban magasan a föld felett, egy felhőn valósította meg.

Tanítók minősítéseiben, ellenőrző könyvekben már az alsó tagozatosoknál is találkozhatunk ilyen bejegyzésekkel: álmodozó, szórakozott, figyelmetlen. Van ilyen gyerek. Őt az önújáteremtés, illetve belső feszültségei feloldásának szükséglete gátolja abban, hogy velünk legyen, embertársaival; nem képes rá, hogy beilleszkedjék az iskolai közegbe, ahol megtanulhatna együtt élni a többiekkel...

Láttunk már kislányt, kisfiút, aki az órákon álmodozott, néha izgett-mozgott, máskor mintha elkalandozott volna. Mi járt az eszében? Gyakran tettem föl a kérdést az ilyen szórakozott, elábrándozó gyerekeknek: Mire gondolsz? Sidonie vagy François, Karola vagy Marika egyaránt azt felelte: Nem tudom.

Felnőtt pszichoterápiás kliensem mesélte (ez valószínűleg nem jelentkezett ilyen élesen Rowlingnál, akiről feltételezem, hogy mindig jó tanuló volt): iskoláskorában az egyik héten ő volt a legjobb tanuló az osztályban, a következőn az utolsók közt szerepelt. Olyankor mintha jelen se lett volna. Csak arra emlékszik, hogy akkor riadt fel, amikor a családnévhez – nevezzük Királynak – hasonlító szavakat hallott, ilyesmit: sirály, megállj! Ilyenkor úgy vélte, szólítják, és erre megint az osztályban találta magát. Pszichoterápiája során megpróbálta kifejezni, hol járt. Azt a különös világot, amelyet megfogalmazhatatlannak vélt, nem szavakban, hanem képekben hozta el, amelyeket ez a borderline-nak tekintett fiatalember kreativitása különleges kirobbanásainak idején festett, és amelyek néha félelmetesek, de mindig csodálatosak voltak. Ezek a teremítő korszakai olykor hónapokig tartottak.

Fontos, hogy a szórakozott, elábrándozó, álmodozó gyerekeket, akik a fellegekben járnak, próbáljuk megérteni, meg tudni, mi történik velük, mi készíteti őket a távollétre. Miről is álmodnak? Az történik talán velük is, ami velünk, mindannyiunkkal megesik: álmaink döntő többségéről mi sem tudunk számot adni, elfelejtjük őket. Nem érdemes ellenállásról beszélni, egyszerűen tudhatatlanok. Másutt vagyunk álmunkban, egy olyan világban talán, amelyről nincs közlendőnk, nincsenek rá szavaink. Mert „a képzelet ritkán fejeződik ki eszmékben, többnyire az érzelmekben és az indulatokban rejtőzik... és az önmegvalósításra irányul” (Adler: *Az élet értelme*).

A gyerek „távollétekor” önmagában és önmagáért van, ábrándozik, feszültségeit oldja; személyisége megteremtésével van elfoglalva. Amikor a fellegekben van, megközelíthetetlen.

Aranyka terápiás kliensem volt Franciaországban. Egyszer, amikor édesapjával beszélgettem, és ő a kisasztalnál rajzolgatott, azt mondta éppen az apja:

„– Néha mintha a holdon volna Aranyka.”

A kislány, aki elmerülten rajzolni látszott, helyesbített:

„– Inkább a kis felhőcskémen.”

Le is rajzolta a felhőt (erről lásd az Aranyka felhőcskéje című ábrát), és közben kommentált:

„– Volt egy tündér, aki lekicsinyítette magát. Lekicsinyítette, hogy a tolvajtól ajándékot kapjon. És a tolvaj meg is ajándékozta.”*

A felhőjén volt egy templom, a templom belsejében kert (ez nem is látszik). Ez volt a tündérkert. Mindaz, ami a felhőn van, csodálatos. Egy csodálatos katicabogár, egy csodás lepke, egy csodás légy, egy csodapálca, egy csodaszív, egy csodás kockafejű kisfiú.**

„– A tündér az enyém. De én nem vagyok a tündéré.

Mindez az enyém.

Van egy csodakastély, benne a vendéglő. Te nem ehetsz ebben a vendéglőben. Csak a tündér és én ehetünk ott.

A felhő szép, egy kicsit kedves és egy kicsit gonosz.

A felhő az én iskolai felhőm, és a kis tündér én vagyok (leguggol).

A felhő azért nem kedves, mert álmodoztatja a kis tündért az iskolában. És nem tudok a tanító nénire figyelni.”

Mi van a fellegekben?

A felhő befogadó, mágikus hely, ahol minden csodálatos; a tündért is beleértve, aki Aranyka miniatűr mása. (Össze kell magát húznia, hogy hozzá hasonlítson.) Ott minden kelles és tökéletesen veszélytelen (csodalégy, csodalepke, csodakatica, csodaszív és egy befalazott, annyira csodálatos kisfiú, hogy meg sem jelenik a továbbiakban).

* Visszajára fordítás: a tolvaj ajándékot hoz. Ki a tolvaj? Aki be akar pillantani az ő csodavilágába? Ahol minden megkisebbedik. Ezért hoz ajándékot?

** Inkább kisfiúház. Egy befalazott, házszerűsített, immobilizált, tehát nem igazi lény.

A ház-kisfiú talán azt példázza, hogy egyedül van a felhőn, de még sincs egyedül! Nincs vele más élőlény a tündéren kívül. Szülőknek se híre, se hamva. Van esetleg egy potenciális kisfiú, aki van is, meg nincs is.

SZIMBIÓZIS ÉS TÁVOLSÁGTARTÁS

A tündér ő is, meg nem is. Mert „csak a tündér meg én ehe-tünk ott”, de „én vagyok a tündér” – ez is elhangzik.

A gyerek így viszonyul saját alkotásához: az az övé, és még ha különbözik is tőle, nem idegeníti őt el. A tündér fejezi ki belső fantáziavilágát, de segédeszköz is önmegvalósításához.

Ez az alteregó másfelől kísérlet, valamiféle túl közeli anya-gyerek egységének meghaladására.

Ha az anya nem képes a gyereket külső és belső izgalmai-tól megvédeni, azokat leszerelni, akkor alakul ki a menekülés a valóságból, a pszichózis.

Ami a felhőn van, az Aranyka fantáziaképe, ami leképezi, de nem meríti ki őt. Másrészt azt is kifejezi, hogy ez nem a játéktér, nem potenciális tér, hanem belvilág, az ő belvilága: „Mindez az enyém!” Saját birtokba vehetlenségének, különállásának, kiválásának hangsúlyozása, saját önállóságáé, amelyből mindenkit kitilt. Amely nem megosztható. „Te nem ehetsz ebben a vendéglőben. Csak a tündér és én ehe-tünk ott.”

A tündér Aranyka átmeneti tárgya.

Átmeneti tárgy: az ő alkotása, teremtménye, de megkettő-zése is, társa.

A tündér önmaga hasonmása, megkettőzése olyan kettős, amelyben már csak azért is övé a vezető szerep, mert saját alkotása, amit – majdnem filozófiai nyelvezettel – fantasztikusan fejez ki: „A tündér az enyém, de én nem vagyok a tündéré.”

A tündér a kislánynak egy vonatkozása, egy arculata, az az énje, amely a felhőn tartózkodik, az ő iskolai felhőjén. Va-

gyis Aranyka csak részlegesen azonosul azzal, aki fantáziájában, képzeletvilágában él. Ő más is (és ebben különbözik a pszichotikusoktól, akik állandóan ott tartózkodnak a fellegekben).

Otto Rank egy nagyszerű tanulmányban a hasonmásról beszél, és megállapítja, hogy eredetileg az egyén behelyettesítője, kiegészítője volt (lásd Musset), vagy ellentéte (lásd *Koldus és királyfi*, *Gólyakalifa*, *Dr. Jekyll, Mr. Hyde*), de néhol a lélek megtestesítője (lásd *Chamisso*).

Aranyka ezt a világot képzeletben csak magának alkotta meg, senkivel meg nem osztja. Ebbe a felhőbe nekem nem lehet bejárásom. A felhő tehát nem tartozik a potenciális terek közé, az kizárólagosan az övé, az ő csodatere, az ő álma.

Hát igen, ez seholsincs ország. Ilyen értelemben megbékelhető, mint a jouvet-i álom. Béketeremtő. A menekülés földje, amelyet csodálatos, élettelen és ártalmatlan tárgyak népesítenek be.

Játék közben Aranyka már sok országot bejárt. Volt Ázsiában és Amerikában, ahol három napig az igazak álmát aludta, mielőtt szokásos életébe visszatért volna.

A fellegekről csak kivételes alkalmakkor tud beszélni, hiszen azokban szavakkal nehezen kifejezhető, irracionális csodavilága él. A felhőélmény nem egykönnyen foglалható szavakba. Pszichoterápiájának vége felé azonban már tudott róla beszélni; azért volt képes kifejezhetetlen átéléseire utalni, mert már bizonyos távolságból tudta nézni őket, némi racionalizálásra képesnek érezte magát.

Talán mert hosszasan időzött már a játékterápia képezte potenciális térben, ahova engem is beengedett, és ami – természetesen – kívül fekszik az ő egyszemélyes világán, de azért ez is eléggé csodálatos. Itt is másféle törvények érvényesülnek, mint a köznapi életben. Mert az emberiség legősibb vágyai teljesülnek, illetve az például, amiről hiába ábrándoztak az alkimisták: a kő arannyá változik. (De mint meglátjuk, van ez megfordítva is!) Ami sem Ikarusznak, sem Leonardó-

nak nem sikerült, repülni tud az embergyerek. (Ezt látni fogjuk a Rózsaszínű fantomnál.) Amit Rowling hoppanálással és zsupsz kulcs-tárgyakkal, madárközvetítéssel, illetve Csikócsőrrel vagy egy könnyed gesztussal, seprűre ültetéssel old meg. Ebben a világban ő is – hipp-hopp – ott lehet, ahol akar, az történik, amit akar, a család legkisebb gyereke, bátyját is mozdulatlanságra ítélve istenhez hasonlónak képzelheti magát (ez az adleri *Gottähnlichkeitsstreben*). A képzeletvilágba való elkalandozás funkciója az, hogy megerősíti a gyerek önértéket (Adler: *Az élet értelme*).

Ennek a különleges kislánynak, aki jól megértette velünk, mit keres a gyerek a fellegekben, volt egy központi problémája. Erről Compan doktorral egyetértve elmondhatjuk, hogy a család élményanyagának kereszttüzeiben helyezkedett el, Aranyka azért is tartózkodott gyakorta a kicsiny fellegen, mert a szorongást apai, anyai ágon egyaránt örökölte.

Apja a három testvér közül a második gyerek, bátyja és mongoloid, nagyon visszamaradott húga között. Aranykának két bátyja van. Az apa átvitte lányára azokat az ambivalens, gyengéd érzelmeit, melyeket húga ébresztett benne. Saját elmondása szerint ez olyan mértékű, hogy időnként Aranykát tévesen Elvirának szólítja (így hívják a húgát). Az apa szorongása lánya testi és szellemi épségére irányul; fél, nehogy fogyatékosnak bizonyuljon. Ezen túlmenően általánosságban is úgy véli, hogy a lányok alapvetően különböznek a fiúktól természetüknél fogva, s állandó védelemre van szükségük.

Anyja eléggé nyugtalan, szorongással terhes anyától származott. Az anya gyerekkora öt évvel idősebb bátyja és az azal egyidős, velük együtt élő fiú-unokatestvér társaságában telt. A két fiú nagyon összetartott, ő pedig mindig lebecsülve, mellőzve érezte magát. Ebből az időből erős bizonytalanság- és elhagyatottságérzés maradt benne.

Fájdalmas elszigeteltségérzését újraélte lányán keresztül, akivel nagyon intenzív, majdnem szimbiotikus kapcsolatot alakított ki.

Aranyka tehát a két szülő élettörténetének, azok szorongásainak találkozásában, kereszteződésében élt. Beteges gyermekként született, aggódtak életéért. De a fent említett okoknál fogva szülei képzeletvilágában Aranyka eleve törékeny gyermek volt, aki kényeztetésre szorult, akit a szélről is óvni kell, és ezt a védőfunkciót, az elkényeztetést mindkét szülő igen buzgón gyakorolta.

Négy és fél éves volt, amikor szülei felkerestek enurézise (ágybavizelése) miatt, ami akkor számomra nem tűnt túl nyugtalanítónak. De úgy esett, hogy mindjárt a pszichoterápia elején világossá vált: ő *valóban* megbélyegzett kislány.

Aranyka egyik fülére süket. Nem sikerült megállapítani, hogy ez a süketség örökletes, veleszületett volt-e, vagy korai károsodás okozta.

A szülők szenvedése tetőfokára hágott. Úgy érezték, félelmeik beigazolódtak: a lányok tényleg különösen sérülékeny lények és Aranyka más, mint a többi gyerek (ezt nevezi Adler a szervek kisebbértékűségének).

Az anyán erős szorongás vett erőt, és súlyos depresszióba esett. Folyton sírt, mert nem tudta elhessegetni magától kislánya sérültségének gondolatát, és nem tudott megszabadulni büntudatától, amely részben úgy is jelentkezett, hogy saját életstílusának alapproblémáját, magányosságérzetét lányára vetítve attól rettegett, hogy egy süket gyerek elszigeteltségre van ítélve.

Az Aranyka kisebbértékűségéhez, szervi fogyatékoságához fűződő szülői elvárásokat megerősítette és utólag igazolta ez a diagnózis.

Próbáltam az anyát Alma Mahler példájával vigasztalni, aki oly nagy pusztítást végzett a férfiszívekben (Mahlertől Werfelig), és aki fél fülére süket volt – de ez nem tudta őt eléggé megnyugtatni.

Azt hiszem, a kislány biztonságérzetének hiányát a szülők képzeletvilágából is lehet magyarázni. Anyja rettenetes anyai szorongásokat testesít meg, azok közé tartozik, akik már a

női szerepet is (mint Adler megállapítja) „megaláztatásnak és csökkentértékűségnek tartják”, és aki ezzel az érzésével, mint láttuk, a szülőpárban nem áll egyedül.

Aranyka készített egyszer egy rajzot – az enurézisről szolt – arról, amit ez az ő esetében jelent. Adler az enurézisen keresztül megvalósuló kommunikációt a „hólyag zsargonjának” vagy „egy szerv dialektusának” nevezi. „Az enuretikus gyerekek – mondja – egy bizonyos típusú kapcsolatot keresnek”, és hozzáteszi, „íme az elkényeztetett gyerek típusa”. Szerinte az enurézis felszólító jellege az anya felé irányul, sajátos gyermeki követelést fejez ki.

Sietek hozzátenni, hogy habár a túlságosan óvott és elkényeztetett gyerekek problematikája nem volt Aranyka életstílusától teljesen idegen, sohasem rendezkedett be rá, nem élte bele magát a fogyatékos gyerekek jellegzetes magatartásába. Az elbizonytalanodott, segínyt kérő, a gyámolatlanságot túlhangsúlyozó életvitel idegen maradt számára, és végezetül sikerült eredményesen túlteljesítenie, egészségesen kompenzálnia szervi csökkentértékűségét.

Ami viszont megbélyegzően hatott, az az őt körülvevő szorongásléggör. Ritkán hallottam fiatal gyerektől ilyen meggyőzően, ilyen változatos formában kifejezni a halálfélelmet (lásd erről Polcz Elaine könyvét), ami ellen védelmül megtalálta a békés felleget, ahová sem a szülői szorongás nem hatolhatott be, sem azok az ellenséges szörnyállatok, amelyek egyébként fantáziavilágában gyakran megjelentek. Ami ellen hol szuper miniatürizálással védekezett, hol sok más egyéb módszerrel is, melyeket gazdag fantáziája sugallt, és amelyeket többnyire mágikus, de nem kevésbé poétikus formában alkotott meg, mint költői ihletésű fellegecskáját.

Őt hallgatva és vele játszva megértettem, hogy több elem keveredik képzeletében: a víz és a vizelet, a tenger és a méhen belüli élet, a kezdet és a vég, a regresszió és az elmúlás.

Képzeletvilágának egy másik, nem kevésbé szimbolikus területe a játék a kismalaccal. Darabjai úgy kezdődnek, hogy

a malacka a kanapé alatt van a „tengerben”.^{*} Szülei sírnak, és nem tudják, mi lesz velük, mert nem találják a gyereküket. Azt javaslom, hogy keressék a kanapé alatt. Aranyka ellenkezik, mondván, hogy a szülők nem tudnak úszni. (Ami azt jelenti, hogy a szülőknek nem lehet bejárásuk az ő undergroundjába, képzeletvilágába. Igazság szerint ekkor még nekem sincs, hiszen nem látom, mi zajlik a kanapé alatt.) Végül is a béka menti meg őt; csak a béka és a víziló tud úszni. Csak a kisbabának, a vízi állatoknak és Aranykának van bejárása ebbe a világba.

Hozzá kell tennünk, hogy ennek a kislánynak gyakoriak az ilyen „merülései”. A kisbabát és az állatokat ő is elkíséri, igen gyakran tartózkodik a kanapé alatt.

A kicsi gyerekek nehezen tudják betartani a térnek azt az egységét, amelyet a játéktérápiában a kanapé képvisel. Nehezen tudnak beilleszkedni a potenciális tér keretei közé. Annál is kevésbé, mert az őket szorongató fantáziavilág egy része nem megosztható. A kis felhő nem tudta rábízni titkát a pszichoterapeutára, Aranyka ezért kénytelen volt elhagyni a játéktérét. Az egyszemélyes, szubjektív, megoszthatatlan képzeletvilágot kereste fel, nem a kanapét, hanem a kanapé alatti teret, amely az őstengert, az ősi vizeket képviselte, Ferenczi értelmezése szerinti Thalasszát. Azt mondhatnánk, hogy elhagyja a potenciális teret, hogy felkeresse az ősi fantáziavilágot, a kanapé alatti felleget (vajon olyan messze esnek egymástól a víz [a vizelet] és a felleget)? Ez a tér egyszerre jeleníti meg számára a méh belső üregét, a tengert, a föld alatti világot... és a halált.

Azon a napon, amikor a rajzot készítette, egy darabot is eljátszott. Összeszedett több bábót a kanapéra, és teljes erővel rájuk nehezedett. „Ez a farkas (nagyon fél tőle), aki eltörte az egyik lábát, átváltozott egy hatalmas kővé, ami mindenkit

^{*} Az „anyában” (franciául: mer/mère)

agyonnyom” (a játékban ő nyomja őket agyon). A bábok végül is kijönnek a nagy kő alól. És mindannyian szeretnének uszodába menni, mert „túl melegük volt” (konkrét és átvitt értelemben).

Kommentár: A kővé alakult farkas két halálfélelem keveredése. Az életadó víz a mesék életvizével rokon. A víz és a vizelet összekeveredik; amikor Aranyka nem tud szorongásaival mit kezdeni, amikor túlságosan nyomottnak érzi magát, bepisil. A játéktérben azonban jelentős fordulat áll be: a lányka játssza az elnyomó szerepét. Azzal, hogy megtestesíti a halálhozót, talán elűzi és valamiképpen uralja is a halált.

Amit Freud „fort-da”-nak nevez, az itt nem az anya jelenlétét/távollétét idézi, hanem az élet–halál alternatívát.

Milyen tragikus és nyomasztó, amit ez a kislány tudtunkra ad! Enurézise nemcsak hívást, nemcsak az anyjával való szembenállását fejezi ki, hanem a halál elleni védekezését is szolgálja. Éjszakai szorongását úgy űzi el, hogy védelmező folyékony környezetet teremt maga körül.

Ez ellen az állandó szorongás ellen megpróbáltam az apját mozgósítani. Mikor éjszaka félt, édesapja fel is ment a szobájába. Aranyka rablóktól reszketett, apja azt mondta: „Itt vagyok, erős vagyok, megvédelmezlek a rablóktól.” Aranyka hosszan nézett rá, majd így szólt: „Persze hogy meg tudsz védelmezni a *valódi* rablóktól, de a *képzelt* rablóktól nem.”

Ez a kislány láthatóan nagyon is kitanulta, „megértette” a játéknyelvezetet, a szimbolikus és a valóságos világ közötti különbséget.

Szemben Harry Potterrel – akit szülőszerepet véd –, Aranyka érzelmvilágába belejátszik a szülők elutasítása.

Ha ez a kislány nem tudta a kísértetek, fantomok elleni védőberendezéseket felépíteni – ez talán a transzgresszió, a képzeletbeli transzgresszió múlt, amelyet a szülők saját gyerekkori viszonylataik rossz feldolgozásából hoztak magukkal, saját gyerekkori konfliktusaikból, illetve képzeletvilágukból. Ezt hajlamosak lennénk úgy értelmezni, mint be

nem vallott, nem tudatosított halálvágyat, amelyet a „kulturális gát” nem engedett megnyilvánulni.

A terápiának ebben a szakaszában megpróbáltam szimbolikus apaszemélyt mozgósítani, de ennek akkor még nem érkezett el az ideje. Ezt megelőzően – ez a szorongásai feloldásában szüleitől nem segített gyerek – saját mágikus erejét mozgósította, hogy tündér képében legyőzze a félelmeket. Így sikerült neki leigáznia rettenetes ellenfelét, a farkast.

A FARKAS MEGSZELÍDÍTÉSE

Aznap egy icipici babát hozott magával.

Ezt a kislányt lenyelte a sárkány. De az icipici leányzónak mágikus ereje volt. Varázserejével elhagyta a sárkány hasát, és maga helyett egy követ tett oda. A sárkánynak nagyon fájt a hasa, annyira, hogy belehalt. A picurka kislány ekkor előkereste barátait, a baglyot, a nyuszt, a patkányt és az egeret, ezek mind szelídek voltak és jó barátok. Hanem egyszer csak a farkas is megjelent. Ő is jó barát lett. El is nyelte az iciri-piciri kislányt, de nem rosszaságból, hanem hogy megvédje, amikor valami gonosz állat bántani akarta volna.

Íme a megszelídített farkashas. Aranyka nemcsak hogy nem fél az elnyeletéstől, hanem úrrá lett elnyeletési szorongásán, és az attól elválaszthatatlan anyaölbe való regresszív visszakíváncolódáson. Egy első fázisban a pici babának mágikus közlekedési lehetőséget biztosít; tetszés szerint elhagyhatja a farkas gyomrát. Ami a legkülönösebb, hogy a regresszív vágyódás már nem egy rettegett halál vonzó ábrándképét jelenti, ami a valódi kislányt egyszerre vonzotta és elborzasztotta. Itt közlekedést engedélyezett a legkisebbnek, aki tetszése szerint hagyta el és kereste fel újra a farkas veszélytelenített belsejét. Rowling boszorkányaihoz és varázslóihoz hasonlóan a farkas képe is előjelet változtatott, a farkasszimbólum védelmezővé lett.

Mondhatnánk, hogy Aranykának van egy szenvedélyes vonzalma az arany, a kincsek, az ékszerek és a nap iránt, „napimádó”. (Van egy nap alakú ékszerem, és ha nélküle lát – ha elfelejtettem felvenni a terápiás órán –, Aranyka reklamája.) Rajzaiban is kivételes helyet foglal el a nap. Játékában olykor a nap országába helyezi magát.

Miért az arany, az ékszerek, a nap azok a fétistárgyak, szimbólumok, melyek ellenállhatatlanul vonzzák? Ezek összefüggnek azzal, ami a legsajátosabb, legegységibb, családilag nem terhelt személyi jellegzetessége: keresztnéve (amelyet szerencsére nem örökölt semmiféle nagyszülőtől, nagynénitől vagy egyéb felmenőtől). Ez az ő személyes tulajdona.

Az adleri individuálpszichológia sajátossága éppen ennek a különleges egyénteremtő kreativitásnak a felismerése: a gyerek sorsa nem eleve determinált, még olyan súlyos örökség esetében sem, mint ezé a kislányé. Nem az öröklött és a szerzett tulajdonságok egyszerű függvénye, hanem eredeti alkotás.

Már úgy hittük, hogy kifogytunk az eszközökből, amelyek feloldhatnák Aranyka rettenetes belső feszültségeit. Nem boldogultunk sem az igazi, sem a szimbolikus apa mozgósításával (olyasmivel kísérleteztünk, mint „a világ legerősebb embere”). Egy napon azonban Aranykában új szenvedély ébredt, XIV. Lajos volt a tárgya. Könyveket olvasott róla, gyűjtötte a róla készült képeket, megnézte a XIV. Lajos ifjúságáról szóló filmet is – bár kisgyerekeknek nem javasolták.

Új szenvedélyét behozta a pszichoterápiába is. Több rajzot készített a királyról (lásd a mellékletben a XIV. Lajos-rajzot), majd megkért, készítsen egy Napkirály-bábfigurát (sokat dolgoztam rajta, de nem valami híresen sikerült, át is csináltatta velem).

Mikor itt tartottunk – az év utolsó előtti terápiás ülésén –, gyönyörű napot ragasztott egy kartonlapra aranypapírból. Egy egyedül álló napkorong volt, semmi más. Majd a következő szöveget írta alá: „A NAPKIRÁLY VÉDŐPAJZSA”.

Ő volt a Napkirály, Aranyka szellemi atyja, képzeletbeli szülőképe, névadó édesapja.

„Egy probléma megoldásához vezető út – mondja Alfred Adler – gyakran úgy nyitható meg, hogy metaforikus kifejezést adunk neki.”

A következő alkalomkor, a „metaforikus kifejezés” megtárgyalása után Aranyka megkérdezte:

„– Minek járok én hozzád? Hiszen már nem pisilek be?”
Azt javasoltam neki, hogy akkor fejezzük be.

Aranyka kicsit visszakozott, mert szokásos metaforikus, fantasztikusan kifejező módján, játéknnyelven vetette fel a problémát:

„– És mi van akkor, ha újra csecsemőt akarok játszani?”

Később, ősszel még kétszer is eljött, mert még volt mondanivalója. Az első egy rajz volt, amelyben összefoglalta, megjelenítette, hogyan épített védőgátat a szorongás ellen, hogyan győzte le az ólálkodó halált: toronyépítéssel. De ez a védőtorony, mely hatalmas gátat emelt a várúrnő és a kiterjedt vízmedence közé, nem volt „titkos”, mert nevet kapott. Úgy hívták: „ANNA TORNIA”.* (Lásd a rajzmellékletben.)

Vagyis kifejezte a pszichoterápiás áttétel lényegét, azt, hogy az hozzásegítette őt a képzelet nyelvén, a metafora nyelvén saját önvédelmének kiépítéséhez.

Az utolsó, úgynevezett záróülésre meghívtam a szülőket mérlegkészítés céljából, és mint mindig, megkérdeztem Aranykát, részt akar-e venni rajta. Először habozott, majd megjegyezte: ha apu is ott lesz, én is megyek.

Mi hangzott el ezen a megbeszélésen?

Aranyka azt mondta:

„– Nagyon vidám dolog iskolába menni. Nagyon szórakoztató!”

* Franciául a H néma.

Megbeszéltük együtt, hogy hallásnehézségei nem akadályozzák abban, hogy jó kapcsolatokat építsen ki, abban sem, hogy jól teljesítsen az iskolában. Egyáltalán nincsenek káros következményei. Még a szülők is csodálkozva jegyezték meg: „Nem is gondolunk rá.”

Kérdeztem Aranykától:

„– Olykor felvonulsz a fellegekbe?

– Különös, nem mondják többé rólam.”

Tudniillik a tanítók, gyerekek. Pedig megőrizte egyéniségét, különleges kreativitását.

Aranyka édesanyja megjegyezte:

„– Sohasem éreztem magam olyan aggodalmasnak, mint az anyám.”

Milyen lehetett a nagymama, ebből el lehet képzelni.

Szóval, mintha Aranyka leállította volna a keresztezett szülőszorongás által reá háruló, reá szabott szorongásbélyegget, dacolva a fizikai fogyatékossgal.

Aranyka ekkor is – beszélgetésünkör – készített nekem egy búcsúrajzot, amelyben sok mindent elmondott és sok mindent bealazott.

Kommentár: „Ez a te házad, a te kertdarabod, a kisház, a bábok, a marionettek és én.”

Így miniatürizálta azt a világot, amelyet elhagyni készült. Az égen csodálatos fellegek. A kis forgószelek nem túlságosan veszélyes méretűek, és ott a nap, melyet a fellegek nem takarnak annyira, hogy ne melegítsen.

KONKLÚZIÓELEMEK

Honnan ered kettőnk viszonyában a bizalomnak ilyen előlegezése, a kivárás?

Adlerrel azt mondjuk, hogy „az emberi lény mindenekelőtt tökéletességre törekszik”.

Aranyka szépnek találta a felhővilágot. A gyerekkor iránti nosztalgiát némely pszichoanalitikusok megvetően regresz-szióznak mondják, de Bálint Mihály a gyógyulás emelőjének tekinti, és egyes művészek nagyra értékelik.

Matisse például úgy véli, hogy „művésznek lenni annyi, mint a világot a gyerek szemével látni”. Rilke a gyerekkor élményintenzitását emeli ki: „A sors a gyerekkor töménysége.” (VII. ekloga)

Baudelaire a *Paradis Artificiels*-ben kerül legközelebb nem egyszerűen a gyerekkor felmagasztalásához, hanem a mi fellegünkhöz is: „A gyerekkorban találjuk meg a felnőtt ember különös ábrándjainak csírait, vagy helyesebben géniuszát.”

Lehozni a gyereket a fellegéről nem elszegényítést jelent? Vagy másképpen szólva: a szórakozottság, az ábrándozás akadály-e az ismeretek elsajátításának, az iskolai alkalmazkodásnak? Azt gondoljuk, hogy ezek hozzátartoznak a gyerekek gazdagságához is.

Óvakodjunk attól, nehogy szárnyát szegjük a fantáziának azzal az ürüggyel, hogy a gyerek álljon két lábával a földön. Nem feltétlenül válik művésszé, nagy alkotóvá, zsenivé minden álmodozó gyerek. De vigyázni kell, nehogy mi zárjuk be előtte a kaput. Annál is inkább, mivel – Winnicott-tal egyetértve – nem hiszünk a játék–gondolkodás, képzelet–realitás ellentétpárban, és azt gondoljuk, hogy a kultúrateremtés a játéktevékenység egyenes folytatása.

Ami Aranykát illeti, a középiskola elvégzése után pszichiáternek készül, hogy más gyerekeknek tudjon segíteni. Talán ez az ő hozzájárulása, így kíván részt vállalni a jó és a rossz harcából.

IDENTIFIKÁCIÓ

Harry Pottert a gyerekek többsége megszereti. Vagy azért, mert együtt érez a szegény kiszolgáltatott elhagyatott árva gyerekekkel, vagy – és ez talán az általánosabb, a lényegesebb – mert azonosulni képes vele. Harry Potterben minden gyerek magára ismer. Mert nincsenek emberfeletti tulajdonságai, kis növésű, vékony dongájú, szemüveges és olykor ügyefogyott kisfiú, rendkívüli képességekkel nem rendelkezik, vagy legalábbis ez kezdetben cseppet sem jellemzi.

Jeanne tizenhárom éves francia kislány.

„Egy hónap alatt olvastam el mind a négy kötetet. Pedig utálok a sci-fit. A *Gyűrűk Urától* egyenesen viszolyogtam, nem volt kedvem elolvasni, A *Hobbitból* pedig az iskolában olvastunk kötelező olvasmányként egy fejezetet – utáltam; a *Harry Potter* valószerűbb, mint a *Csillagok háborúja*. Különös világ. A kísértetek, azokat ismerjük. A szereplőknek varázspálcájuk van. Többé-kevésbé normálisak. Van egy közigazgatási rendszerük. Ez a világ kevésbé különös, mint a sci-fi regények általában. Realistább. A varázslótanulók iskolába járnak, a tanári karban az ember felismerni véli saját tanárait. Az a beképzelt Lockhart... A tanárok egy része nem tűnik valódinak. Például Dumbledore. Túlságosan jó-ságos...”

Hogy mi a jó a *Harry Potterben*? „Azonosulni lehet vele.” Kivel? Erre Jeanne nehezen tud válaszolni, mert ő szereti másságát kifejezni, nem akar olyan lenni, mint a többiek.

Nem Harryvel azonosul, mert ő egy híres, nagy sztár. „Ron-nal” – mondja. Nagy családja van, kilencen vannak. És szégyények. Nagyszerű anyjuk van, Mrs. Weasley kiváló.

Jeanne azután mégis Harryről beszél. „Bántalmazták. Ő egy örökké bántalmazott gyerek. Mindenki azt gondolja magáról, hogy bántalmazott, még ha nem bántják is. A regény ezt egyenesen eltúlozza. Rémes dolgok történnek vele. A nagynénje kutyakekszet ad neki, karácsonyra semmit, egy nyomorult pénzdarabot. Ő pedig mit tehet? Kicsi még, hallgat. Ha engem bántalmaznak, például ha apám büntető feladatot ad, holott én már nem vagyok kisgyerek, kedvem volna nekiugrani...

Harry eleinte egy normális kisfiú. Élete fabatkát sem ér. Sajnálatra méltó. Majd különös dolgok történnek ezzel a fiúval, akinek senkije se volt, se családja, se barátai. Veszélyes helyzetekbe kerül, sok a váratlan fordulat. Ilyen, amikor az óriáspók azt mondta: Megtiltottam a fiaimnak és a lányaimnak, hogy Hagridot bántsák. De azt nem tilthatom meg nekik, hogy Hagrid barátait, titeket megegyenek.

Utálom a pókokat. A pókoknak nincs is szájuk.”

Ez az eredeti, okos kislány a *Potter*-regények jellegéből sok mindent megérezett.

És fontos gondolatokhoz is eljutott, például ahhoz, amit a meseirodalom lényege és funkciója kapcsán Bettelheim is megjegyzett, hogy azért válik gyakran mesehőssé a legkisebb fiú, mert olykor minden gyerek a legbutábbnak, a legelesettebbnek érzi magát. A bántalmazott gyerek is azért vált ki együttérzést, mert minden gyerek úgy érzi néha, hogy méltatlanul bánnak vele. A gyermeki kiszolgáltatottságra Rowling is nagyon érzékenyen reagál. A gyerek kisebbségi érzete egyébként az összehasonlító individuálpaszichológiaelméletének egyik fontos pillére.

Jeanne szavaiból kiderül, mennyire beleélte magát Harry Potter és társai sorsába. De arra a kérdésre, hogy miért váltott ki benne a regény olyan hatalmas olvasási szenvedélyt, nem

tud válaszolni. Kérdem: úgy érezted, hogy a *Harry Potter* könyvek olvasásából erőt merítesz? Határozottan tiltakozik.

Még hozzáteszi, hogy a regény körüli felhajtás, a reklámkampány, a klubok, az egyesületek, ajándéktárgyak, iskolaszerek mennyire zavarják. Azt hallotta, hogy sok helyütt forgatják a filmet, de mindenütt kevés időt töltenek. A statisztákat fizetik. A reklámcél bizonyára az, hogy a gyerekek szülei majd megvegyék a videokazettát, hogy mutogathassák: „Íme, a lányom is benne van.”

Rowling hősével, a kis Harryvel valóban rosszul bánnak, megalázzák, lealacsonyítják, de ez semmiféle reakciót nem vált ki belőle, kivéve amikor felfújja Marge nénit, aki a szüleit gyalázza, de ez későbben történik, ekkor már tudatában van varázserejének. Meglepő, milyen kevésbé agresszív a mugli közegben ez a gyerek. Ha eltekintünk a kisfiú családba helyezésének regényes és fantasztikus epizódjától, amelyben szerepet játszik az igazgatóhelyettes, McGalagony macska alakban, és Hagrid, a gyermek, lágy szívű óriás, nem is igen ismerjük a varázslóiskolába kerülését megelőző tizenegy évének történetét. Hogy van az, hogy ilyen előzmények mellett nem alakul ki benne a bántalmazott gyerekekre jellemző érzelmi elfásultsággal elegy ambivalencia, vagy ellenkezőleg, a bosszúvágy, a megtorlás igénye, jellemében az agresszivitás.

Harry bántalmazottsága azonban nemcsak azért nem ért véget, mert a szünidőben kötelezően vissza kellett térnie családjába, Dursleyékhez, hanem a Roxfort-iskolában sem egyértelmű a gyerekek körében a Harry iránti csodálat, elragadtatás. Harrynek voltak ellenfelei, például az őt állandóan provokáló Draco Malfoy és testőrei, Crak és Monstro, a vele örökké elégedetlen és igazságtalan professzor, Piton. Van olyan periódus, amikor Ron és Hermione kivételével az iskola összes gyereke kiközösíti őt, és azzal gyanúsítják, hogy ő változtatta sóbálvánnyá Mrs. Norrist, Argus Frics macskáját. Sőt majdhogynem gyűlölet övezi, mert azt feltételezik, hogy ő Mardekár utóda, Voldemort szövetségese. Nincs szó

egyöntetű elismertségről, a kétely benne és körülötte is mindig felmerül. Kivétel az iskola igazgatója, az egyetlen varázsló, akitől Voldemort is tart, akinek bizalma Harryben megingathatatlan. És aki, amikor helyzete reménytelenre fordul (például Mógus–Voldemorttal vagy az óriáskígyóval vívott harcában), az utolsó pillanatban mindig megmenti a végveszélytől.

Dumbledore egyébként fontos szerepet játszik az egész varázsvilág és Harry életében is. Ő az akadály a gonoszság terhdítésának, és egyben Harry példaképe, fölöttes-énje és egyetlen, majdhogynem teljhatalmú ideális apja.

Azokban a gyerekekben, akiket saját családjukban rendszeresen bántalmaznak, kialakul az önlebecsülésnek egy nagyon intenzív érzése, amelyet így foglalhatunk össze: „ha engem bántanak, biztosan azért, mert megérdemlem.” Mivel a gyerek ebben a közegben él, nincsen más lehetősége, mint a család róla alkotott véleményét elfogadni.

A bántalmazott gyerek könnyen válik veszélyeztetett gyerré. A folyamatot Alfred Adler a következőképpen jellemzi: „Figyeljük meg a nem igazán szeretett, nem eléggé elfogadott gyerekek különleges és tragikus fejlődését, akik úgy érzik, hogy ellenséges világban élnek... a gyerek úgy véli, hogy ő a leggyengébb és a legeslegkisebb, sohasem érzékelte, mit jelent mások szeretete. Mivel kevésbé becsüli önmagát, nagyon erős kisebbségi érzése alakul ki. Az ilyen típusú gyerek nem csatlakozik semmiféle csoporthoz, ezek félelemérzést váltanak ki belőle.

Az ilyen gyerekek állandó bizalmatlanságban és szorongásban élnek, mindig attól tartanak, hogy előnytelenül különböztetik meg őket, megpróbálják az iskolából kivonni magukat, és olyan helyet keresnek, amely biztonságot nyújt számukra. A meglevő emberi kapcsolataiktól is szabadulni igyekeznek... Az ilyen gyerekek önmagukban és jövőjükben sem bíznak.

Ez a kudarcelvárás iskolai pályafutásukat is befolyásolja – a gyerekek iskolában sem jobb, mint otthon.

Az iskolában idegen testként kezelik őket.

Mintha a világ irántuk csak ellenségességet, rossz bánásmódot és erőszakot tanúsítana. Ha ilyen gyerekekkel az iskolában is szigorúan bánnak, ezzel csak megerősítik a világról és magáról kialakított rossz véleményét.

Elérkezik egy pillanat, ahol megszűnik minden önbizalmuk és jövőbe vetett hitük annyira, hogy végül nem érzik magukat az emberiség egészéhez tartozónak.

Lehetetlen, hogy egy gyerek állandóan saját alkalmatlanságának érzésével éljen; kiutat keres a teljes reménytelenségből, szabadulni szeretne. Lassacskán kialakul az az érzése, hogy mindenáron és bármilyen módon bizonyítania kell, hogy mindezek ellenére sem teljesen nulla, ő is valaki.” (Adler–Jahn, 1958.)

A bántalmazott, megalázott gyerekek többnyire agresszív válnak, kivéve, ha a Harryéhez hasonló szerencsével kiemelik őket bántalmazó környezetükből, egy másik, lehetőleg csodavilágba ültetik át őket, hogy kifejleszthessék potenciális nagyszerű lehetőségeiket. Aminek híján más kifejezési lehetőségeket kell rendelkezésükre bocsátani, hogy felszínre hozhassák és képzeletviláguk mozgósításával maguk élhessék ki elfojtott érzelmeiket.

Ennek illusztrálására két, egyenként háromszemélyes pszichodráma-jelenetet szeretnék bemutatni. Az elsőt egy olyan gyerekcsoport hozta színre, amelyet – Harryhez hasonlóan – parancsszavakkal, egyéniségük teljes figyelembe nem vételével, táplálékmegvonással irányít egy anyaszerepet játszó gonosz tündér. A három kisfiú boldogtalan, szeretne felázadni, de túlságosan meg van félemlítve ahhoz, hogy önerejére támaszkodva képes legyen kiharcolni egy gyerekhez jobban méltó életformát. A második jelenet gyerekei már két éve élnek pszichodramatistájukkal egy olyan csodavilágban, ahol irányító szerepre tarthatnak igényt. Látni fogjuk, hogy az ő lázadásuk egészen másképp alakul.

A ROSSZ TÜNDÉR, A JÓ VARÁZSLÓ ÉS A MEGFÉLEMLÍTETT SZOLGÁK

A nehéz sorsú, bántalmazott, igazságtalanságoknak kitett gyerekek csodavilág-igénye életkörülményeik megváltoztatására irányuló vágyaik miatt ébred fel.

Oroszlán Anett gyermekcsoportja tulajdonképpen a varázsvilág-arsenál minden eszközével rendelkezik, de mégsem tudja még képzeletben sem saját sorsának megváltoztatását elérni. Mert erősen függ a családi körülmények nyomásától? De hisz a csodavilágnak éppen az az egyik sajátossága, hogy bármiféle nehézségek leküzdhetők azon gyerekek számára, akiknek belső energiatartaléka, ha úgy tetszik, elszánása vagy önmegvalósulás-igénye áttöri a reménytelenség paszszívvá tevő gátját.

Egy kisvárosi nevelési tanácsadó keretein belül, a tanév utolsó hónapjaiban verbuválódott ez a háromtagú gyermekcsoport Egyháziné Oroszlán Anett vezetésével. Néhány bemelegítő találkozás után, amikor már a gyerekek jobban egymásra hangolódtak, négy alkalommal játszottak pszichodramát. Az itt bemutatott játék a negyedik, legutolsó találkozáskor került színre.

A gyerekek

István hét és fél éves. Szülei négy éve elváltak, édesapjával nincs kapcsolata. Ez fájdalmas téma, amelyet ezer titok övez, és amelytől az édesanya szenved. István problémái az érzelmi hovatartozás és a válás köré csoportosulnak.

Péter kilencéves. Három évvel fiatalabb fiútestvérével szemben kialakult – főként dühkitörésekben megmutatkozó – féltékenysége miatt hozták a nevelési tanácsadóba. A család pszichoszociális körülményei nem túl kedvezőek. A négyta-

gú család egy szobában él, házukat a nagycsalád több tagjával kell megosztaniuk, s ez a szoros együttélés sok konfliktust eredményez. Emellett az apa korábban rendszeresen italozott, így ez fokozta a problémákat. Terápiába kerülésekor ezek a gondok már enyhülni látszottak.

Viktor nyolcéves, óvodáskora óta dadog. Anyja erőteljesen korlátozó és határozott elvárásokkal élő személy (aki elmondása szerint gyerekkorában szintén hasonló problémákkal küzdött, és „megfelelési kényszere” volt). A gyereknél ez heves szorongást, gátlást, valamint a vártnál alacsonyabb teljesítményszintet eredményez.

A játék

A tündér (terapeuta) három szolgájával él palotájában (a három kisleány), akik minden parancsát azonnal teljesítik. Ő azonban nem elégedett, folyton kritizálja, semmibe veszi őket, még enni sem ad nekik. Egy napon, amikor a tündér éppen sétálni megy, egy varázsló téved a palotába, és csodálkozással szemléli a munkálkodókat. Meghallván történetüket, megpróbálja őket szép szóval rávenni arra, hogy álljanak ellen a tündér parancsának, cselekedjenek a saját akaratuk szerint, kezdeményezése azonban hatástalannak bizonyul. A varázsló így saját eszközéhez, a varázspálcához folyamodik, és bűbáj segítségével oldja meg a problémát. Ennek hatására a szolgák felhagynak a munkával: felszabadult mozgásba, játékba, evésbe kezdenek.

A tündér, visszatérve, értetlenül, tehetetlenül szemléli a helyzetet. Saját módszeréhez nyúl: varázsolni próbál, de hasztalan. Hosszas próbálkozás után csak a Kenguru szolgát sikerül visszatéríteni, aki a pártjára áll. A tündér elbocsátja a másik két szolgát, akik fellázadnak, s Peti egy váratlan pillanatban elfoglalja a tündér trónját, majd megosztja társával, Viktorral.

Számtalan paranccsal halmozzák el a tündért, aki azokat robotként igyekszik teljesíteni. Kenguru szolga is részt vesz a kiszolgálásban. A tündér a lázas munka során ledobja „szolgasapkáját”, amit a második szolga visszaparancsol a fejére.

Peti feláll a trónról, a varázspálcát a tündér felé nyújtja, s jelentősegteljesen a trón felé néz. A tündér érti a gesztust, visszaveszi a hatalom jelképeit, de megbánja tetteit, és megígéri, hogy jól fog bánni a szolgálkkal.

Kommentár

A mese alaphelyzete a gyermeki lét kiszolgáltatottságát tükrözi. A szabályok egy felsőbb hatalomtól erednek, aki kizárólag a saját igényeinek megfelelően kialakított parancsaival árasztja el szolgálait. Az ő részükről a legjobb teljesítmény sem elegendő, csak becsmélés, megfélemlítés a jutalmuk. Még az alapvető szükségleteik sem kielégítettek.

A varázsló felbátorítaná őket, de a gyerekek megtorpannak, és csak varázseszközökkel lehet őket arra rábírni, hogy fellázadjanak. A szolgagyerekek végül átveszik ugyan a hatalmat, de vissza is szolgáltatják.

Itt különös szereposztás alakul ki: a fehér ruhás, koronás tündér képviseli a gonosz szülőszemélyt, míg a varázsló nem a szokványos gonosz, hanem – akár a *Harry Potter*ben – a gyerekek szövetségeseként a pozitív erő.

Egy adott pillanatban Peti bátor gesztussal elfoglalja a trónt, de azon nyomban meg is osztja azt szolgatársával. A hatalmat vesztett tündérnek lealacsonyító feladatokat kell végeznie eddigi szolgálai parancsára. Ekkor váratlan fordulat következik be. Peti visszaadja a megszerzett varázspálcát, és átengedi a tündérnek a trónt. A tündér pedig tanul a történetből: és stílust változtat, nem parancsolgat többé.

Ebből a gyerekfantázia szülte jelenetből láthatjuk, hogyan jut kifejezésre játékukban a gyermeki kiszolgáltatottság nyo-

masztó érzése. De lázadásukat nem képesek vállalni. Megijednek, látszólag kompromisszumot kötnek, de feltételek nélkül leteszik a hatalom jelvényeit.

Pisti, a kis szolga-kenguru – aki talán belső bizonytalansága miatt – kezdettől nem mer a parancsolóval szembeszállni, bármi áron ragaszkodik a függő viszony fenntartásához.

Láthattuk, hogyan volt képes egy gyerekcsoport a drámajáték kereteit felhasználni a gyermeki lét alapvető problémáinak felvetésére, és olyan varázsvilágba vetítenie azokat, amelyben ha nem oldotta is meg, de átélte és talán kijátszotta alapkonfliktusát.

Ezek a gyerekek még nem képesek arra, hogy függetlenedési késztetéseiket – akár a csodavilágban – egyértelműen kifejezzék; a varázsló varázspálcája kellett ahhoz, hogy a rettenetes bánásmód ellen fellázadjanak, majd amikor győzhetek volna, inkább visszaszolgáltatták a hatalmi jelvényeket (trónt, varázspálcát).

Másképpen alakítja egy régebben együtt játszó gyerekcsoport a szigorú, de igazságtalan szülői bánásmód elleni lázadását. Igaz, hogy a keret is más, mert mint Harrynél, ott sem a valódi szülők a bántalmazók.

A csoport tagjai gyenge iskolai teljesítményű, majdhogynem fogyatékosnak tekintett gyerekek, akikről kiderül, milyen családi, érzelmi frusztrációk okozzák teljesítményképtelenségüket.

A játszócsoport tagjai már a lejátszandó darab címével megadják kiszolgáltatottságuk költői kifejezését. Hogyne azonosítanák magukat Harry Potterrel az ijedtszívű gyerekek...?

AZ IJEDTSZÍVŰ GYEREKEK

A Zalaegerszegi Nevelési Tanácsadóban Bogdán Marianna gyermekpszichodráma-csoportja találta ki és játszotta le az Ijedtszívű, más néven a Kétségbeesett gyerekek vagy a Sátor-

zó gyerekek alternatív címet viselő, itt következő csoportjátékot. A csoport három éve működik, az ijedtszívű gyerekeknek ez a 20. csoportjátéka. Résztvevői két tíz-tizenegy éves kislány és egy kislány, a kilencéves Viktória. A történet előkészítése, kimunkálása során, amikor a gyerekek felvázolták, mit is óhajtanak játszani, azt jelezték, hogy kétségbeesett gyerekekről lesz szó, akik elhatározzák, hogy megszöknek, mert boldogtalanok. Eleinte nem derült ki egyértelműen, honnan is szöknek meg, valódi családjuktól, ahol rosszul bánnak velük, vagy intézetből, ahová kihelyezték őket, vagy befogadó családból. Egyértelműen vázolták fel azonban az alaphelyzetet, a gyerekek boldogtalanságát, megfélemlítettségét (ijedt szívűek), változtatásigényét és lázadását. Valódi szüleiket (amennyiben nem velük élnek) a játéktéren kívülre helyezik, azt híresztelik ugyan róluk, hogy meghaltak, de ez nem igaz, a gyerekek úgy gondolják, hogy anyjuk bizonyára él. Az indításkor kialakított helyzet hasonlít Harry Potteréhez: mostoha körülmények, elkeserítő bánásmód, változtatásigény. Ám ezek a gyerekek nem számíthatnak külső segítségre, nincs egy alternatív varázsvilág-lehetőségük, hanem mint története során többnyire Harry is, magukra vannak utalva.

A színre hozott történetben Mariannára, a pszichodramatistára osztják ki a gonosz örökbefogadó, más néven a boszorkány szerepét. (Láthatjuk, hogy a gyerekek fantáziavilágában Harry Potter univerzumának megjelenése előtt, mint ebben az 1998-ban lejátszott színdarabban, a boszorkány tradicionális, népmesei formájában jelenik meg, abban a formában, amelyet a meseelemzők a negatív anyakép megtestesítőjeként, a jungiánusok pedig bizonyos megkötésekkel egy anyai archetípusként értelmeznek). Marianna a rossz anya vagy a boszorkány szerepében és iskolai minősítésük ismeretében játssza meg az elutasító nevelőanyát, aki nagyon szigorú és türelmetlen, a gyerekeket hajszoja, tanulásra buzdítja, írott dolgozataikat „rondának” minősíti és szétszaggatja, kötelezi őket, hogy újrakezdjék. Bálint, a kevésbé

kiszolgáltatott kisleány fagyaltot szeretne, és érvelni próbál, mondván: „Sokkal jobban tudunk akkor tanulni, mondta a tanár néni. Hogyha fagyizunk, akkor sokkal jobb lesz az eszünk.” De ez a humoros észérv nem hatja meg a boszorkányt, engedetlenség esetére vacsoramegvonással fenyegeti a gyereket.

Amint az anya kiteszi a lábát, a gyerekek megélnéknak. Felrohannak a padlásra, tutajt ácsolnak, amelyre sátozt húznak, mert elhatározzák, hogy elhagyják a házat, és elindulnak a folyón. Márk indokolásul meg is jegyzi: „Én nem szeretem ezt a mamát.”

Ekkor kezdődik vándorlásuk, hősi helytállásaik és beavatásaik kalandos története. Ahogy a sátor mélyébe vonulva tutajon leúsznak a folyón és kikötnek, először egy rettenetes medvével találkoznak, vele a kisleánynak meg kell küzdeniük.

A második próba:

„Uga-buga, uga-buga” csatakiáltással érkeznek az indiánok a nagyfőnök vezetésével. Közelharcba keverednek, ami talán rosszul is végződhetett volna, ha a gyerekek idejében nem menekülnek, el nem tűnnek a láthatárról.

Továbbmennek a vízben, látnak ugyan gyanús tutajokat, de mégis kikötnek. Ekkor különös fajzattal kerülnek szembe, ezek egyike bejelenti: Mi vagyunk az eszkimó szörnyek, és felelősségre vonjuk a betolakodókat.

– Mit keresel a földünkön?

Majd kiderülnek rabló hajlamaik:

– Ide a pénzt, vagy meghaltok!

Az egyik eszkimó gyöngéd közeledési kísérletet tesz a kisleány felé (*édesemnek* szólítja), de a másik eszkimó azonnal más fordulatot ad a történetnek

– Helló! Együk meg ezt!

Társa azonnal belemegy a játékba:

– Finom hús lesz belőle! A legfinomabb! Én vagyok a legjobb szakács! Megöljük!

Kiderül, hogy ezek az eszkimó szörnyek kannibálok.

Uga-buga, uga-buga – elkapják a kislányt, megkötözik, magukkal hurcolják, és kijelentik:

– Be kell öltöztetni esküvői halálos ruhába!

(Hoznak egy üstöt, Bálint megjegyzi [félre]:

– Tudtam, hogy egyszer jó lesz az esküvői üst.)

Az egyik tutajosfiú védelmébe próbálja venni a kislányt:

– Vigyázz onnét, engedd el a testvéremet!

De a kannibál lihegve újra hallatja csatakiáltását: Uga-buga, uga-buga!

A gyerekek észbe kapnak.

– Üristen, ezek megesznek minket, tűnjünk innét.

De azért felveszik a harcot, leütik a kannibálvezért. Kiderül, hogy az eszkimók nagyon modern felszereléssel rendelkeznek, lézersugaras kamerájukkal akarják a betolakodókat megsemmisíteni.

A tutajos gyerekek gyorsan megrakják a kazánt szénnel. „Azzal gyorsabban megyünk”, és eliramodnak a folyón.

A szerkezet azonban csütörtököt mond. „Pont egy Kanári-sziget előtt.” A gyerekek kénytelenek megpihenni, úgy határoznak, legjobb lesz, ha erőt gyűjtenek. Bálint banánt kínál, amelyet magával hozott (mert indulás előtt a tutajozók felszerelték magukat élelemmel is). Ekkor egy kissé kétértelmű játék alakul ki a banán körül, Bálint Viktóriát biztatja banán-evésre.

– Hé, mit nézel? A banánt egész végig nézted? Edd meg! Te is egyél!

Ezzel véget is ér a kalandos utazás. Az előre jelzett büntetés elmarad, a játékfázis előkészítő szakaszában említett rendőrök nem jelennek meg, a gyerekek új életet kezdenek a tutajon, amelyet lakályossá kell tenni. Márk úgy határoz, hogy át kell festeni a tutajt, meghagyják Viktóriának, maradjon a sátor belsejében.

Valahogy mégis úgy tűnik, az önállósodott gyerekcsapatnak hiányérzete maradt. Visszaszólítják Mariannát, hogy új

szerepben, anyapótló tündér vagy ősszellem szerepében jelenjék meg.

– Mariann néni, most jöjjön maga újra, mint hogyishívják, mint a festékek istennője.

Ez a rövid pszichodráma bevezet minket kevésbé intelligensnek tekintett, szociálisan és családi körülményeikben hátrányos helyzetű, egyenesen veszélyeztetettnek mondott, elégtelen iskolai teljesítményű gyerekek különleges fantáziavilágába. Amely improvizált jellege ellenére, és a pszichodramatikus kifejezés eszközeinek sajátosságai folytán (ezek a jelenetről készült videofelvételen is szemlélhetők) a részletekben természetesen sokkal színesebben és plasztikusabban elevenedik meg. Mondanivalója cselekménygazdag, tömör, és a tér és idő korlátai miatt olykor elliptikus.

A gyerekek életkörülményeiről annyit, hogy Márk az apját, aki őket kétéves korában elhagyta, nem is ismeri, anyja különböző élettársakat váltott, majd végleg nagyanyjára bízta. Iskolai teljesítménye (helyesírása, hangfelismerése) elégtelen. Bálintnak baleset következtében epileptikus tünetei voltak, kilencéves korára lett szobatiszta, az iskolában rosszul tanult. Viktória – a darab néma szereplője – szülei alkoholisták, a gyerek retardált, figyelemzavaros, kevés beszédű.

Képzelőerejük gazdagsága azonban ellentmond a róluk alkotott iskolai értékelésnek. A színre hozott jelenet különlegessége, hogy felderíti, kifejezi ijedtszívűségük, kétségbeesésük okait: „felnőttek segítő jelenlétére” ők is nagyon kevésbé számíthatnak. A kezdeti ingadozások akörül alakultak, hogy valódi szüleik elhanyagolók-e, őmiattuk boldogtalanok, vagy a nem valódi család, az árvaház vagy az örökbefogadó környezet ridegsége, szeretethiánya váltja ki a lázadást. A két fiú helyzetének különbözőségén túl ez a habozás a valódi szülők, anyák meg nem nevezését, kímélését szolgálja, egy tíz év körüli gyerek nem lehet meg ideális szülőkép nélkül, lásd erről Harry szerető, gyerekéért életét is feláldozó anyaiideálját. Az

előkészítés során felmerült, hogy a valódi szülők, legalábbis az anya léteznek valahol a messzi távolban, esetleg elutaztak. Bálint arra is utal, hogy felfedeznek egy képet (bizonyos értelemben Harrynek is fokozatosan sikerül szüleinek képét álomban és közlésekből felidéznie). Bálint arról, hogy valódi szülei arculatát nem ismerik: – Csak azt mi nem tudjuk, és talá-lunk egy fényképet, amin maga rajt lesz, és akkor maga már elment jó messzire. (Ezt a pszichodramatistának mondja, aki a játék szimbolikus terében már anyahelyettesként jelenik meg, akit beleképzel az anya képébe.)

Mit közvetít ez a pszichodráma a gyerekek képzeletvilágáról?

A veszélyeztetett, hátrányos helyzetű gyerekek alapproblémája a meg nem értés, a védettség, az elfogadottság hiánya. A jelenetből az derül ki, hogy ilyen érzelmi légkörben nem hajlandók, nem képesek tanulni. Ami a bántalmazott gyerekek többségére valóban jellemző. Hogyan lehetne kedve tanulni egy gyereknek, akit állandóan megaláznak? Harry Potterre nem érvényes ez a mechanizmus (de a veszélyeztetett gyerekek egy részének is sikerül, többnyire külső segítségével, meghaladni állandó lebecsültségükből adódó teljesítményképtelenségüket). Ő ha nem osztályelső is, nem kiváló, de teljesítésképes, elég ügybuzgó tanuló.

A kétévi játékterápiás tapasztalat után a három, talán kevésbé ijedtszívű gyerek, a néma szereplőt, Viktóriát is beleértve, év végén pótvizsgával ugyan, de felsőbb osztályba léphetett.

Ebben az általuk megteremtett csodálatos világban képesek lettek különböző ellenségekkel megbirkózni, akár az állati fenyegetéssel (a medve), akár az életükre törő primitív ember-evő szörnyekkel. Az orális veszély (félelem a lenyeletéstől, megevéstől) nagyon archaikus réteget mozgósít a gyerekek fantáziájában; különös, hogy ez a fajta veszélyeztetettség Rowlingnál, talán az egy pókvilág-epizód kivételével (emlékezünk, a vak óriáspók végül úgy dönt, hogy hiába hivatkozik Harry és Ron közös barátjukra, Hagridra, felhatalmazza szőrös lábú alattvalóit a kisfiúk elfogyasztására) nem fordul elő,

nála nincsenek humanoid emberevők. Egy másik sajátos vonása a fenti pszichodrámban megjelenített gyerekfantáziának a szexualitás és az agresszió összetartozó, egymástól elválaszthatatlan ábrázolása. A kislányt az eszkimók nem egyszerűen főzik bele az üstbe, hanem beöltöztetik, ez a fenti fantázijáték egyik legeredetibb kifejezése „esküvői halálos ruhába”. Mintha egyenértékű lenne a feleségül vevés és az orális bekebelezés. Mintha a kislány egyszerre ébresztene szexuális és agresszív érzéseket a két kisfiúban.

Mert hozzátehetjük, és ezt a darab valamennyi olvasója, vagy a róla készült videofelvétel nézője egyaránt érzékeli: talán nem egyszerűen a szereplők kis számának tulajdonítható, hogy a kisfiúk kettős szerepben játszották meg a harci jeleneteket. Ők voltak az ijedtszívűek és az agresszorok, a támadók és a védelmezők. Az indiánok, a lézersugaras, pusztító fegyverrel rendelkező kannibál eszkimó szörnyek, de még a medve is. Átöltöztek, hogy spontánul átváltozzanak gyerekből állatba, rézbőrűbe, eszkimóba, „kifejezve azt is, hogy önmagukban hordozzák egyidejűleg a megtámadó és a megtámadott, az áldozat és a támadó lényét. A játékban vállalják és kipróbálhatják a kettős érzést” – mondja a drámavezető. Vagyis megtalálták a módját, hogy egyaránt kijátsszák saját emancipációs szükségletüket és agresszív késztetéseiket, de úgy, hogy végül a gonoszok legyőzőivel azonosultak. Harry Potternél és olvasóinál, mint láttuk, egyaránt kérdés formában merül fel ugyanennek a kettősségnek eredete és jellege: Griffendél vagy Mardekár.

A gyerekekkel kapcsolatos célkitűzéseit Bogdán Mariana, a tehetséges és eredeti gyermek-pszichodramatista a következőképpen foglalja össze: „Szakadatlan küzdelem az elfogadásért, a bizalomért, az elhagyatás ellen, az emberi kompetenciák megszerzéséért. Valamiért, amiért élni érdemes: megtartani a vágyat, hogy az élet még jó is lehet.” Rowling mondanivalójához hasonlító gondolatok ezek, aki szerint a törekvés az élet jobbá tételére nem feltétlenül eredményes, de szükséges.

ANYAKAPCSOLAT, BARÁTSÁG, SZERELEM

Eltételezve Harry életének első évétől, Rowling világosan kimondja, hogy a továbbiakban szerető anyai gondoskodásban nemigen volt része.

Petunia néni, anyai nagynénje szörnyű nőszemély, akinek anyai ösztönei saját lehetetlen, dagadt, nyafogó fiacskájának elkényeztetésében és Harry iránti érzéketlenségben merülnek ki. Tőle a kisfiú semmiféle anyai szeretetre, sem figyelemre, sem megbecsülésre nem számíthat. A történet további menetében felmerül az anyapótlás szükséglete.

A varázsló- és boszorkányképző iskolában eltöltött éveinek során találkozott még más női személyekkel is. Mme Pomfrey, a javasasszony gondolja Harryt, valahányszor beteg, kiharcolja a gyengélkedőből azokat, akik szerinte zavarnák Harry nyugalma. Odaadóan gondoskodik Harry fizikai jólétéről és egészségi állapotának helyreállításáról. Ennek ellenére nem mondhatjuk, hogy Harry érzelmi életében jelentős szerepre tett volna szert.

Az igazgatóhelyettes, McGalagony, aki egyben a Griffendél-ház vezetője, a tanárok között az iskolai fegyelem egyik legmeggyőződésebbje. Az író érezteti, hogy ez a szigorú asszony – bár érzelmeit ritkán mutatja ki – szereti Harryt, de nem alakul ki köztük semmiféle intenzív érzelmi kapcsolat. Ellenkezőleg, Harry mintha félne tőle, mert valahányszor hívatja, mindig rossz a lelkiismerete, és attól fél, hogy büntetés vár rá.

Miután Harry eddigi életének legnagyobb megpróbáltatását átélte, amikor negyedívesen, de ezúttal önerejével kellett szemtől szembe megvívnia a fekete mágiát gyakorló szörnyeteg, ősgonosz Voldemorttal, az író szükségét érzi, hogy valamiféle női személyt mellé rendeljen vigasztalónak. Választása a hétgyerekes Mrs. Weasleyre esik, aki papírforma szerint egy varázslócsalád anyaszemélye, igen nagy tekintéllyel irányítja férje, hat fia és egy lánygyereke mindennapi életét,

de aki jellemében inkább egy szorongó, aggodalmas, jótét lélek, kis fantáziájú nagycsaládos anyukára hasonlít. Kétségtelen, hogy Harryt bármikor nagylelkűen befogadja, és tőle telhetően dédelgeti. Ha lehordja is nagy fantáziájú, engedetlen ikerfiait, Harry drágámhoz mindig van egy jó szava. A magyar viszonyokat ismerő gyerekek számára ez az ágrólszakadt, szegénynek mondott Weasley asszony elképesztő mennyiségű táplálékkal és egyéb földi jóval látja el kis védencét. Egyszer jobb híján... de jelenléte Harry mellett nagy megpróbáltatásának rettenetes óráiban nem igazán meggyőző.

Harry érzelmi életének alakulására tehát jellemző az anyahiány. Ennek ellensúlyozására jelenik meg álmaiban az anyai önfeláldozás.

Harry életét édesanyja saját életével váltotta meg. Emlékezzünk a képszerűen és dramatikus hangsúllyal idézett jelenetre: *Harryt ne! Harryt ne!* – kiáltotta édesanyja, amikor fiacskája és Voldemort közé vetette magát. Harry anyja önfeláldozásának köszönhette megmenekülését, az anyai szeretet vont a kisgyerekek köré azt a misztikus védelmet, amelynek hála, az egyéves gyereken nem fogott a világ leghatalmasabb gonosz szellemének, a halálfalók zsarnok főnökének kivédhetetlen Adava Kedavra átká. Első szembesülésekor Voldemorttal, egyéves korában győzte le a kisedet a nagy hatalmú kényurat, és úgy tűnik, hogy hatalmából, jellegéből valami átszállt a kisgyerekekre, míg ő, Voldemort összeomlott egy szinte konzisztencia nélküli testetlen árnyékká.

Harry Potter csodálatos megmenekülésének rejtélye már a regény legelején felmerül. Harry fel is teszi Dumbledore-nak a kérdést: miért akarta őt Voldemort legyilkolni. De az eddig megjelent négy kötetben erre a kérdésre választ nem kaptunk, Dumbledore a titkot egyelőre nem fedte fel előtte, csak azt jelezte, hogy ennek még nem jött el az ideje... Azt azonban már az első kötet végén megtudjuk, hogy az édesanyja áldozata védelmet biztosít neki: „Az édesanyád az életét adta érte, hogy megmentsen téged... Egy olyan mély érzés,

mint édesanyádnak az irántad való szeretete, örök nyomot hagy maga után. Nem sebhely vagy más látható jel formájában... Akit egyszer ennyire szeretett valaki – aki talán már rég nem is él –, azt a szeretet ereje mindhalálig védelmezi. Ez az erő ott van a bőrödben, Harry...”

Dumbledore itt Harry második veszélyes találkozásának kimenetelét kommentálja, arra utal, hogy Voldemortnak a turbánjában rejtékhelyet biztosító gonosz Mógus képtelen volt megölni őt, mert amikor hozzá ért, bőre teljesen kisebesedett. Nem tudta a kezét használni, mert tenyerén az eleven húsig átégett a bőr.

Harry különleges védettségének egyik eleme tehát ez a gyerekóvó, gyerekvédő, gyerekmentő anyai szeretet.

Az újszülöttnak édesanyjával való kapcsolata, a primer duális kapcsolat jelentőségéről a pszichoanalitikus iskola különböző teoretikusai számos könyvet írtak. Őstípusa, eredeti kialakulása, az ún. duális kapcsolat a gyerek születésekor (az sem kizárt, hogy azt megelőzően, már az anyaméhben) keletkezik, és minden további emberi kapcsolat prototípusa, ősmodelje. Ezt a viszonyt egyesek primér kapcsolatként, más misztikusabb jungiánus gyerekanalitikusok egységvalóságként, Moreno segéd-énként jelöli meg. Ez egy olyan kétszemélyes viszony, amelynek jellegzetes vonatkozása, a kölcsönösség, egyfajta kétszemélyes összeműködés. Adler úgy véli, hogy ekkor alakul ki a gyerek ősbizalma, az az érzése, hogy létezhet egy olyan partner, akiben feltétel nélkül megbízhat. A dualis viszony mintájára valósulnak meg a későbbi emberi kapcsolatok, válik a gyerek alkalmassá arra, hogy érzelmi világát másokkal megossza, másokkal közösen alakíthassa. Bálint Mihály, a Budapesti Iskolából elindult jelentős angol pszichoanalitikus az anya–gyerek viszonyt primer szeretetnek nevezi, amely szerinte az egyén fejlődését döntő módon befolyásolja. „A tárgykapcsolatnak az a fajtája, amelyet primer vagy primitív tárgyszeretetnek nevezünk, a fejlődés kezdeti állomásához kötött. A fejlődésnek ez a fázisa elengedhe-

tetlen. Ez egy olyan közösségi viszony, amelyben az, ami az egyiknek jó, a másiknak is megfelel.” Ennek a gyerek egész további életét meghatározó, tehát különleges jelentőségű anyai kapcsolatnak megnevezésére Bálint Mihály az angol *primary love* kifejezést használja. Ez a primér szeretet „a békés nyugalom és a kölcsönösség mindent átfogó érzése”. Azoknál a gyerekeknél, akiknek nem volt részük édesanyjuk odafordulásában és intenzív szeretetében, ez a hiány nehezen pótolható. Ekkor áll be az, amit Bálint Mihály őstörésnek, a gyereklélek meghibásodásának nevez. A primér anyakapcsolat egy eredeti érzelmi töltés biztosítója. Ez volt Harry Potter védettségének egyik fontos forrása. Nála persze többről is szó volt, arról, hogy az anyja nemcsak rendkívül erősen szerette őt, hanem ez az anyai szeretet olyan határtalan volt, hogy az életöszön-nél is erősebbnek bizonyult, hiszen Lily Potter életét adta kisfiáért.

Ez az egyéves koráig átélt intenzív anyakapcsolat óvta meg Harry Pottert attól, hogy a tíz nehéz évben, amelyet a Dursley családnál töltött, a rossz bánásmód teljesen felőrölje önbizalmát, mert ennek a gyerekek olyan érzelmi tartalékai voltak, amelyek ebben a nehéz korszakban is éltették.

A nem kielégítően jó kisgyerekkori anyakapcsolat a gyereket megakadályozza abban, hogy érzelmileg kiteljesedjen, hogy másokban és önmagában megbízzon. Az így induló gyerekeknek nincsen energiatartalékuk, gyakran passzívva, érdektelenné, az életben örömet nem lelő, morcos egyénekké válnak, és mivel kapcsolatot nehezen tudnak teremteni, gyakran ellenséges érzésekkel, vagy egyenesen kiközösítéssel is találkoznak. Erről szól egy nagyon röviden összefoglalható kis jelenet, amely a reményt veszített gyerek magáramaradottságáról ad hangulati képet, de amelyben kirajzolódnak azok a feltételek, amelyek között remény van arra, hogy meggyógyuljon. Ezt a jelenetet alakította ki Németh Mariann gyerekpszichodráma-csoportjában egy Pisti nevű tizenkét éves kisfiú. A kisfiú passzív, visszahúzó, figye-

lemzavaros gyerekként, rossz tanulmányi eredményei miatt került a nevelési tanácsadóba. Szülei elváltak, anyjának kisebb gondja is nagyobb, mint hogy gyerekével foglalkozzék; a gyerek az apánál maradt, és a nagymamája neveli. A négy kislányból és egy kislányból álló pszichodrámacsoportban Pistit gyakorta megtámadták a többiek, fenyegették, ám Pisti nem is reagált, Mariannának kellett megvédenie. Az itt következő pszichodramát a csoport a 2000/2001-es tanév utolsó ülésén játszotta, amikor a többiek hiányoztak, és a kislánnyal csak ketten voltak.

Mese a királyfiról, aki nem akart semmit sem csinálni

Szín: A királyfi ül egy széken. Fején korona, vállán palást. Pisti (*narrátorként*): Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy királyfi, aki soha nem akart semmit. Egyik nap bekopogott hozzá egy öreg varázslónő, egy öregasszony, akinek nem volt hol aludnia, és szállást kért.

(*Közeledik a hajlott hátú öregasszony, kopog, a királyfi feláll, odamegy.*)

Sári (*öregasszonyként*): Szabad bejönnöm, kérem? Nagyon esik az eső, és nem tudok hol aludni. Kérem, fogadjon be.

Pisti (*királyfiként*): Itt sem fog aludni! Menjen el! No gyorsan, no azért! (*Visszaül.*) Hát ez meg mit akart?

Pisti (*narrátorként*): Másnap tündér formájában, tündérré változott az öregasszony, és megint eljött, elátkozta a királyfit. A királyfi addig elátkozva marad, ameddig a rózsának a szirmai... ameddig el nem hervad a rózsza. Hát egy nap múlva az öregasszony újra jön, tündér formájában. Bekopogtat.

(*Sári jön tündérként, fején varázslósüveg, kopogtat.*)

Pisti (*királyfiként*): Igen, tessék, ki az?

Sári (*tündérként*): Én vagyok az, az öregasszony.

Pisti: Már megint te vagy?

Sári: Megint.

Pisti: Te szutykos! Paraszt!

Sári: Amiért nem fogadtál be, ezentúl, amiért a külső alapján ítéltél meg, el leszel átkozva. Addig elátkozlak, hogy változz szörnyeteggé. S amíg valaki nem szeret meg a szörnyeteg külső alapján, el leszel átkozva. Itt van ez a rózsza, amíg lehull az utolsó szirma, s ha téged addig senki sem szeret meg a külső alapján, örökre így maradsz.

Pisti (*narrátorként*): Hát teltek, múltak a napok, a rózsának egy szirma, két szirma, három szirma már lehullott, de senki nem szerette meg a szörnyeteget. Akkor a szörnyeteg egy napon elment, kiment a kertbe. Tudniillik ez a szörnyeteg nagyon-nagyon mogorva volt, és soha nem akart semmit. Semmit! Egy nap egy lány jött az udvarba, akit először nem szívesen fogadott a szörnyeteg. De aztán összebarátkoztak. S mikor az utolsó napon a rózsának az utolsó szirma lehullott volna – a szörnyeteg egész végig azt hitte, hogy őt már nem szereti meg senki, s hogy ilyen lesz a külseje örökre – s mielőtt lehullott volna az utolsó szirma a rózsának, pontosan az előtti napon jött egy lány...

Sári (*közbeszól*): Azt mondta neki, hogy igazán megkedvelte.

Pisti (*narrátorként*): ...azt mondta neki, hogy igazán megkedvelte.

Sári (*közbeszól*): S utána lehullott a rózsza utolsó szirma, és a szörnyeteg visszaváltozott herceggé. És elvette a lányt, és boldogan éltek, míg meg nem haltak.

Pisti (*narrátorként*): S utána lehullott a rózsza utolsó szirma, és a szörnyeteg visszaváltozott herceggé. És elvette a lányt feleségül, és boldogan éltek, míg meg nem haltak, az országban. Hát ennyi.

Bonyolult érzelmi hiányhelyzetet fejez ki ez a kisfiú, és egyben megérteti velünk azt is, hogy szeretethiánya okozta passzivitását, életkedvhiányát. Ezért nem akart, nem is volt képes bármit is csinálni. Mint a *Széplány és a szörnyeteg*ben, a kis-

fiú visszahúzódása, szörnyeteg külseje szinte lehetetlenné tette, hogy bárki is közeledjen hozzá. Ekkor azonban csoda történt, „a szörnyeteg egész végig azt hitte, hogy őt már nem szereti meg senki, mikor a rózsának az utolsó szirma lehullott volna, jött egy lány”. Pisti a csodavilágban módot talált arra, hogy kifejezze elbátortalanodásának okát. A megoldást, nem mondanánk, hogy *deus ex machina*-szerűen, hanem a mesék szokásos fordulatóval találta meg. Hogy a továbbiakban boldogan élhessen, míg meg nem hal. Hát ennyi.

Azok a gyerekek, akiknek nincs a Harryéhez hasonló érzelmi tartalékuk, könnyen válnak nemcsak passzívvá és életunttá, hanem bűnözőkké, vagy mint a fentebb idézett szöveg folytatásában Adler megállapítja: „Hogy a szégyen és megaláztatás bűvös köréből kiszabaduljanak, társadalomellenes cselekvésbe menekülnek.”

Harryt ez a veszély nem fenyegeti. Ellenkezőleg, az ő jellemének legfontosabb vonása, hogy minden helyzetben megtalálja a módját annak, hogy a könnyebb megoldás helyett a *jót* válassza.

Az első kötet végén, amikor Harry másodszor kerül szemtől szembe Voldemorttal, akitől mindenki annyira retteg, hogy még a nevét sem meri kimondani, Harry vállalja ezt a szembesülést. Kiteszi magát a halálos veszélynek, mert a Bölcsek Köve által nyerhető életelixír nevű folyadék megszerzése, amely nemcsak új életet, hanem halhatatlanságot biztosít fogyasztójának, azt jelentené, hogy Voldemort új életre kel, ebben kellett őt megakadályozni. A nagyúr hatalmának újraéledése igazságtalan, zsarnoki világot teremtett volna meg. Harry élete kockáztatásával vállalta, hogy megakadályozza Voldemortot a hatalom birtoklását biztosító csodálatos kő megszerzésében.

Harryre azonban jellemző a bizonyításkényszer. Ha olyan helyzet adódik, amelyben választási lehetősége van, akkor Harry mindig a helyes, a nehezebb utat választja, akkor is, ha döntését – mint ez gyakorta előfordul – habozás előzi meg. A

kisfiú működési dinamikájának ezt a sajátos vonását összefüggésbe hozhatjuk azzal, hogy kisgyerekkorában képességeit mindig kétségbe vonták. Amikor új feladatok elé kerül, Harry többnyire kishitű is (ez Rowling írói fogásai közé tartozik), és minél kiválóbbnak bizonyul egy adott feladat teljesítésében, feladatvállalását annál nagyobb kétségek előzik meg. Harryről kiderül, hogy a varázsiskola sportjában, a kviddicsben nemcsak tehetséges, hanem az utóbbi száz év legjobb fogójának bizonyul, mégis, mielőtt először seprűre száll, pánikba esik arra a gondolatra, hogy egy teljesen új tevékenységben kell képességeit megmutatnia, és az az érzése, hogy a többiekénél sokkal ügyetlenebb. Majd amikor, ugyancsak kihívásra válaszolva, először megpróbál repülni, bódult örömmel döbben rá, hogy végre talált valamit, amit tanulás nélkül is tud, „hisz repülni nagyon könnyű, és milyen csodálatos”.

Egy ízben, amikor kiderül, hogy a halálos ellenségének tartott Piton vezeti a következő – Harry háza, a Griffendél számára döntő – mérkőzést, társai arra biztatják, jelentsen beteget, de erre Harry képtelen. „Játszom a meccsen – hangzik döntése –, ha meghátrálnék, azt hihetnék, hogy megjijedtem Pitontól. Majd én megmutatom nekik.”

Harry tehát a kevésbé szeretett gyerekektől és a kiválasztottság tudatával nem rendelkező gyerekektől eltérően saját önérvényesítő tevékenységét nem rosszaskodásban, nem *acting out*-ban, nem bűnözésben találja meg, hanem, ellenkezőleg, abban, hogy tevékenységét mások, az egész varázsvilág jövője megjavításának szolgálatába állítja, akár saját élete veszélyeztetése árán is.

A kétségbeesett gyerekek kapcsán egy másik olyan kérdés is felmerül, mint Harry Potternél, hogy a felnőtt vagy szülőhiányos gyerekek hogyan tudják anya- vagy szeretethiányukat kiegyensúlyozni. Képzeletvilágukban a kiutat a gyerekek gyakran úgy találják meg, hogy gyerektársaik együttérzésére apelálnak, az ő segítségükre, empátiájukra, barátságukra építenek. A közös cselekvés oldja meg *Az ijedtszívű gyerekek* magárahá-

gyottságát, és a kiszolgáltatott, rosszul szeretett gyerekek gyakran választják képzeletalkotásaikban, de olykor a valóságban is az ilyen típusú happy endet. Magányos és nem kifejezetten boldog gyerekek történetei gyakran végződnek úgy, hogy a csapat (többnyire három gyerek) elvonul, és önálló életet él. (Ez itt a két fiú és Viktória munkamegosztásában mutatkozik meg: a két fiú elindul fát vágni, a kislányra bízzák a ház őrizését). Ilyen érzelmileg megerősítő szerepet játszik a rowlingi világban a Hermione–Ron–Harry hármás. Harry egész kollégiumi életének fontos, talán legfontosabb érzelmi kapcsolata az a barátság, amely őt két évfolyamtársához, Ronhoz és Hermionéhoz kötötte. Ronnal az iskolába indulásakor a Roxfort Expresszen ismerkedett meg. A kettejük közötti kölcsönös kapcsolat elég hamar kialakult, ami Ron oldaláról bizonyos csodálattal társult, mert felismerte, hogy a legendás Harry Potterrel került össze. Ami Harryt illeti, akinek ezt megelőzően sohasem volt barátja, meglepő, hogy egyből kitárta szívét vörös hajú, szeplős, lapátkezű útitársa előtt. Hermione eleinte nem nyerte meg a két fiú tetszését, ellenkezőleg, tudálékosságával és konformizmusával – ami abban nyilvánult meg, hogy ijedten figyelmeztette őket a törvények betartásának szükségére, amint szabálytalanságba bonyolódtak – idegesítette őket. Viszonyuk akkor változott meg, amikor természetes segítőkészségétől hajtva, Harry Ron társaságában Hermione keresésére indul, akit éppen végveszélytől mentenek meg. Ha a fiúk késlekedtek volna, Hermione a rettenetes troll áldozatává válik. A fiúknak azonban nem lett volna szabad a harmadik emeleten tartózkodniuk, de amikor rajtakapják őket, Hermione vállalja a felelősséget, mintha ő lett volna a hibás. Ez szilárdra kovácsolja barátságukat, amely a továbbiakban töretlen.

Abban a hármásban, amelyet két ház- és osztálytársával, Ronnal és Hermionéval alkot, mondhatnók, hogy őt illeti a vezető szerep, de azért ezt néha átengedi a nála okosabb és műveltebb, sőt olykor „beavatottabb” Hermionénak. Például amikor – a harmadik kötetben – Dumbledore, Sirius Black és

Csikócsőr megmentésének feladatával bízza meg őket, a megvalósítás eszközét (az idő visszaforgatását) kettejük közül csak Hermione ismeri. Ron elsősorban ítéleteinek józanságával (ha nem egy seprűnyélen lovagló varázslógyerekről lenne szó, azt is mondhatnánk, hogy földközelségével) segíti barátját, Harryt. Vele is előfordul, hogy mentegetőzve ugyan, de átveszi a vezetést, például amikor a Bölcsek Köve keresésekor az eleven sakkfigurákkal megoldja a varázsfeladatot, és önmaga feláldozásával megnyeri a partit.

Harry sohasem kezeli fölényesen barátait. Viszonyuk a kölcsönös szereteten és egymás kölcsönös megbecsülésén, egyenrangúságon alapul. Amikor a rettenetes ellenség ellen a Bölcsek Kövének meghódításáért indul, Hermione biztatóan megjegyzi:

„– Harry... te nagyon nagy varázsló vagy.”

Harry zavartan szabadkozik, mondván:

„– A nyomodba sem érek.”

És ezt nem udvariaskodásból, hanem szerénységből mondja.

Harry érzelmi magányát nagymértékben oldja az, hogy két pajtása barátságára mindig is számíthat. Félreértések olykor ugyan adódnak, például amikor Ron kétségbe vonja Harrynek azt az állítását, hogy nem maga dobta be nevét a Tűz Serlegébe. A három barát összetartása, egymást segítése, bátorsága és hűsége fontos eleme a gyerekek érzelmi egyensúlyának, akárcsak a valóságban.

Hermione egészen sajátos jelenség. Eredetét tekintve ő sárverű, vagyis mugli származású, és semmi varázslóvér nem folyik ereiben; szülei fogorvosok. Tudásszomja nem ismer határt, állandóan a könyveket bújja, és a varázslás történeti és aktuális, minden csínját-bínját kívülről ismeri. Szorgalma határtalan, minden tanórán jelen akar lenni (a tantárgyak egy része választható). Rendkívüli buzgalma jellemző, hogy csodaeszközhöz folyamodik, amelyek lehetővé teszik, hogy kitolja az időt, és egy időben több órán is jelen legyen. Mindezt Hermione nem stréberségből, hanem tudásvágyból teszi. Ta-

lán azért is, mert rendkívül kiterjedt ismereteivel ellensúlyozza azt a handicapet, amit származása jelent, ami miatt egyébként a felsőbbrendű aranyvérű gyerekek ki is pécézik. Hermione legfőbb ismerve, rendkívüli szorgalmán túl, talán ez sem független sárvérűségétől, érzékenysége a másság iránt és mindenkorai segítőkészsége. Minden nehéz helyzetbe került vagy ügyefogyott, védtelen lénynek segítségére siet. Például gyakran segíti ki a kétbalkezes Neville-t. Szívére veszi a házimanók sorsát. Ezek a kis, groteszk lények gazdáiknak kiszolgáltatva, teljes függőségben élnek, odáig menően, hogyha a legkisebb kritikái megjegyzést megengedik maguknak azokkal a varázslókkal szemben, akiknek tulajdonát képezik, azonnal súlyosan megbüntetik, megsebesítik magukat. A kollégiumban ők a láthatatlan konyhások. Hermione érdekükben valóságos rabszolgafelszabadító hadjáratot indít. Harrynek feltétel nélküli barátja és szövetségese, éjszakákon át tartó könyvtározással kutatja fel azokat a varázseszközöket és -eljárásokat, amelyek segíthetik barátját, hogy kiállhassa a különböző próbákat. Jobb meggyőződése ellenére néha, a jó ügy érdekében maga is szabálysértővé válik. Például behatol Pitonhoz, hogy ellopja a varázsfőzet egyik nélkülözhetetlen alapanyagát. Hermione Harry igaz barátja és szövetségese a gonosz erők ellen vívott harcában.

Ezt a harmonikus barátságot meg is irigyelte egy tizenhárom éves magyar kislány, akinek tetszett, hogy Ron, Hermione és Harry összetartanak, pedig más nembe tartoznak. (A mi osztályunkban nincs ilyen – mondta.)

A barátság kialakításának szüksége az elszigetelt, magukra hagyott, veszélyeztetett gyerekek fantáziavilágában sűrűn előfordul. Egy Brúnó nevű nyolcéves kisfiú kitalált egyszer egy színdarabot, amelyben egy elhanyagolt kisfiú, akit apja egyedül nevelt, és egy kislány, akinek édesanyja állandóan a televíziót nézte, és csecsemő hűgát vásárlás után egy nagy áruház előtt gyerekkocsijában felejtette, úgy kezdtek új életet, hogy a csecsemőt magukhoz véve gyerekcsaládot alapítottak. Ezek a gyerekek nemcsak a csodavilágban tá-

maszkodtak egymásra, hanem a pszichodrámacsoportban is szilárd és egymást segítő baráti kapcsolatokat alakítottak ki.

Kisebb gyerekeknél a feloldás, amikor lezajlik és megoldódik egy drámai történet: barátaikkal együtt közös ünnepet ülnék. Többnyire a szabadban, piknik alapon. Amire a roxforti gyerekeknek nincs szükségük, ők gyakran ünnepelnek, és élelemben sohasem szenvednek hiányt.

A negyedik kötettől kezdődően jelennek meg a regényben a kamaszkor igazi problémái, amelyek valamelyest átalakítják, vagy legalábbis kiszélesítik a gyerekek kapcsolódáskészségét, kapcsolódásvágyát. A rosszindulatú Rita Vitrol újságcikkében kisserkeszti Hermionét, hogy reménytelenül szerelmes Harrybe, de téved. A három jó barát szerelmes érdeklődése felébred ugyan, de nem egymás, nem a trió tagjai iránt. Hermione kozmetikai átalakuláson megy át, Mme Pomfreynél sikerül kisebbfajta fogszabályozást kieszközölnie úgy, hogy amikor a három kollégium versenyének megnyitó ünnepén megjelenik, pajtásai csodálkozva jegyzik meg: „Hermione, te lány vagy!” Kölcsönös vonzalom alakul ki a kétségtelenül nőiessé vált Hermione és az országos kviddics-bajnok Krum között, aki a bolgár kollégium kijelölt versenyzője. Krumot szabad ideje nagy részében a könyvtárban találjuk, de nem azért, mintha tudományos érdeklődése túlradó volna, hanem mert az Hermione kedvenc tartózkodási helye. A Krum és Hermione között kialakuló idill Ront valamelyest zavarni látszik, mert ő még nem érkezett el a párválasztás korába, és majd minden lányba, ha nem is szerelmes, de érdeklődik irántuk. Féltékenységet az is fokozza, hogy nem képes a bolgár fiúra haragudni, mert sportteljesítménye miatt rendkívül tiszteli. Ron azért legjobban Fleur jelenlétében jön zavarba; a szépséges francia lány azonban nem igazán érdeklődik iránta. Harry is csak tisztos távolból vonzódik Chóhoz, és mire rászánja magát, hogy táncpartneréül felkérje, a kislány már elígérkezett. A tizennégy éves kor még – úgy tűnik – inkább az ábrándozás, mint a valódi szerelmi kaland ideje.

A RÓZSZÍNŰ FANTOM ÉS A FEKETE KÍSÉRTET

Ezt a történetet azért mondom el itt, mert hasonlóságot vélek felfedezni a *Harry Potter*-i világ és általában a gyerekek, itt Roland csodavilága között. Ez a kis francia fiú egyrészt rendkívül gazdag képzelőerejű, változatos és eredeti fantáziavilágú volt, másrészt önűjjáteremtésének folyamatában ugyancsak meg kellett járnia az utat, amely lehetővé tette, hogy rettentő kisgyerekkori élményeit feldolgozva felismerje helyét abban a harcban, amelyet talán éppen az ő lelkében, a jó és a gonosz vív meg egymással.

Bemutakozáskor a tizenegy éves Roland kijelentette:

„– Nekem nincsenek tulajdonságaim.”

Ily módon fejezte ki, hogy ő nem egyszerűen lebecsüli, hanem egyenesen zárójelbe teszi önmagát. Ez a kijelentés természetesen nem Robert Musil regénycímének, *A tulajdonságok nélküli embernek* parafrázisa, erről a regényhősről, aki – úgy tűnik – a férfinem identifikációs válságát fejezi ki a két világháború közötti Ausztriában, a kis Roland mit sem tudott. (Lásd Elisabeth Badinter *X. Y.* című regényét.) Roland önleértékelésében valami hasonló tényező játszhatott közre, mert ez nála összefüggött azzal, hogy nem vállalta az összetartozást édesapjával és általában a férfinemmel.

Harry Potter csecsemőkorában elvesztett apja idealizált emlékből merített erőt, Roland úgy tett, mint akit semmiféle kötelék nem kapcsol apjához. A „tulajdonságnélküliség” nála az apjához való hasonlóság tagadását jelentette. Hozzáfűzte:

„– Apám semmit sem hagyott rám örököül, nyolc hónapos voltam, amikor meghalt.”

Apját ez a gyerek, úgy látszik, nem tudta, nem merte vállalni. De álmaiban kísértett. Kicsi korában két visszatérő rémálma volt. Az elsőben azt álmodta, hogy a fürdőkádba beszállt valaki, majd kikelt onnan egy rettenetes csontváz, egy hulla. A másikban egy fekete, megveszekedett, piros szemű embert látott. „Ez a rémalak megölt egy asszonyt, és mindannyiunkat meg akart gyilkolni. Nekem szerencsére sikerült időben elmenekülnöm.”

Amíg az apa halálának valódi körülményeit nem ismerem, ami mint Harry szülei halálának körülményei, tabu téma volt a családban, még azt gondoltam, hogy korai halála változtatta kísértetté az apát. Csak későbbben mesélte el édesanyja, hogy az élő apa is milyen félelmetes volt. Roland apja, akitől fia semmit, de semmit nem örökölt, erőszakos természetű ember volt, aki terrorizálta családját. Az anya ön- és közveszélyesként jellemezte egykori férjét. Megfélemlítette őt is, féltékenységgel üldözte. Az asszony férje halála után még évekig rettegett, kísértette őt férje emléke; neki is rémálmai voltak, azt álmodta, hogy a halott apa visszajött a fiáért.

Roland tehát beleszületett a kísértetvilágba. Anyja ezenfelül attól is tartott, hogy fiában egyszer csak kiütköznek apja vonásai.

„– Ezért vagyok bizalmatlan – mondta, de rögtön hozzátette –: Roland szerencsére csak rám hasonlít.”

Így szembesültem a retteget kiváltó fekete kísértettel, a családra nehezedő titokkal.

Amikor apja meghalt, csecsemő fia, Roland, paroxisztikus reakciókat produkált. Alig aludt, visszautasította a táplálékot, pánikba esett, ha nem volt anyja karjaiban. Hogy megnyugodjon, anyja, aki szinte hallucinációs élességgel vélte férjét a zárt szekrényből előbukkanni, leköltözött a nagyszülőkhöz. Mire visszatértek, anya és fia lecsillapodott. Mintha

a kisfiú páni félelmét kezdettől fogva az anyai szorongások táplálták volna.

Roland tulajdonságnélkülisége tehát nem az apa korai halálából származó identifikációs nehézségeiből származott, hanem abból, hogy anyja tilalma révén az apa tabu személlyé vált. Rolandnak meg volt tiltva, mint Harrynek is egyébként, hogy emlékét felidézze vagy szüleire hivatkozzék. Roland még annak a gyanúját sem merte vállalni, hogy hozzá bármi is hasonlít. Szeretetmegvonás veszélye fenyegette volna, ha bármilyen apai (értsd nem anyai eredetű) vonást felmutatott volna.

Ebből a dilemmából Roland nem tudott másként szabadulni mint úgy, hogy mindennapi használatra kialakította saját álszemélyiségét, egy konformista személyiséget. Ez valamenynyire hasonlít Harry magatartásához a Dursley családban; ő is igyekezett nem ellentmondani a családi normáknak, de nála ez csodálatosképpen nem járt egyéniségtorzulással. Roland az apakomplexumot leszorította a tudattalanba. Erről a „hasításról”, lelki meghasonlottságáról tanúskodtak betegségtünetei, álmatlansága, rémálmai, bátortalansága, iskolai fegyelmezetlensége.

Rolandot képzelőerejének mozgósítása segítette ki ebből az énhasadással fenyegető, nyomasztó helyzetéből. Ezáltal valósult meg nála a gyerekek csodálatos öngyógyító képessége, amely „lehetővé tette személyiségének felerősítését, amikor problémáival szemben tehetetlennek érezte magát” (Adler: *Az élet értelme*). Roland ekkor már két éve játszott velem, olyan kitalált meséket, amelyekben – anélkül, hogy elmondta volna – feldolgozta saját problémáit. Nem szeretném itt a két év fantáziamunkáját visszaadni... Inkább a Rózsaszín fantom megjelenésénél kezdeném el. Roland ugyanis anyja segédletével egy bábút fabrikált magának. Egy szép napon ezzel a különleges, kerek fejű, nagy szemű, rózsaszínű, keresztléccekkal mozgatott marionnett-tel állított be. Mint látni fogjuk, az ő történeteinek – ugyanúgy mint Rowlingéinak – vannak oly-

kor realitáselemei is, bár Roland játékvilágát is át- meg átszővi egy csodás meselégkör.

Története úgy kezdődik, hogy két barát, egy Iá és egy Vau-vau (vagyis egy szamár és egy kutya) elhatározzák, hogy az elvarázsolt parkba mennek, amelynek igazgatója a rossz, más néven a fekete kísértet. Társaival, az Ördöggel és a Boszorkánnyal egy bűnszövetkezet tagjai, rablók. A fekete kísértet, a főnök, carramba kiáltással szólítja oda a boszorkányt, közli vele, hogy gazdag látogatók érkeztek, és megparancsolja neki, hogy amikor a hullámvasút a hullámhegyre érzéklik, siklassa ki a szerelvényt. Mindezt gazdag váltságdíj reményében. A boszorkány ennek során be akarta őket lökni a medencébe, de maga esett bele. Menet közben azonban a hullám-, illetve szellemvasúton a kutya és barátja találkozott egy különös lénnel, aki felkeltette a kiskutya érdeklődését. (Úgy vélte, hogy „az egyetlen jó fej volt ebben az egész rohadt bandában”!) Ő a Rózsaszínű fantom, más néven az R. F., aki különös, robotszerű vagy földöntúli hanghordozással (Roland végig ilyen műhangon beszélgeti) a „Vau-vau”-hoz és az „Iá”-hoz fordul:

R. F.: Ti vagytok az emberek (?!), és hogy vagytok?

Kutya: Hát te ki vagy?

R. F.: E. T. a nevem, és egy bolygóról jöttem. Telefon, haza.

Kutya: És milyen a te bolygód?

R. F.: Ott mindenki barátságos.

Kutya: Ez szép! Mondd meg nekem, kedves fantom, szereted-e a földi lakókat?

R. F.: Hát igen. *(Távozni készül.)*

Kutya *(vissza szeretné tartani)*: Hová még, beszélek hozzád! Szereted-e a földi népet?

R. F.: Megjárja. De vannak gonoszok is.

Kutya: Mondd meg nekem... Én csak egy kis kutya vagyok, nem baj?

R. F.: Dehogyan.

Kutya: És ki vagy te, E. T.?

R. F.: Én vagyok a Rózsaszínű fantom.

Kutya: És viszontláthatlak valamikor?

R. F.: Ez nehéz ügy.

Kutya: Mert vissza akarsz térni a bolygóra?

R. F.: Igen, és rövidesen indulok.

Kutya: Azt mondom magamban, jó volna viszontlátni téged. Mit tegyek?

R. F.: Nem tudom. Azért jöttem a földre, hogy az emberek reakcióit megismerjem, és mivel tolvajokkal találkoztam, nincs nagy kedvem maradni.

Kutya: Ezek rossz reakciók voltak... De ha mondjuk jó emberekkel találkozol, azokkal sem fogsz kommunikálni, amikor a bolygódon leszel?

R. F.: Dee... néhanapján.

Kutya: De hogyan?

R. F.: Várj csak, megkérdezem a... szüleimtől, hogy megadhatom-e neked, mondjuk a telefonszámomat.

Kutya: Megadod?

R. F.: Ez perszonális, * személyes, különben vége.

Kutya: Kinek van vége, nekem?

R. F.: Nem – a felvételnak... vagyis a telefonnak.

Kutya: És kapcsolatba léphetek veled, a Rózsaszínű fantommal?

R. F.: Igen. Viszontlátásra!

Kutya: És kedves leszel?

R. F.: Igen, én mindig kedves vagyok. Szeretnék megtanítani repülni, de nem érek rá.

Kutya: Kérlek szépen!

* Az eredeti francia szövegben a Rózsaszínű fantom itt personnelt mond, ami lefordíthatatlan szójáték. Úgy hangzik, mint père sonne, vagyis az apa csenget. Ez az egyetlen rejtett utalás az apára az egész jelenet folyamán.

R. F.: Ide nézz, így csinálsz (*mutatja*), aztán gondolj rá, és már repülsz is.

Kutya: Nem repülök. A gondolattal repülünk?

R. F.: Nem. Arra gondolj, hogy repülsz.

Kutya: Arra gondolok, hogy repülök. (*Hangot vált, indulattal.*) Rád gondolok, Rózsaszínű fantom, rád gondolok.

R. F.: Arra gondolj, hogy repülsz. Ha mindent beleadsz... Próbálj koncentrálni.

Kutya: Egymás szemébe nézünk erősen.

R. F.: Gondolj rá! Igen, repülsz!

Kutya: Nem igaz, ez nem lehet igaz, ez nagyszerű. A gondolattal repülök.

R. F.: Kivéve, ha valami rosszra gondolsz.

Kutya: Ha rosszra gondolok, ha rosszra gondolok... (*Orra bukik.*)

R. F.: Megértetted?

Kutya: Megütöttem az orromat. Semmit sem értek, megütöttem magam!

R. F.: Viszlát!

Kutya: Viszlát!

(NB.: Ezt a jelenetet ketten játszottuk minden előkészítés nélkül, spontán improvizációban: Roland beszéltette a Rózsaszínű fantomot, én a kiskutyát. A kiskutya szerepében azt a kisfiút szólaltattam meg, aki meg akarja érteni, mit várhat a váratlanul megjelent, és mint kiderült, jóindulatú kísértettől.)

És mit képviselt a Rózsaszínű kísértet? Roland játékából kiderülni látszik, hogy elképzelt egy különleges, egy más világból, idegen bolygóról érkezett, különös lényt, aki a kiskutyával (mely valaha Roland identifikációs bábját jelentette) valamiféle pártfogói kapcsolat, vagy esetleg érzelmi viszony kialakítására törekszik, és hajlandó a segítségére sietni. A Rózsaszínű fantom olyan típusú reményeket ébresztett a kiskutyában, mint amelyek Harryben Sirius Black iránt akkor ébredhettek, amikor megtudta róla, hogy a ke-

resztapja. Azzal a különbséggel, hogy míg Sirius Black nem váltotta be Harry reményeit, ez a Rózsaszínű fantom a továbbiakban nagyszerű apaideállá, vagy ideális apává szélesedett, aki nemcsak a kiskutya, hanem a világ megsegítésére vállalkozott.

A jelenet befejezése után Roland elmondta, hogy másfajta kísértetek előállításával is kísérletezett, és felvetette, hogy csinálhatna egy borzalmas fantomot foszforeszkáló szövetből, nagy fekete szemekkel, ami valóban rettenetes volna.

Ennek a kulcsjelenetnek a lejátászása után, aminek során Roland nemcsak megteremtette, de beszéltetni is tudta varázsvilágának máshonnan jött teremtményét, a Rózsaszínű fantom folytatta csodálatos pályafutását.

A következőkben Roland álmában jelent meg csodatevő varázslóként. Álmában Roland három barátjával, viharos időben egy erdőben találta magát. Bemenekültek egy erdei kunyhóba, ahol egy vallási örületben szenvedő kopasz férfi (valami szkinhedféle) elmetszette a gyerekek torkát, majd lepedővel (szemfedővel) takarta le a tetemeiket. Ekkor megjelenik a Rózsaszínű fantom, lerántja róluk a halotti leplet, és a gyerekek azon nyomban feltámadnak.

Ebben a jelenetben – amelyet bizonyos értelemben gyerekkori rémálmai ellenjátékaként is értelmezhetünk –, nyomasztó gyilkos álomban, eredeti fekete fantomja ellenszerépében nem gyilkosként, hanem a gyilkosság feloldójaként, a halottakat feltámasztó ellenfantomként jelenik meg a Rózsaszínű fantom.

Ebben az álomban Roland talán azért volt képes egy rettenetes szorongást és halált átélni, mert ő volt a legyilkolt három gyerek egyike (holott a gyerekek általában felriadnak álmukból, mielőtt gyilkosság áldozatává válnának), mert míg Rowling világában a halál végleges és visszafordíthatatlan folyamat, Roland messzebbre ment az ő csodavilágában, a halál visszafordítható, attól kezdve, hogy belépett egy csodálatos, bár igazán gyerekes külsejű, nagy hatalmú varázsló.

A fantáziavilág-teremtés álomból megint játékba fordul. A Rózsaszínű fantom hatósugara kiszélesedik, nemcsak egy kiskutya, vagy ha úgy tetszik, Roland állati megfelelőjének, átmeneti tárgyának pártfogójaként, illetve kisgyerekek megmentőjeként lép fel, hanem kozmikus méretben képviseli a pozitív erőket. Ennek a történetnek a címe: *A Rózsaszínű fantom elűzi a gonoszokat*. Ez lehetett volna a történet végszava.

És valóban, a Rózsaszínű fantom ezután beköltözött a szekrénybe; a valaha az anyját kísértő fekete kísértet analógiájára (amelyről a kisfiúnak állítólag nem is volt tudomása), a Rózsaszínű fantom is szekrénylakó kísértetté vált. Roland elő sem vette, látni sem kívánta.

De egy napon, pár héttel később, megjelent egy új, rózsaszínű és apróka – ugyancsak Roland gyártotta – kesztyűbáb, Pollux, a haramiafőnök.

Mintha Roland ezzel a bábfigurával talált volna módot arra, hogy megbirkózzék mindazzal az elfojtott agresszivitással, amelynek addig nem volt szabad megnyilvánulnia, ezzel a kis identifikációs bábbal tudta ekkor agresszív késztetéseit kifejezni. Feloldotta a tulajdonságnélküliség zárójelét, és kiszabadult a lefojtott agresszivitás. Ez volt a rosszcsont, a haramiafőnök, a Chef, akiben a kisfiú megalkotta saját miniatűr karikatúráját.

Itt már az emberformát is vállalni tudta.

Most, hogy a szimbolikusan rehabilitált apaszemély funkcióba lépett, már színre tudta hozni saját eltagadott agresszivitását. A színjáték címe ezúttal „magatartás” síkon fogalmazódott meg egy olyan bábjátékban, amelyben az eredetileg nagyon elvetemült haramia a későbbiekben már jobb belátásra tér, és amely *A haramia megjavul* címet viseli.

A Főnök, név szerint Pollux, egy kutyacsapat élén áll. A kutyák élelmiszert lopnak. Kifosztanak egy McDonald's vendéglőt. A haramia versenyeket is szervez, nagy jutalmakat helyez kilátásba (televízió, oh!), és meglép a bevétellel. Arra is történik utalás, hogy kirabolta a Francia Nemzeti Bankot.

Ez a rettenetes gonosztevő (!) egy napon megelégteli ezt a mozgalmas életet, pihenésre vágyik.

Elhatározza, hogy feladja magát.

De előtte megérdeklődik az ellátás minőségét: van-e pezs-gő, kaviár, füstölt lazac stb. a börtönben? A rendőr jót mulat ezen, és elvezeti.

A kutyacsapatot befogadja az Állatvédő Liga.

Pollux, a haramiafőnök, pedig letölti büntetését.

Egy következő játékterápiás ülésen Roland másképpen közelíti meg a haramiavezért. Mintha az önkéntes megjavulási szándék nem lenne kellően meggyőző módja a jobb útra térésnek, Roland újra beszólitja a Rózsaszínű fantomot, hogy a haramiafőnököt megfékezze.

Ebben a jelenetben a haramiafőnök sokkal elvetemültebb gonosztevőnek bizonyul, mert ártatlanok meggyilkolását tervezi; egyet meg is öl cinkostársával.

Roland a Rózsaszínű fantomot mozgósítja megfékezésére, aki végez vele. A Haramiafőnökkel kijátszhatta, kifejezhette agresszív hajlamait, de csak azért, hogy módja legyen a Rózsaszínű fantom közbelépésével leszerelni és megsemmisíteni ezt a kis haramiát.

A játék folyamán felmerült a Haramiafőnök és a Rózsaszínű fantom rokonságának kérdése. Pollux azt állította, hogy ő a Rózsaszínű fantom húga/öccse, de a Rózsaszínű fantom ezt nem vállalta, és kereken visszautasított mindennemű rokonítást.

A Rózsaszínű fantom szembekerült ugyan egy kis gonosz egyeddal, de itt nem beszélhettünk még egyenlő erőviszonyokról. Még hátravolt a végső küzdelem színre hozása. Ez a jó és a rossz majdnem egyenlő erőinek szembekerülése formájában valósult meg. Mert végezetül felbukkant a fekete kísértet, aki félelmekeltő színekben jelent meg, de mégsem sikerült kifejezetten borzalmasra.

Ebben a jelenetben a rózsaszínű ellenfantom, Roland jobbik énje, védelmezője és mitikus oltalmazója került szembe

a csecsemőkora óta rettegett gonosz, fekete kísértettel. Elke-seredett, kegyetlen küzdelem volt, de végül, Roland megfogalmazásában, „a becsület és őszinteség szelleme győzedelmeskedett”.

A jelenet Roland belső dinamikájának szempontjából azt mutatja, *hogyan változtatta pusztulással fenyegető ártó hatalomból segítővé és egyben önmaga rehabilitációjának eszközévé a rettenetes, a rettegett halottat.*

*

Kamaszkora küszöbén Roland az anyjával élt közeli kettős kapcsolatban. Hiányzott a harmadik elem, sőt mint láttuk, az apaszemélyhez való mindennemű folyamodás, hivatkozás már csak azért is lehetetlen volt, mert teljes érzelmi kiközösítéssel fenyegetett. Mindehhez járult egy másképpen félelmetes, mert női pszichoterapeuta.

Roland azért kereste fel a csodavilágot, hogy a tulajdonságoktól megfosztó, elszemélytelenítő, félelmetes, többszörösen félelmetes apaimágó helyett megteremtse a fantoműzött. Hogyan?

Ha szabad a szimbólumokat értelmezni, azt gondolhatjuk, hogy – mint Harry Ágas felfedezésekor – Roland is visszanyúlt egy nagyon korai, preverbális élményanyagához, a csecsemő felnagyított, vizuálisan kevésbé éles, kevésbé tagolt, elnagyolt képéhez az apabirtoklás történelem előtti korából.

Így hozta létre Roland saját kiteljesítésére, rettenetes létbizonytalanságának elűzésére azt a képzeletbeli ideális apaszemélyt, aki – a Harry képzeletében megjelenő patrónus analógiájára – a kisleány jó szellemének és a Jó személyes képviselőjének bizonyult. A Rózsaszínű fantom funkciójában a Patrónushoz hasonlít, de míg Harry egy valódi pozitív apaképhez tud visszanyúlni, addig Roland egy fantomot alkotott, aki Ágasnál mitikusabb, rejtélyesebb, különlegesebb annyiban, hogy valódi mása sohasem létezett (vagy ellenke-

zőleg, inkább Voldemorthoz, mint Ágashoz hasonlított, hisz ő volt a piros szemű, gyilkos, fekete kísértet). Legyőzésére Roland maga teremtette meg a Jóság szellemét, egy más bolygóról odaszóltott lényt, saját képzeletvilágának szülöttét.

Csecsemőkori percepciójához visszanyúlva tehát egy olyan apát kreált, aki nemcsak az anya által is közvetített rossz apának ellenlábasa, hanem harcos megtestesítője a szinte metafizikus méreteket öltött jónak. Ilyenformán teljesedett ki Roland világképe, és vált ő is, Harryhez hasonlóan, alkalmassá arra, hogy szerepet vállaljon a jó és a rossz harcában.

Roland ezután kilépett a varázsvilágból, de átfutása nem maradt következmények nélkül. A Rózsaszínű fantom eltűnt, de megszületett a tulajdonságokkal bíró fiú. Roland jól tanul az iskolában, fantasztikusan jó dolgozatokat ír, feltűnést kelt különösen változatos, érdekes dolgozataival. Nem húzódik többé vissza, kezdeményező szerepet játszik, barátai vannak. Alvásproblémái megszűntek, éjjel nem kérérdzik többé anyja ágyába.

A gyerek csodálatos öngyógyító képessége hozta mozgásba Roland képzelőerejét. Megteremtett egy csodalényt, egy különleges varázserővel bíró jó kísértetet, aki legyőzi a gonosz erőket, és Roland számára lehetővé teszi, hogy saját letagadott, de félelmetes agresszivitásától megszabaduljon.

ROWLING FANTÁZIAVILÁGA

A *Harry Potter*-regények vonzereje nem választható el az író-nő fantáziavilágának rendkívüli gazdagságától. A varázsiskola szakmai életének részletes leírásában találkozunk varázsmondatokkal, varázstárgyakkal, varázskönyvekkel, varázsfeladatokkal, varázsfőzetekkel, varázstémákkal, varázsműveletekkel. Vannak köztük mulatságos, komplikált, elképesztő és kevésbé elképesztő műveletek, mint például a holt anyag átalakítása elevenné; van jövőmondó tanerő, mint az állandó transzban élő Trelawney tanárnő, aki időnként megrémíti a gyerekeket légből kapott borzalmakat jelző jóslataival, de nagy ritkán ráhibázik az igazságra. Mindegyik tantárgy megjelenítése függ az előadó tanár személyiségétől. A tanárok jelleme is gondosan kidolgozott. A legnevetséesebb az önmaga dicsőségét zengő, haját bodorító, virágszínű talárokba öltözött Lockhart professzor, aki ideig-óráig elkápráztatja főként női hallgatóságát (Mrs. Weasleyt és Hermionét is beleértve), aki magát kellett egy sokat próbált, rendkívül eredményes, minden helyzetre megoldást ismerő, nagy hatalmú varázslóként igyekszik bemutatkozni, akinek ezenfelül számos tankönyve szerepel a kötelező könyvlistán. Erről a tanárról derül ki aztán, hogy állításaiból semmi sem igaz, és amilyen magasra igyekezett magát a hallgatók szemében feltornáztatni, olyan nevetségesen gyávának és jelentéktelennek bizonyult.

A fogalom előjelváltozásával születtek meg a roxfordi varázslók és boszorkányok. A boszorkányok mint a világ igaz-

ságtalanságának helyrehozói. Ilyen varázsló a gyerekek játékában is megjelenik néha; az én praxisomban ebbe a csoportba tartozott a Benoit nevű francia kisfiú teremtette Fekete Varázsló, akinek Dilifáni asszonyt kellett helyreállítania. Dilifánit egy tévedésből felhőrpintett varázssítal iciri-picire zsugorította, olyannyira, hogy a virágvázát például Eiffel-torornynak nézte. A Fekete Varázsló (a színnek itt nincs pejoratív értelme) megtalálta az ellenvarázslatot, amely a magát kicsinek képzelő Dilifáni asszonyt visszaváltoztatja. Tízszer kellett neki azt mondani: Szép vagy, szép vagy, szép vagy... És az asszony ettől visszanyerte emberi méretét.

Már a roxfordi iskola behívólevelében felsorolt nélkülözhetetlen tárgyak jegyzéke is egy részleteiben nagy gonddal kidolgozott, olykor nevettető listát tartalmaz. Olyanok szerepelnek benne, mint például 1 db varázspálca, 1 készlet üveg- vagy kristályfiola, 1 db teleszkóp, 1 db rézmérleg stb., és lábjegyzet jelzi: ezenfelül minden tanuló magával hozhat 1 db baglyot, macskát vagy varangyos békát. A tankönyvek felsorolása is nagyon változatos, helyenként a szerzőnevek a legsejtelmesebbek, a címeknél is humorosabbak, olyanok mint: Bircsók Bathilda, Ripsropsky Emeric, Reskesh Quentin, Salamander Göthe stb., hogy csak az elsőévesek irodalomjegyzékét idézzük. A szerző mintegy jelzi, hogy a fontoskodó jellegű felsorolás ellenére sem veszi komolyan az említett irodalmat. (A magyar fordítás leleményessége külön említést érdemel.)

Rowling állatvilága nagyon sokrétű, külön fejezetet jelent. Ott vannak mindenekelőtt az animágusok. Ezek többnyire tapasztalt varázslók, akiknek a Mágiaügyi Minisztérium engedélyezi, hogy időnként állatformát, mégpedig egy bizonyos állatformát vehessenek fel. Ebbe a csoportba tartoztak Harry apja, Ágas és az ő barátai, Tapmancs, Féregfark és Holdsáp; a macska alteregóval rendelkező McGalagony, és az illegális animágusok, mint Rita Vitrol, a *Reggeli Próféta* munkatársa, aki apró bogárrá zsugorodva hallgatja ki a bizalmas beszélgetéseket, mindaddig, amíg Hermione palackba nem zárja.

Vannak embernyelven beszélő vagy nem beszélő állatok, de nagyrészt ez utóbbiak is képesek az emberrel kommunikálni. Ilyenek például az érzékeny lelkű, könnyen megsértődő postabaglyok vagy Hagrid kutyái. Nem lehet tudni, mik a beszéd képességének kritériumai, mert például az óriáspók, Aragóg, bár nehezen érthető, recsegő hangon, de embernyelven szólal meg, mint ahogy beszélni tudnak Hagrid tiltott rengetegének más szörnyetegei is.

A gyerekek fantáziavilágában jelentős helyet kapnak az állatok, akiket többnyire maguk helyett beszéltetnek. A bábjátékban, ahol számos vad és szelíd, házi és erdei, valódi és képzeletbeli állat közül választhatnak, igen korán belép az átmeneti tárgy; a gyerek kiválaszt egy olyan állatot, amely őt van hivatva megismételni, és amelyet többnyire maga mozgat. Rolandnál először a malac, majd a szamár, végül a Vau-vau töltötte be ezt a szerepet, már szerepváltása is fejlődésvonalát jelzi. Guillaume egy iskolában rosszul teljesítő, 10 éves francia kislány sokáig egy malackutyát részesített előnyben, majd egy oroszlanhoz hasonló kutyát, amelyet végül leváltott egy gyerek-, majd egy keresztes lovag figura. A fenti állatok közül a malac mindig félt, a szamár semmit sem értett, a malackutya haszontalankodott, a mackó szerette a mézet, az oroszlan az állatok királya volt stb., vagyis a gyerek pillanatnyi énképét és szerepét jelenítette meg. Az átmeneti tárgyakhoz hasonlóan ezek a választott szereplők a gyerekek lehetséges lelki állapotának csak egy aktualizált vonatkozását hozták színre, gyakran azért, hogy feldolgozzák, és megszabaduljanak tőle. Mikor már elhagyta a békát és a tavirózsa kislányt, Aranyka tündérré akart válni. Gyártottunk is neki egy varázserejű tündért, aki megszabadította a szorongást kiváltó vadaktól. Kázmér, egy iskolában sokszor megálázott 9 éves francia kislány pedig önerősítésül egy olyan oroszlan-testőrt választott, aki elkísérte őt az iskolába; a tanító nem is mert rászólni. Látjuk, hogy a gyerekek kora és a felajánlott játéktechnika függvényében alakul az állatbábok

szerepe. A gyerek nemcsak egymás után, hanem egy időben is játszhat két vagy több kesztyűbábbal, ami növeli személyisége kivételésének lehetőségeit. A pszichodrázában, amikor a gyerekek állatszerepet vállalnak, ezt hasonló motivációból teszik: van valami mondanivalójuk, amit közvetlenül nem képesek kifejezni, amihez állati áttételre van szükségük. Mint említettük, ez az alteregó egyszerre ő is, meg nem is ő – ez talán inkább hasonlítható Rowling animágusaihoz: felvett szerep, visszavehető. De volt olyan állatazonosuló gyerek, aki Lupinhoz hasonlóan, nem könnyen talált módot arra, hogy kibújjon állatbőréből; Cyrill elég kitartóan tanyázott egy sebzett kisbika vagy ördög bőrében. (Lásd a mellékletben Cyrill rettenetes szuperfantomját.)

Rowling állatvilágának bájos teremtménye a kentaur. A kentaur olyan hibrid lény, amely az ókor óta foglalkoztatja az emberek fantáziáját. A görögöknél az állatiasság, a nyers természeti erő és a féktelen ösztönösség megtestesítői voltak, akik elrabolták az emberek asszonyait. De már ott is megjelent egy másfajta, bölcs kentaur, Kheirón, Jászón és Akhilleusz nevelője, aki különösen jártas volt az orvostudományban. Rowling nem az egyetlen, akinek a fantáziáját a kentaurok megihlették, gondoljunk csak Csányi Vilmosnak tavaly megjelent kentaurok-rehabilitáló művére, amelyet Makovecz illusztrált. Nála (aki többek között Swiftre is hivatkozik, aki szerinte kentaurokról beszélt, csak diszkrécióból nevezte őket lovaknak) a kentaurok különleges, kettős biológiai alkatú kultúrlények, a kifinomult humánus megtestesítői. Rowling is megalkotta a maga kentaur-fantáziáját, amely sem az antik, sem a modern kentaurváltozatokhoz nem hasonlít. Az ő kentaurjai különleges, semmivel sem összehasonlítható, ábrándos lelkületű lények, akiknek értékrendje különbözik az emberekéétől. A kentaurok az ember számára érthető módon fejezik ki magukat, beszélnek. Absztrakt, holdba néző, távlatkereső, jövőbe látó lények, akik az ember-, illetőleg a varázsvilág számukra idegen

konfliktusaitól távol tartják magukat. De egyszer csak felbukkan a jóérzésű, öntörvényű, aranyos kentaur lány, Firenze, akitől minden taktikai megfontolás idegen. Megindítja őt az ártatlan egyszarvúak lemészárlása, akiket Voldemort erősítésére vampirizálnak. A melegszívű Firenze, kentaur társai, Goron és Ronan ellenérzésével nem törődve, hátára veszi és kimenti Harryt a halálos veszéllyel terhelt rettentő erdei világból. Ez a kedves jelenet csak egy Rowling regényének változatos eredeti fordulataiból.

Az állatvilágban másfajta hibriditás is előfordul. Bizonyos értelemben talán ide sorolhatjuk az animágusokat, de ezenfelül vannak különböző szörnyek, mint a madár- és állatkombinációból született, a Mágiaügyi Minisztérium által halálra ítélt, de Harry és Hermione által megmentett, Sirius Black hátsólovaként szolgáló Csikócsőr.

Hibrid állatok a gyerekek fantáziájában ritkábban fordulnak elő. Kázmér azonban megteremtett egy Boszorkány Leó, Leó Boszorkánya nevezetű szfinxszerű lényt anyaköttségének ábrázolására.

Rowling állatvilágában – nem utolsósorban azért, mert a tiltott erdő őre, Hagrid szenvedélyesen szereti őket, de a gyerekekében is – fontos szerepet játszanak a különböző szörnyek. Ebben a csoportban számos sárkány fordul elő; akiknek nevelője Ron egyik idősebb testvérébátyja, Charlie, s akikkel a jelölteknek meg kell harcolniuk a Tűz Serlege elnyerésének egyik próbájában. Különös galibába bonyolódnak a gyerekek, amikor Hagridot – a szörnyek iránti szenvedélyére építve – az ellenséges erők úgy környékezik meg, hogy sárkánytojást ajándékoznak neki, amelyből egy gyorsan fejlődő, agresszív sárkánygyerek kel ki rövidesen, akihez a kissé perverz óriás anyaként ragaszkodik.

Régebben a gyerekek fantáziavilágában a sárkány gyakran előfordult, de újabban a Jurassic-park lakói és egyéb dinoszauruszok mintha kiszorítanák őket. A hatéves, még óvodás Dávidka Hagridhoz hasonlóan minden szörnnyel azono-

sult (lásd a mellékletben Godzilla-rajzát), és kialakult egy valóságos dinoszaurusz-szenvedélye: voltak dinoszauruszai minden műfajban és minden méretben. A dinoszauruszok az ő hatalmas identifikációs állatai, velük azonosulva erős, legyőzhetetlen lett. És kiélhette gyilkos agresszivitását: leszúrta, lekasabolta, toronyból ledobta, felperzselte, lenyelte, szétmarcangolta ellenfeleit és ellenségeit, a gonoszokat (ördögöt, boszorkányt) és a jókat egyaránt, és még a legkisebbet is nehezen tudta megkímélni. De egyszer nála is elérkezett a dinoszaurusz megfékezésének, megszelídítésének ideje...

Az antik, főleg a germán mitológiában nehezen választható el a sárkánytól az óriáskígyó, a pikkelyes, mérges, tüzet okádó, undorító hüllő. Egyik példányukkal, Baziliskus óriáskígyóval gyűlt meg komolyan Harry baja. A szörny, miután Hisztis Myrtlet megölte, sóbálvánnyá változtatta Mrs. Norrist, Hermionét és egy elsőéves kisfiút, végül Griffendél Godzik kardjának segítségével Harry végzett vele. Van más veszélyes szörny is ebben a világban, például a nagy erejű, óriási troll, aki egyszer beszabadul a Roxfort belső tereire, és akit csak úgy mellékesen, fél kézből győz le a három gyerekből, Ronból, Harryból és Hermionéből álló kis csapat. Az eddig említett szörnyeken kívül Hagrid számos más, ismeretlen fajta felderítésével és tenyésztésével is foglalkozik. (Lásd erről azt a kis kötetet, amelyet Rowling Göethe Salamander szerzői álnéven megjelentetett.)

A gyermeki képzeletvilágot is szörnyek népesítik be. A szörnyek képviselőjét gyakran a farkas veszi át, ő a főmumus. Egy elsős elemista francia kislány, Justine sokáig félt tőle, mindaddig, míg játékterében egyszer megjelentette és ártalmatlanította. Méghozzá igen eredeti módszerrel: a nagymama influenzás lett, bedugta fejét a farkas torkába, a farkas megkapta a grippét, és szörnyet halt. És varázsmódszere csodálatosképpen bevált: nem félt többé a farkastól.

Szerepelnek még a regényben gyerekekkel testi közelségben élő állatok, Hermione Csámpása (akit a lány azért karolt

fel, mert senkinek sem kellett), Neville varangyos békája, Ron jelentéktelen, nyomorult patkányállata (aki nem más, mint Harry szüleinek elárulója, és később Voldemort megfélemlített csatlósa, Féregfark). Van egy olyan, Mrs. Norrisnak becézett macska, aki a gondnoknak, Argus Fricznek ellen-szenves felderítője és szolgálja. Előfordulnak törpe lények a regényben, mint az ostoba burgonyafejű kártevők a varázslók kertjeiben, kis daloló, üzenetközvetítő törpécskék, és a fontos szerepet játszó, nagy fülű, teniszlabdaszemű rabszolgák, a varázserejű házimanók.

Van egy teljesen egyedülálló, nagyszerű, semmihez sem hasonlítható gyönyörű madár, az időnként meghaló, majd poraiból újraéledő főnixmadár, Fawkes, Dumbledore madara, aki, így tudja a fáma, az ötödik kötetben főszerepet kap. Ez a csodatevő főnix Harry életébe kétszer is beavatkozik, egyszer, amikor a negyedik kötetben rettenetes harcát vívja az újjáéledt Voldemorttal, ott biztató háttérzenével szolgál, és amikor ebből a harcból Harry megtér a Roxfortba, sebeit könnyeivel meggyógyítja. Ezt megelőzően a Titkok Kamrájában megmenti a kigyóméreggel halálra sebzett Harry életét úgy, hogy könnyével hatástalanítja és begyógyítja a mérgefog ejtette sebet. Megjelenése nem tekinthető a véletlen művének. Harry tanúságot tett a Dumbledore iránti megingathatatlan hűségéről, semmi más, csak ez szólíhatta hozzá Fawkest.

A rowlingi állatvilág tipikus madara a mindenféle színű és méretű, egy meghatározott feladatra kondicionált bagoly. Ezek a baglyok postaszolgálatot teljesítenek, de a postagalamboknál sokkal hatékonyabban, mert míg utóbbiak a telephelyükre képesek csak visszatérni, addig a varázsbaglyok irányítás nélkül, mondhatni intuitíve megtalálják a levél címezettjét, bárhol tartózkodik is, majd a válasszal haladéktalanul visszatérnek küldőikhez. A személyhez kötöttség és a hivatástudat különös elegyei (mert az intézménynek vannak mindenki által használt, tehát nem személyi tulajdont képező baglyai is), mint már fentebb céloztunk rá, érzelmi vi-

szonyban állnak tulajdonosaikkal, ragaszkodnak ahhoz, hogy szolgálataikat értékeljék és megköszönjék, „személyiségüket” tiszteletben tartsák.

Számos ismert meseelem jelenik meg a roxfordi kastélyban, találkozunk például a Terülj asztalkám!-nak az intézménybe beépített formájával. Étkezési időben, de különösen ünnepi lakomák alkalmával, varázsütésre jelenik meg a gyerekek asztalain a különleges aranyteríték, amelybe jobbnál jobb falatok kerülnek: különböző hal- és húskételek, édességek változatos sora. Harry barátai közül Ron különösen értékeli a meggyes lepényt, a habostortát, amelyből igen nagy mennyiséget képes elfogyasztani. Az ebédlő rituális étkezésein kívül az ételbőség úgy is megmutatkozik, hogy például amikor Harry és Ron egyszer elkésik, az igazgatóhelyettes egy tál szendviccselel kínálja őket, és a tál a fogyasztás ütemében újra feltöltődik.

Egy másik varázseszköz, a germán mitológiából átszármazott és Rowlingnál jelentős szerepet betöltő láthatatlanná tevő köpeny az egyetlen tárgy, amelyet apja örökölni hagyott Harryre. A fiú fel is ölti, valahányszor a kollégium szabályait át akarja hágni, behatol a titkos folyosókba vagy a tiltott erdőbe, egyedül vagy másod-, illetőleg harmadmagával. A varázsköpeny alatt rejtőzködő, eredetileg inkább diszkrétnek mondható Harry olykor akaratlanul is kihallgat titkos beszélgetéseket. Ez a varázsköpeny kiszélesíti hatósugarát, mozgásterét, akciólehetőségeit.

A láthatatlansághoz hasonlóan mindenkori ábrándja a mesevilágnak, a gyerekeknek, mondhatni az emberiségnek a repülés képessége, amiről a fajfejlődés folyamatában a madarak javára lemaradtunk. A mitológiának vannak szárnyasított állatai, mint Pegazus, Rowlingnál a sárkányok és Csikócsőr, vagy a kis repülő elfek. Harry varázsvilágában a repülés ábrándja, a „hipp-hopp, ott legyek, ahol akarok”, három különböző formában is megvalósul, a hopp-porral át lehet lendülni egyik kandallóból a másikba. Hoppanáláshoz porra és kandallóra nincs szükség, csak tudásra és jogosítványra. A helyváltozta-

tónak módja van megválasztani landolásának helyét a zsupsz-kulcsokkal. Ezek a legkülönbözőbb tárgyak lehetnek, amelyek egy bizonyos előre meghatározott helyre szállítják használójukat. Ezek segítségével érkeztek például Weasleyék és Harry a Kviddics Világkupa mérkőzésére. Van egy tragikus zsupsz-kulcs-epizód is, mert a Kupor által megbabonázott Tűz Serlege Harryt egyenesen Voldemort karjaiba szállítja. A varázsvilágba talán nem tartozik bele szervesen a Mr. Weasley által mugli autóból repülővé alakított varázsaútó, amely azonban történetünkben háromszor is életmentőnek bizonyul. A repülés legáltalánosabb és legkedveltebb eszköze azonban a varázslók világában a varázsszeprű. Az elsőévesek, Harry kivételével még nem birtokolhatnak saját seprűt, de az iskolának vannak rendelkezésükre bocsátható példányai. A varázsszeprűnek a rowlingi világban a motorbiciklihez hasonló reprezentatív szerepe és ennek megfelelő kínálata van. Legnevezetesebb presztízsnak a Nimbusz 2000-es és a Tűzvillám örvend. Harry Nimbusz 2000-ese a tanári kar ajándéka, mert előlegezték a rendkívüli gyerekek a rendkívüli teljesítményt. Valódi értelmét a seprűnyélen lovaglás a kviddics-meccsen nyeri el. A győzelem kivívásának feltétele a jó szerszám, a játékos rátermettsége, ébersége, szemfülessége, de elsősorban a különleges adottság.

A repülésvágy a gyerekek fantáziavilágában is megjelenik. Roland más bolygóról érkezett lebegő, táncoló, repkedő Rózsaszínű fantomja, mint láttuk, úgy emeli magához a földi csetlő-botló kiskutyát, hogy megtaníttja repülni.

Az átváltozások elég komoly szerepet játszanak a varázsvilágban. Egyrészt van átváltozástan, ott inkább tárgyakat kell élővé változtatni, vagy eleveneket tárgyiasítani. De van olyan folyamat is, amelyben egy különösen bonyolult varázsfőzet elkészítése és megivása lehetővé teszi a varázsló ideiglenes beköltözését egy tetszés szerinti testbe. Ehhez folyamodnak a barátok, Harry, Ron és Hermione, amikor ki akarják kémlelni, milyen szerepet játszik Draco Malfoy a

Titkok Kamrájának felnyitásában. A fiúknak az ital által sikerül felölteniük Draco két testőrének, Cracknak és Monstrónak alakját. Hermione viszont technikai tévedés folytán nem kislánnyá, hanem macskává változik tőle. Az ilyen típusú eljárás is jellemző Rowling tréfacsináló humorára. A metamorfózisok közül a legveszélyesebb Kupor beköltözése Rémszem Mordon testébe, mert az így eljátszhatott tanári szerepben jelentős részt vállalhatott Voldemort újjászületésének és Harry halálra ítéletének előkészítésében.

Minden valamirevaló angol kastélynak mindig is megvolt a maga kísértete. Roxfortban számosan tanyáznak, mondhatnánk, megjelenik ott a kísértetek változatos világa. Minden háznak saját, senki máshoz nem hasonlító kísértete van. Ezek leginkább több száz éve halott lovagok, akiknek tragikus sorsa időnként feldereng, de akiknek közös tulajdonságuk, hogy teljesen ártalmatlanok. Egyesek közülük egészen határozott jellemmel rendelkeznek, mint például Hóborc, a kopogószellem, aki leginkább egy rettenetes rosszcsonthoz hasonlít, mert örömet leli mások ijesztgetésében, egymásra uszításában, boszszantásában. De van egy szellem, amelytől ismeretlen oknál fogva rettenetesen fél, és amelynek említésével megfélemlíthető, és ez a Véres Báró, akinek megjelenésére nemcsak megjuhászodik, hanem kifejezetten alázatosan viselkedik. Egy másik, azdag jellemű, eredeti kísértet a Hisztis Myrtle. Ő leginkább egy nyafogó, örökké elégedetlen, pattanásos és sértődékeny kamaszlányra hasonlít, és ezen nem változtat az sem, hogy a lányvécében lakik. Időnként le is csúszik a vezetéken. Hisztis Myrtle nemcsak nem félelmetes, hanem többször is Harry segítségére siet. A próbák idején a rejtély megoldásában ad hasznos tanácsokat, és ő fedi fel a Titkok Kamrájának bejáratát is. Myrtlet kísértetvolta nem akadályozza meg abban, hogy lányszerepben is megnyilvánuljon. Például amikor a prefektusi fürdőszoba kádjában illatfelhőbe burkolt Harry észreveszi Myrtlet, a szemérmes kisfiú megkéri, hogy forduljon el, míg el nem takarja magát a törülközővel. Akármennyire testetlen és átlátszó

is a kísértetlány, mégis gyöngéd érzelmeket táplál Harry iránt, mert amikor a Titkok Kamrájából megtért, sajnálatát fejezi ki amiatt, hogy Harry életben maradt, halottként ugyanis szívesen megosztotta volna vele... vécékagylóját.

A kísértetek, legyenek véresek, félig levágott fejűek stb., valamennyien szabadon lebegők, testetlenek, egyik nagy hiányérzetük abban áll, hogy természetüknél fogva képtelenek táplálkozni, holott ez a tevékenység Rowling világában az élvezet fontos forrása. Az 1492. október 31-én kivégzett Sir Nicholas de Mimsy-Porpington, más néven Félig Fej Nélküli Nick kimúlásnapj partiján az ezüsttálakon felszolgált ételek közül szinte valamennyi férges, rothadt, penészes, erős bűzt áraszt, ezeket a kipárolgásokat a kísértetek legalább érzékelni vélik. Amikor egy délceg szellem száját kitátva átsétált egy bűzlő lazacra, Harry kíváncsian megkérdezte, hogy érzi-e az ízt, ha átmegy rajta. „Majdnem!” – felelte szomorúan a kísértet, és továbbbegett. Félig Fej Nélküli Nick kísértetlétének tragédiája, hogy nem vették fel a Fejetlenek Klubjába. A klub elnöke, Sir Patrick Delaney-Podmore elutasító levelében sajnálattal közölte: „...kizárólag olyan elhunytat áll módunkban felvenni, akinek a feje elválasztott a testétől.” Nick ezt igazságtalanságnak érezte, mert csak egy centi bőr és ín tartotta helyén a fejét. Az elutasítás jogosultsága nyilvánvalóvá válik az olvasó előtt, amikor megtudja, hogy az ünnepi esten a fejnélküliek bemutatták a népes kísértetközönség lelkes tapsviharával jutalmazott kedvenc sportjukat, a fejszonglörködést és a fejpólót.

Roxfort mágikus világának további elemei a képeken megjelenő kísértetfélék, mint a már említett Véres Báró vagy a Kövér Dáma. Ezeknek is megvan a maguk egyénisége és funkciója, ők a zárt kollégiumi bejáratok őrei, az áthaladáshoz megkövetelik a jelszók ismeretét, megelevenednek, szabadon átjárnak egyik festményből a másikba, és Hisztis Myrtlehez hasonlóan nagyon érzékenyek.

A kísértetek ártalmatlanná tételének legeredményesebb módja éppen az, hogy nevetségessé teszik őket.

Mondotta is egyszer a hétéves Andriska, akinek bátyja olvasta fel Harry Potter kalandjait, hogy „most már nem félek a kísértetektől”.

A gyerekek képzeletvilágában előforduló kísértetek olykor kevésbé derűsek. Roland egész pszichoterápiája során felvette a küzdelmet azzal a kisgyerekkori, traumatikus emlékeiből visszakísértő, vörös szemű, csontváz alakú fekete kísértettel, aki, mint Harrynek is, rémálmaiban megjelent. (Harrytől eltérően ő nem személyesen mérkőzött meg a fekete kísértettel, hogy is tehetne volna, amikor ez a jelenség képzeletvilágának szülötte volt, hanem egy gonoszúzó ellenfantom megteremtésével.)

Rowling kísértetei tehát általában veszélytelen, nevetséges, vicces lények, de ugyanez nem mondható el a kísértetek egy különleges fajtájáról, a dementorokról. A dementorok – mint Rowling egyik interjújában elmondja – saját rémképei, depressziós periódusának szörnyszülöttei. Nem csoda, hogy a rémalakok leszerelése Harrynek komoly pszichikai erőfeszítésbe került. Mintha Harryt átmeneti tárgyként Rowling saját egzisztenciális szorongásának feloldására használná. A dementorok a legsötétebb, legundorítóbb helyeken tenyésznek, felbomlást és kétségbeesést okoznak. Mindazokból az emberek közül, akiket megközelítenek, kiűzik a békét, a reményt és az örömet. Ha dementorok közelébe kerülsz, azok minden jó érzést és minden boldog emléket kiszívnak belőled. Harry eleinte elájult, ha csak megpillantott egy dementort. Lupin segítségével sikerült túljutnia dementorfóbiáján.

SZORONGÁSÚZÉS A PSZICHODRÁMA ESZKÖZEIVEL

A képzelőerő mozgósításának egyik fontos funkciója a szorongás oldása.

Harry szorongásának forrása eredetileg a traumatikus élmény, amelyre nem emlékszik, nem is emlékezhet, mert túl

kicsi korában következett be, de amelynek fizikai nyoma a homloksebe, és lelki nyomát is viseli. Ez a szorongást kiváltó gyermekkori trauma a regény folyamán kifejtődik. Ha a konkrét élmény nem maradt is meg Harry emlékezetében, és ezért lereagálására nem volt módja, mégis visszamaradt az átélt borzalmak, a rettegés lenyomataként egy főbikus elem, amelynek felismerése akkor következik be, amikor a dementorokkal először találkozik. Ezt a főbiát dolgozza fel a Lupin által kezdeményezett gyakorlatok során.

De ez az élmény nem egy múlt pillanat Harry életében, hanem az egész életét meghatározó konfliktusnak egyik első fázisa.

Lupin a „Gonosz varázslatok elhárítása” című tananyagának keretében olyan gyakorlatokat javasol, amelyek a pszichodráma-technikával nagyon rokon módon szerelik le a gyerekek félelemérzeteit, azt mondhatnánk, főbikus elemeit, központi obszesszióit.

Minden gyereknek azt kell felidéznie, amitől a legjobban fél, azzal a kifejezett célzattal, hogy a rettegett eseményt, dolgot, személyt távolítsa úgy, hogy változtassa nevetségessé, és így enyhítse horderejét, vagy egyenesen megszabaduljon tőle. A félelem, a szorongás, az obszesszió tárgya a mumus, őt kell ártalmatlanná tenni.

Neville Longbottom, Harryék, de különösen Hermione ügyefogyott védence például az őt gyakran megalázó, vagy egyenesen üldöző Piton tanártól retteg.

Lupin tanár, a „pszichodráma-gyakorlat” vezetője azt javasolja Neville-nek, hogy képzelje el Piton professzort a Longbottom nagymama öltözetében (kalappal a fején, melyet egy kitömött keselyű ékesít, rókaprémmel díszített zöld ruhában, piros táskával a karján stb.). Neville-nek sikerül Piton professzort varázsszóval komikus nagyanyaként előhívnia; a jelenség hangos nevetésre készíti az osztályt. *Comiculissimus!*, kiáltja a fiú – a mumus abban a pillanatban felrobban.

A továbbiakban Harry osztálytársai mindegyikének sikerült rettegésének tárgyát, óriáspókot, sikító szellemet, múmiát megidéznie, és a Comiculissimus varázsigével ártalmatlanná tennie.

A gyerekek pszichodrázában gyakran élnek hasonló eszközökkel. Egyéni játékaikban pedig mágikus eszközökhöz folyamodnak szüleik vagy más zavaró tárgyak eltüntetésére.

Félicie, egy diszfáziás kislány, bábjátékában boszorkányfigurát (a boszorkány nála is a szövetséges szerepét játssza) ruházott fel varázserővel. A gyerekeket gonosz kacajra tanítja, majd arra, hogyan lehet boszorkányvarázslattal Tűnés! felkiáltással bárkit eltüntetni és visszahívni. A varázserő szigorúan gyerekeknek volt fenntartva, de csalódottságomat látva engem is felhatalmazott használatára. Ezzel a felkiáltással tüntette el szüleit, amikor meg akarták szidni. Tűnés! – mondta, és a szülők már sehol sem voltak.

Hozzátehetem, hogy ilyen technikához egyéni terápiában számos gyerek saját kezdeményezéséből is folyamodik. Egyik kis kliensem, a második elemista Aranyka a farkastól félt, és amikor a farkasbáb meg látta, hangosan felkiáltott, „Tűnj el a zsákban”, mire a báb, természetesen visszakerült a többiek közé, ahonnan kiemeltük. Nem állítom, hogy a farkas ártalmatlanná tétele egyetlen farkasúzó kiáltással történt, de biztos, hogy ez a csatakiáltás varázsszavulává vált, és lehetővé tette, hogy pár hónap múltán a kislány megbékéljen a farkassal. (Lásd ott.) Ugyanő máskor is folyamodott elvarázsolástechnikához, például felírta egy papírdarabra (igaz, nem pergamenre, mint a roxfordi gyerekek): Abakadabra, figyelni fogok az órán! – ezt a mondatot bezárta egy kartondobozba, amelyre ráírta: Szigorúan titkos!, és átnyújtotta nekem.

Kázmér ördögűző mechanizmusa nem volt ilyen egyszerű, mert nála keveredett a possesszív anyaszemély elleni lázadás saját agresszív énképével. Az ő mumusa tehát egy komplikált, hibrid anya-gyerek együttes volt, amelyet sikerült is egy eléggé morbid, kannibalisztikus felvezetés után meghaladnia úgy,

hogyan megalkotott egy különös hibrid lényt, amelyet a boszorkány Leójának vagy Leó boszorkányának nevezett.

Az ilyen típusú párhuzamok abból a szempontból is érdekesek, hogy bevilágítanak a gyermeki fantázia és a Harry Potter közös világába: mindkettő a képzelet szorongásúzó erejét képes mozgósítani.

Rolandnak időre volt szüksége a fekete kísértet legyőzésére, mint ahogy Aranyka sem egy csatakiáltással lett úrrá szorongásán, Rowling sem úgy ábrázolja egy komoly fobia megszüntetését, hogy egy Comiculissumus! felkiáltással elintézhető. Harrynek sem egy varázspillantásban sikerült szorongásait felidézni és feldolgozni. Harry obszesszióját a dementorok testesítették meg. A dementorok a rowlingi univerzum, vagy ha úgy tetszik, Harry képzeletvilágának legvisszataszítóbb jelenségei közé tartoznak, lélektelen, vak, bosszúálló lények, a varázsvilág fegyőrei, akik felidéznek mindenkinek a legborzalmasabb emlékeit. Harryben az a kisgyerekkori emléke merült fel, amelyre nem is emlékezhetett tudatosan, hisz mindez egyéves korában történt. A Lupin tanárral folytatott önerősítés, vagyis a mumus űzésének idején fokozatosan felidéződött ez a kora gyerekkori emlék. Először anyja hangját hallja: *Harryt ne, Harryt ne, könyörgök, csak őt ne!* Aztán egy másik rikoltó hangot: *Állj félre! Állj félre, ostoba!* Egy következő órán aztán felidéződnek a jelenet előzményei. Harry apja lép be a képbe: – *Lily, fogd Harryt, és menekülj! Ő az! Fuss! Menekülj! Majd én feltartóztatom...*

Úgy is mondhatnánk: ahhoz, hogy képes legyen elűzni a dementoroktól való páni félelmét, Harrynek fel kellett idéznie azt az emléket, amely a dementorok képe mögött meghúzódott, amire ezek a főbikus tárgyak (személyek) utaltak; életének, kisgyerekkorának tragikus élményét, amelynek során szülei tragikusan elpusztultak. Anyja kifejezetten Harry védelmében áldozta fel életét, hogy fiát a gyilkos Voldemorttól megóvjá.

Harrynak végül sikerült saját védelmére, képzeletében, apjának fantasztikus alteregóját, a csodaszarvast, Ágast megidéznie.

A mumusúzás kifejezetten pszichológiai eszközökkel valóítja meg a gyerekektérápia ismert eljárását: egy főbikus esemény vagy eseménysor szimbolikus feldolgozását.

Rolandnak, a Rózsaszínű fantom megalkotójának is sokáig nehezebb esett az álmaiban visszatérő fekete kísértetet játéktérápiájában megjelentetni. Sokáig ismételten rablós jeleneteket játszott, és majd minden óra végén javasoltam, hogy legközelebb játsszunk kísértetet. Nem mondott ellent, de legközelebb sem volt fantom. Egy év elteltével megjelent egy kicsike, gonoszkodó, fekete kísértet, de Roland végül két évvel később hívta elő és győzte le rémálmainak rettenetes fekete kísértetét.

Lupinnal az észak-germán mitológia ismert állata, a vérfarkas jelenik meg a könyvben. Ez a jó érzésű és intelligens tanár, aki a gyerekeket a rettenetes varázslatok kivédésére tanította, és aki Harry szüleinek legjobb barátai közé tartozott, animágus volt, de nem a banális fajtából való, mert a többiek (Ágas, Tapmancs vagy akár McGalagony professzor asszony macskaváltozata) saját akaratukból vették fel állat alakjukat. Lupin volt az egyetlen, aki állati átváltozásainak nem volt ura. Ő teliholdkor ellenállhatatlanul gonosz ragadozóvá, vérfarkassá változott. Ilyenkor feltartóztathatatlanul agresszív, vérszomjas lény lett, akinek leszerelésére csak legközelebbi barátai vállalkozhattak. Majd a Hold változásával újra visszanyerte emberi alakját.

Rowling rendkívül sokrétű, fantáziagazdag képzeletvilágában még sok más varázslatos, mágikus vagy meseelemet találunk, úgymint az alkímisták minden fémét arannyá változtatását és az örök életet biztosító Bölcsek Kövét, a kiáltásukkal halált okozó mandragórákat, Basiliskus óriáskígyót, amelynek tekintetét, akár a görög mitológia kígyóhajú Meduzájának szemét, el kellett kerülni, mert akire ránézett, halálának halálával halt.

A mágikus tárgyak közül megemlíthetjük még Edevis tük-rét, amely nem a valóságot és nem a jövőt, hanem a belenéző vágyálmát jeleníti meg. Dumbledore óva inti Harryt – aki a tükörben egész családját felismerni véli – attól, hogy túl gyakran igénybe vegye a tükört, mert ez ábrándvilágba vezetné: „Rossz úton jár, aki álmokból épít várat, és közben el-felejt élni.” Dumbledore intése kissé paradoxnak tűnik, mert hiszen Harry Potter folytonosan varázsvilágban él, amelyet nem könnyű az ábrándvilágtól megkülönböztetni. Ez azt jel-zi, hogy az írónő elkülöníti magát a fantáziavilágtól, mond-ván, ő sohasem szerette a fantáziaregényeket, és csak amikor az Unikornis megjelent, akkor döbbsen rá, hogy ő fantáziare-gényt ír.

A regényben fontos helyet foglal el a kviddics-játék, ame-lyet különböző reális sportok elemeiből (futball, krikett, hoki) állítottak össze, seprűnyélen repülve játsszák, s amely annyiban sorolható Rowling fantáziájának termékei közé, amennyiben varázssport.

Az angol kollégiumi életben a sportnak bizonyára sors-döntő jelentősége van, de a sportesemények a magyar gyere-keket is izgalomban tartják. Harry különleges tulajdonságai közé tartozik kivételes sporttehetsége, kiváló seprűirányító technikája, amely az utolsó száz év legtehetségesebb fogójá-vá teszi. Harry a roxfordi kviddics-sport Puskás Öcsije.

A MŰ SZERKEZETE, A FESZÜLTÉG KIVÁLTÁSÁNAK ESZKÖZEI

Amikor Harry Potter berobbant a vonatablakban szemlélődő Rowling képzeletébe, ez elindított egy nagyszabású, kreatív folyamatot. Rowling 1990 és 1995 között írta meg a történet első kötetét, ám ezzel párhuzamosan már ebben az öt évben kialakult benne a regénysorozat egész koncepciója, minden részlete, olyanok is, amelyeket nem szándékozik az olvasóval közölni. Egy egész zárt univerzumot alkotott meg, amelybe az olvasó belevetítheti, beleélheti magát. Ezt számos gyerek tanúsítja, egyebek között tizenöt éves unokám, Matthias, aki szerint a *Potter*-könyvek vonzerejéhez hozzátartozik az, hogy aki oda belép, felejtí a hétköznapi világot. Érzése szerint azonban a *Gyűrík Ura* koherensebb, mert összefüggései, előzményei jobban ki vannak dolgozva.

Ahogy a cselekmény előrehalad, mind újabb és újabb összefüggéseket fedezünk fel, feltárul előttünk ennek az univerzumnak rejtettnek látszó világa. Sok mindent a titok légköre övez, csodavilágának rejtett bugyraiba a szerző csak időnként engedélyez bepillantást. Az események leírása olyan sokértelmű, hogy második olvasásra értelmük megváltozik, mert időközben megismerünk olyan összefüggéseket, amelyek a jellemeket, a helyzeteket a történeteket más megvilágításba helyezik.

HELYZETEK, FORDULATOK, CSAVARÁSOK

Nincs olyan gyerek, aki – ha a *Harry Potter* vonzerejéről kérdezik – ne említené, milyen izgalmasnak találja. Ezt úgy is fogalmazzák, hogy a kötetek letehetetlenek. Kiderül, hogy felnőttek és gyerekek éjszakákat áldoznak rájuk, és a regények megjelenése közötti időben feszülten várják a folytatást.

A feszültség ébren tartásának, felcsigázásának Rowling alkalmazta módszerei leginkább a detektívregény fogásaihoz hasonlítanak. Minden magára adó detektívregény-író (legyen az Agatha Christie, John Le Carré, Amanda Cross vagy Bernhard Schlink) gondosan ügyel arra, hogy a végkifejlet ne lehessen előre tudni, és főként félrevezesse az olvasót, hogy ne legyen képes kitalálni, ki a gyilkos. Rowling is szívesen alkalmazza, gondosan adagolja és variálja a detektív- és a kalandregény ehhez hasonló módszereit.

A gyerekek által kidolgozott történetek már rövidegük miatt is kevésbé alkalmasak a bonyolult szerkesztésre; a gyermeki csodavilágban ritkák az ilyen típusú vonalváltások. Fontos személyiségváltások vagy jellemfordulatok akadnak néha. Csuti nevű kis páciensemnek volt például egy apaszemélye a bábjátékban, egy páncélos lovag, akit ő eleinte Csupaszívnek nevezett. Már eleve volt a jelenségben valami valószínűtlenség: egy páncélos lovag lehet nagy hős vagy néma levente, de ritkán csupaszív. No de mindegy, idővel kiderült, hogy Csupaszív volt a leggonoszabb. A felvezetés azonban nem félrevezető szándékkal történt, hanem a kisfiú apaviszonyának átalakulását tükrözte; a válófélben levő szülők közül Csuti az anyjához zárkózott fel. Az ő játékvilágában a boszorkány megváltozott: „A boszorkány kedves, nagyon kedves.” Pedig eredetileg nem is rowlingi, hanem valós gonosz banya volt. Csuti játékában volt olyan szerepcsere is, amelyben először a béka akarta a boszorkányt és az ördögöt bekebelezni, de végül ő esett áldozatul. Ez is inkább tragikus életérzését (az ördög-boszorka páros ekkor a szülőket,

a béka pedig őt magát jelenítette meg) fejezte ki, nem a cselekmény cseles kiforgatását.

A feszültség kialakításában és fokozásában az író nő tudatosan komponált eszközöket használ.

A cselekmény kibontakozása az olvasóban sokszor a ténylegesen bekövetkezővel ellentétes várakozásokat ébreszt. A személyek valóságos motivációi ugyanis nemcsak hogy rejtve maradnak, hanem egyenesen a valóditól teljesen eltérően, megtévesztően vannak ábrázolva. De az olvasó azért is izgul, mert előre tudja, mi következik. A negyedik kötet legelője például előre vetíti a fenyegető veszélyt. Az olvasó rögtön az első fejezetből megtudja, hogy Voldemort Harry Pottert keresi, felkészül ellene. A titkos tervet még senki sem ismeri, sem az iskola tanári kara, Dumbledore-t is beleértve, sem a kiszemelt áldozat. A kertész, aki véletlenül kihallgatta a gonoszok beszélgetését, halállal lakol. Az olvasóval azonban az író nő szükségesnek látja közölni a jövőt. Itt a feszültség forrása a rettenetes események előrevetítése. Másutt ezzel ellentétesen, a feszültségkeltést az elhallgatott, sejtetett, bekövetkezendő események szolgáltatják, amelyekbe az olvasó éppen hogy *nincs* beavatva, amelyekről Harry környezetének tudomása van.

A regények szerkesztésének komoly szempontja, állandóan visszatérő motívuma: a gonosz erők Harry életére törnek. Ez az író nő tudatos módszere, szerkesztési alapállása. Úgy is fogalmazhatjuk, hogy Harry hivatása a rossz szellem uralomra jutását meggátolni. De ami a harc állomásait illeti, amelynek minden eddigi kötet egy-egy epizódja, a szemben álló erők természetét illetően mindig félre vagyunk vezetve.

Az Azkabani Fogolyban például szerepel egy problémátlan, kedves, jóindulatú tanár, akinek órái élvezetesek, akinek nem kell sokat magyarázni, mert érti és tiszteletben tartja Harry belső történéseit, és ez Lupin. És megjelenik egy központi, rettenetes ellenfél, Sirius Black, akinek látszólagos célja Harry megsemmisítése, ezért szökött meg az azkabani

börtönből tizenkét év fogság után. A tanárok beszélgetéséből (melynek résztvevői mind a lehető legegységelműbben szavazható varázslók, a mágiaügyi miniszter, Cornelius Caramel, McGalagony helyettes igazgató, Hagrid, a behemót parkőr, Harry igaz barátja, valamint Flitwick professzor, és amelybe valamilyen ismeretlen okból, talán a tanárok demokratikus szellemét hangsúlyozandó, bevonták a kocsmárosnét, Madam Rosmertát is) az derül ki, hogy Sirius átállt Voldemorthoz, ő árulta el Harry apját, akinek testvéri barátja volt. Ő a megtestesült, megrögzött, fondorlatos és félelmetes, gonosz, becsstelen és gyilkos ellenség. Ezt az író egyértelműen vezeti fel, semmihez kétség sem férhet. Mint ahogy ahhoz sem, hogy volt egy hű barátja, Pettigrew, egy kis esetlen, kövér diák, akit Sirius Black – provokált balesetben, amelynek jó néhány mugli áldozata is volt – könyörtelenül megsemmisített.

Ebből a helyzetrajzból semmi sem igaz, a valóság ennek a teljes ellentéte; hogy ezt megtudhassuk, arra a kötet végéig kell várnunk, addig megoszthatjuk Harry gyűlölködését és gyilkos indulatait az apját galádul eláruló gonosz ellenféllel szemben... Ebben a kötetben Harry végig árnyékharca van ítélve; tanárok és barátok vesznek állandóan körül abban a meggyőződésben, hogy az Azkabani Fogoly a közelben ólálkodik valahol, és életére tör.

Ez a tendenciózus beállítás jellemző Sirius Blackre, a pszeudoellenségre, és számos más kiismerhetetlen szereplőre. Egyesekről jót feltételezünk, holott Voldemort cinkosai, mások gyanút ébresztenek, holott jó szándékúak. Pitont örökké gyanakvás övezi. Az első kötetből úgy tűnik ki, mintha egy kviddics-meccs vezetését csak azért vállalná, hogy alkalma legyen Harry megölésére, holott, mint később kiderül, erőfeszítése Harry megmentésére irányul. Ugyanilyen kétértelműen van bemutatva egész tevékenysége, tehát mintha ő akarná megkaparintani a Bölcsek Kövét, holott éppen a bűvös kő elrablását akarja megakadályozni. A gye-

rekek gyanakszanak Piton főzetére, amelyet ő Lupinnak készít, úgy vélik, hogy megmérgezi, holott ez valójában ellenméreg, a vérfarkassá válást akadályozza.

Egy francia kiskamasz, Jeromos – apja által bántalmazott kisleány – apját eleinte nagyon gonosznak ábrázolta, nemritkán ördög képében. Máskor egy vadász képviselte, aki kiskutyájával kegyetlenül bánt. Terápiájának vége felé Jeromos rehabilitálta apját; nem is volt vadász, és nem is hasonlított arra, aki bántalmazta. Ami az ördögöt illeti, az többé meg sem jelent. Ez is inkább egy folyamatot, érzelmi feloldódást, kibékülést jelentett, mint bármiféle cselesen betervezett fordulatot.

A Tűz Serlegében is van ilyen negtévesztő típusú – mint ezt egy Rogers-iskolás gyerek éles elméjűen megfogalmazta – kétszeres csavarás a Rémszem Mordon-ügyben. A negyedik kötet izgalmas, lélegzetelállító jelenete, hogy Harry varázsköpenyben van ugyan, de mozdulni sem tud, mert lába beleakadt a lesüllyedt lépcsőfokba. A bajnokok arany csodatozását kiejtette, az kinyílt, rikácsolt. Elejtette a Tekergők Térképét, amely a lépcsőn hevert. Megjelenik egymás után Frics úr Mrs. Norrissal, aki csendháborítás miatt Hóborcra vadászik, Piton, aki régóta szeretné Harryt tetten érni, és úgy érzi, itt az alkalom, és végül Rémszem Mordon, aki a láthatatlanná tevő varázsköpeny ellenére látja Harryt. Kiúttalan drámai helyzet állt elő, amelyet Mordon old meg. Vállalja, hogy ő vesztette el a Tekergők Térképét, elkobozza az aranytojsát, megfélemlíti Pitont, és kimentti Harryt szorongatott helyzetéből. Az ijedt kisleány hálát érez a jószágos Mordon iránt, és az olvasó megszereti ezt a nagyszerű, torz, féllábú tanárt. Holott... holott minden másképpen van, mert mint később kiderül, Rémszem Mordon testébe Voldemort leghívebb, sőt egyetlen komoly csatlósa, Kupor költözött be.

A játékterápiában is előfordul, hogy egy szereplő jelleme és szerepe szempontjából látványosan átalakul, de többnyire pozitív irányban. A kisleány, aki magát először kutyaalak-

ként játszott meg, terápiája vége felé bejelentette, hogy lovat és lovagot igényel (meg is kapta, jár ez a harcosoknak), és hősi szerepeket vállalt. Volt olyan kisfiú, aki vérengző szörnyetegből, cápából egy cápamegjobbító gép segítségével emberbaráttá változott. De mindezek a váratlan átváltozások nem stílusgyakorlatok voltak a gyerekeknek, hanem valódi életstílus-változásokat fejezték ki a csodavilág bűvös légkörében.

A *Harry Potter* harmadik kötetének önálló szerkezete van. Mikor Sirius megszökik, mindenki attól retteg, azért szökött ki a börtönből, hogy Harryvel végezzen – és csak nagy sokára derül ki, minden feltételezés hamis. Sirius Harry szüleinek árulóját, Féregfarkot megbüntetni szökött el, ezért bukkan fel minduntalan Roxfort közelében. Vagyis szándéka, jelleme és szerepe szerint éppen az ellentéte annak, amit egész végig hittünk róla (mert egyértelműen így volt felvezetve); ő Harry legigazibb szövetségese.

Harryt nagyon boldoggá teszi az a tudat, hogy végre van igazi, megbízható hozzátartozója Dudleyéken kívül, hogy van egy varázsló keresztapja, akire számíthat. De ez az érzelmi, atyai, patrónusi vonal aztán nem folytatódik. A negyedik kötetben a bujkáló Sirius Black csak nagyon jelentéktelen szerepet játszik – az együttérző távoli bujdosó nem lehet Harry igazi védelmezője. Még amikor konkrét segítség kellene tőle, akkor sem játssza végig szerepét: megzavarják, valami közbejön. Sirius mint apaszemély, mint segédszülő vagy szimbolikus patrónus nem tölt be jelentős szerepet a továbbiakban.

A Tűz Serlegében azonban nem emberi jellemek, nem a szövetségesek vagy ellenségek vonalán bontakozik ki a fő feszültség és a félreérthetőségi elem, hanem a Harryre leselkedő veszedelemén. Az egész cselekménysor arra exponál, hogy Harryt akkor fenyegeti veszély, ha a próbák egyikén kudarcot vall – mintha ez volna elbukásának, sőt halálának alkalma. Holott Harry éppen akkor és azáltal kerül veszedele-

lembe, párharcba Voldemorttal, ha a kupa minden próbáján diadalt arat. Halálos veszély akkor fenyegeti, ha minden próbát szerencsésen kiáll, és elnyeri a Tűz Serlegét.

A folyamat tehát abból áll, hogy az olvasót a szerző tudatosan félrevezeti, és számos szereplőnek jellemével ellentétes cselekvést és magatartást kölcsönöz. Ez az eljárás, a ravasz önmagát álcázó intrikusé, gyerekeknél legfeljebb pszichodrámaiban fordul elő, például egy tündérnek álcázott mostoha alakjában. Rowling azonban ezt a módszert nemcsak a jellemek felvezetésekor, hanem az események előrejelzésekor is használja. Előfordul például, hogy egy ünnepélyesen kilátásba helyezett büntetés elmarad, ez főként Ron és Harry szabálysértéseire vonatkozik, akik az iskola előírásait nem mindig tartják be. Ilyenkor a szigorú és olykor ellenséges tanárok, mint Piton például, azonnali kicsapást ígérnek, amelyet a szigorú, de igazságos McGalagony professzor oda módosít, hogy kicsapás fenyegeti őket, ha még egyszer engedetlenséget követnek el. (Az iskolából való kicsapás egyébként mindhárom gyerek, de különösen Harry lelkében rettenetes ijedelmet okoz, hiszen mihez kezdene ő, ha kitennék Roxfortból.)

Amikor Harry és Ron visszatér a Titkok Kamrájából, ahová elvben tilos lett volna menniük, Dumbledore felidézi a kilátásba helyezett büntetést: „Ha jól emlékszem, a legutóbb azt ígértem, hogy ha még egyszer kihágáson kaplak benneteket, búcsút veszünk egymástól.” Harry és Ron ezekre a szavakra nagyon megijed, de Dumbledore mosolyogva így folytatja: „Ami azt mutatja, hogy néha bizony a legjobbaknak is meg kell szegniük a szavukat”, és a jelenet nemcsak a büntetés elmaradásával, hanem azzal végződik, hogy a két kisfiú megkapja az „Önzetlenül az Iskoláért” különdíjat.

Az író mű szerkesztésmódjának egyik eleme tehát a negatív elvárások és a pozitív kimenetel közötti ellentét alkalmazása, amely feszültségkiváltó, de egyben feszültségoldó is.

Előfordul az érdeklődés felcsigázásának más módszere is, amely a fenti példától eltérően abban áll, hogy az író egy

elő nem készített, váratlan, de tragikus eseményt jóval bekövetkezése előtt meghirdet, de megvalósulásának körülményeit titokban tartja. Ez nemcsak az érdeklődést csigázza fel, hanem izgalmas feszültséget is teremt. A második kötet második fejezetében például megjelenik egy kis új figura, Dobby, a házimano, aki könyörög Harrynek, a második tanév kezdetén nehogy visszatérjen Roxfortba, mert ott halálos veszély fenyegeti. Az író nyitva hagyja azt a kérdést, honnan szerezte információját Dobby, és ki tör majd Harry életére. Ez az eljárás Rowling szerkesztési módszerének egy másik jellegzetessége. A jelenetnek a cselekmény két egymást keresztező síkján van funkciója. Egyrészt jelzi a fenyegető veszélyt (Dobby egyébként mindent meg fog tenni, hogy megakadályozza Harryt abban, hogy visszajusson a kollégiumba). Másrészt Harry Privet Drive-i életében valóságos katasztrófát okoz, mert a házimano zajongása megzavarja Dursleyék üzleti tárgyalását, akik büntetésből Harryt úgyszólván befalazzák szobájába.

KERET, GONDOLATRITMUS, HASÍTÁS

A regény nem mentes az ismétlésektől. Ezek azért elkerülhetetlenek, mert az író szerkesztési elvei között nyilvánvalóan az is szerepel, hogy a regényfolyam olvasását bármely kötetel el lehessen kezdeni. Ezért a történet megelőző részeit különböző ürügyekkel, legalábbis vázlatosan, minden kötetben el kell mondani.

Gyerekek is gyakran bonyolódnak ismétlésekbe, az is előfordul, hogy egymás után többször is – ugyanazokkal a szereplőkkel – hasonló történetet játszanak. Ez néha, mint Harry Potternél, egy folyamatot jelez, egy adott folytonosságot, a keret állandóságát, amire a gyerekek saját csodavilágának megszerkesztése elején valóban szüksége lehet. Máskor azonban a történet sztereotip elemei olyan hangsúlyosak, hogy alkalmazuk egyenesen obszessziós jelleget ölt, amelynek megszaki-

tása éppen az együtt játszó terapeutára vár. Ilyen történet például – hogy két végletet említsünk – az erős, elfojtott agressziótól túltengő, de magát az iskolában visszatartó kisfiúé, aki ismételten és váltott bábokkal (sárkány, farkas, medve, kígyó, dínó, oroszlán, ördög) csak öldöklést játszik, és ennek a folyamatnak csak az eredeti, őt traumatizáló esemény szimbolikus felidézésével lehet véget vetni. A rendkívül visszahúzó Margitka vad és szelíd állatokat egyaránt választott játékkerébe, de csak azért, hogy teljes harmóniában összehozza egy kunyhóban a farkast, a nyuszt, a pingvint, az oroszlánt, a libát és a rókát. Semmiképp sem volt mód bármiféle ellentétet vagy konfliktust provokálni az állatok között. Hiába kértem – idomárként – az elefánttól a cirkuszban lehetetlen feladatok teljesítését, az általa játszott elefánt, mint a kínai akrobataiskola gyerekei, a leghetetlenebb feladatokat is engedelmesen, sőt örömmel végrehajtotta. Időbe telt, míg játékának dinamikája átalakult.

Rowling regényeiben találunk bizonyos gondolatritmust. Visszatérő elemként említenénk Harry muglik közötti életét. Harry mind a négy kötet elején nagybátyjéknál, a Dursley házaspárnál tölti a nagyvakációt, peremvárosi házukban. Az első fejezetekben újra meg újra tanúi vagyunk annak a rettenetes, gonosz és meg nem értő bánásmódnak, amelyet ezek a varázslatra érzéketlen, önző rokonok Harryvel szemben alkalmaznak. Tehát úgyszólván azt mondhatnánk, hogy a környezettől függően majdhogynem hasítással, két különböző kisfiú áll előttünk. Harry mindegyik kötetben megjelenik bántalmazott gyerek képében. Innen kerül át a roxfordi varázsközegbe, ahol nyoma sincs a megnyomorított, lehurrogott, rosszul táplált, állandóan megbüntetett gyerekeknek, ott egy másik Harryvel, egy nagyszerű, bátor, megbecsült, tisztelt varázslóval találkozunk.

A könyv szerkezeti egységéhez tartozik a miliók periodikus egymásra következésén túl az időbeni tagolás. Minden kötet egy iskolaévet ölel magába, Harry minden kötetben

egy-egy évvel idősebb. A kötetek szerkesztése egy bizonyos azonos keretben zajlik: nyári szabadság vége a mugli közegben, a cselekmény előrejelzése, Roxfortba érkezés, a cselekmény kibontakozása, visszatérés a mugli világba. A keret stabilitása cselekvési dinamikát tesz lehetővé, és megfelelő bizonyos kiegyensúlyozott, rejtett elbeszélő struktúrának.

Az elbeszélés szerkezetének általános formai elemeivel különböző szerzők foglalkoztak. A különösen vonzó történetek struktúrájáról megállapították, hogy hasonlítanak a mítoszok és a mesék szerkezetéhez. Ezek hiányhelyzettel vagy traumatikus helyzettel kezdődnek (például azzal, hogy kiteszik a kisgyereket, elrabolják a királylányt). Ennek a hiányhelyzetnek a feloldására vállalkozik a gyakran szegény, gyenge, a már említett legkisebb fiú. Ebből a helyzetből indul el a hős. Útjának során próbákat kell kiállnia, ezekhez elnyeri különböző személyek, állatok vagy tárgyak segítségét. Ez az eseménysorozat beavatási szertartás jellegét is öltheti, amelynek során a történet főszereplője különböző vidékeken halad át. Eredeti tartózkodóhelyét elhagyja, míg végre különleges helyre érkezik, ahol a valódi próbát kell kiállnia. Itt többnyire rettenetes ellenféllel, szörnyeteggel, százfejű hidrával, sárkánnyal (amelyet a mai gyerekek fantáziájában a dinoszauruszok gyakran helyettesítenek) vagy más félelmetes lénnel találkozik. Az ellenfelet párharcban győzi le, olykor egy előzetes próba során beszerzett eszköz segítségével, és az ellenség vereséget szenved. Az eseménysor többnyire úgy végződik, hogy a hős visszakerül eredeti helyzetébe, amely azonban nem felel meg a kezdeti hiányhelyzetnek, mivel útról – melynek során menyasszonyt, egész vagy fele királyságot nyert – meggazdagodva tért meg. Sok gyerekük lesz, és boldogan élnek, míg meg nem halnak.

A narratív struktúra formai és tartalmi jegyeihez tartozik, hogy a harc többnyire nem barát és ellenség, hanem a jó és a gonosz megszemélyesítői között zajlik. A harcoló felek leggyakrabban a hős és az ellenhős. Ennek kapcsán mélylélek-

tanilag szoktak a Melanie Klein-féle ellentétpárra, a jó és a rossz tárgyra hivatkozni, amelyek egy időben vonatkoznak egy külső tárgyra, az anyára, és magára a gyerekre is, akiben az agresszivitás és a szeretetképesség harcol meg egymással. De amint ezt a modern csecsemő kutatás kimutatta, ez a skizoparanooid fázis nem a kisgyerekre jellemző, hanem sokkal inkább a felnőtt ösztönvilágának visszavetítése. Így a kis Harry sem érzékelhette egyéves korában, milyen rettenetes harc keresztüzébe került. De már itt megjegyeznénk, amit majd a hős tárgyalásakor kifejtünk, és amiről a Rogers-iskola gyerekei is beszéltek, hogy a jó és a rossz harca mind a külvilágban, mind a gyerekek (és nemcsak a gyerekek) lelkében is lezajlik. Az említett narratív struktúrában ez külső ellenség elleni harcként jelentkezik, de a harc kettőssége már Harry Potternél is megjelenik.

Ezt a kettősséget, a jó és a rossz harcát a jungi mélypszichológia archetípusok összeütközésének tekinti. A struktúrát megpróbálták összekötni a fajfejlődés során kialakult biológiai változásokkal.

Ha Harry történetét strukturális elemzésnek vetjük alá, megtaláljuk benne a fent említett szerkezeti elemeket. Van egy kiindulópont, amely esetleg a történetet megelőzi, és ez Harry eredeti harmonikus családi világa. Ez az eredeti helyzet változik Voldemort beavatkozásával traumatikus helyzetté. De úgy is tekinthetjük, hogy Harry eredeti hiányhelyzete a Dursley családban alakul ki, Harry ezután válik a történet hősévé. Számos népmeséhez hasonlóan ő is segítőkre, barátokra tesz szert Ron és Hermione személyében. Inaséveiben megtanulja a varázslás művészetét, és végül párharcot vív az ellenhőssel, Voldemorttal.

Az említett szerkezetről nem tudjuk még, hogy a regényfolyam egészére hogyan vonatkozik, de biztos, hogy eddig minden egyes kötetben fellelhető. Az iskolaév elején kezdődő történetben bejelentés érkezik, amely rettenetes eseményeket vetít elő; Dobby megjelenése a második, Sirius Black

szökésének célja a harmadik, a Sötét Jegy megjelenése a negyedik vészjósló motívum. Ezt követik Harry roxfordi kalandjai, míg végül lord Voldemorttal vagy valamelyik csatlósával kell megküzdenie.

Benoit Virole ennek a strukturális egyezésnek messzemenő következményeket tulajdonít. Egyrészt úgy gondolja, hogy egy tudattalan struktúra felelős azért az élvezetért, amit a gyerekek a számítógép kezelésekor éreznek. Másrészt azt feltételezi, hogy itt egy rejtett megfelelésről van szó a gyerek lelke és a fent említett struktúra között, és ebben is felfedezni véli a regény titkát. Csodálatosnak tartja, hogy Rowling szerkesztési módjában fellelte „a történetyszerkesztés archetipikus ellentmondásait, ellentéteit”.

Tény az, hogy a gyerekcsoportok által színre hozott pszichodramák szerkezetében, talán a mesék analógiájára, gyakran találkozunk ehhez hasonló struktúrával. Marci, egy kilencéves kislány, 2001. október végén csoporttársaival eljátszott pszichodramájában vállalta a maga által kitalált történet hősné szerepét. Beöltözött lovagnak, aki társul egy skót rendőrt választott (!?). Az ország királynője veszélyben forog, mert egy gonosz boszorkány el akarja tenni láb alól, hogy ő legyen helyette a királynő (drámai esemény jelzése, gonosz intrikus, hőslovag). A skót rendőr segítségével a lovag elfogja a bérgyilkost, kardjával leszúrja. A boszorkány is kézre kerül, felmerül annak a lehetősége, hogy őt is mint felbujtót meggyilkolják, de a lovagban és a skót rendőrből megjelenik a negatív anyakép iránti ambivalencia, mert úgy határoznak, hogy egy jó tündérhez fordulnak, aki karperecet adományoz a boszorkánynak, amely megjavítja őt. A boszorkány jó útra tér; mindenki elégedett, a lovag elnyeri jutalmát. Ennek az improvizált történetnek vannak a sémának meg nem felelő elemei, de figyelembe vehetjük, hogy Marci még kislány, még nem igényli a trónt, célja a veszélyben lévő királynő megmentése és a negatív anyakép rehabilitálása. De azért ez a történet is beilleszthető a fent említett struktúrába.

A következő varázslós mese rokonítható Rowling képzeletvilágának beindulásával, ez a történet is úgy született, hogy felnőttek idézték fel gyerekkori élményeiket, gyermeki valójukat, hogy ebből varázstörténetet alkossanak, amelyet előbb kigondoltak, majd le is játszottak. A gyermek-pszichodramatisták képzésében ez standard gyakorlat: úgy játszani, úgy improvizálni, mintha gyerekek volnánk.

A MIDENTLÁTÓ HAL

Volt egyszer két testvér, Dori és Isti. Otthon egyedül hagyták őket a szüleik, akik elmentek valahová, a gyerekek nem is tudták, hová, talán vendéglőbe mentek vagy moziba. A gyerekek nem szerettek éjjel egyedül maradni, féltek. A kislány kérte a nővérét, hogy meséljen neki egy mesét.

– Milyen mesét? – kérdezte a kislány.

– Mindegy, csak ne Micimackót! [Ezt már bizonyára sokszor hallotta.]

A kislány erre olyan mesébe kezdett, amelyet maga talált ki:

– Hol volt, hol nem volt, volt egyszer két testvér, akik elhatározták, hogy megszerzik a Midentlátó halat. [Talán, hogy szüleik hollétéről legalább képet kapjanak?] Ám ez nem volt könnyű feladat, mert a Midentlátó halat egy varázsló őrizte. Mégis elindultak. Hajón utaztak. Egyszer csak hatalmas vihar kerekedett...

Amikor a mesében ide ért a kislány, a jelenet megelevenedett: a két gyerek egy hajóban ült, és a hullámokkal harcolt. Ekkor hatalmas cápa került útjukba, hogy feltartóztassa a hajót. A kislány vette fel vele a harcot, és a cápalányt [mert a cápát egy szépséges leányzó alakította] elkezdte kardélre hányni, kaszabolni. A harc sokáig tartott, holott a cápa gyengén védekezett. Végül már a földön elnyúlva hevert, de a fiú nem szűnt meg dorongjával dögönyözni a már rég mozdulatlanul heverő állatot. Végül természetesen a kislány győzött.

A harc során a testvérek elsodródtak egymástól, az elfáradt fiút egy gonosz varázslóboszorkány, Áterpáter elfogta, és hazavitte varázsvárába. Ez a varázsló tartotta fogva a Mindentlátó halat is. A fiút magával hurcolta, és egyből majommá változtatta. Folytonosan ijesztgette, mondván, hogy végképp búcsút mondhat otthonának, mert nővére őt soha meg nem találja. Azért csábítgatta is: felajánlotta, hogy szívesen veszi, ha nála marad. De ez a kisfiúnak cseppet sem volt ínyére. Nagyon boldogtalan volt a ketrecben, a rácsot rázta türelmetlenségében, és titkon azt remélte, hogy nővére eljön érte.

Eközben a kislány fűt-fát megmozgatott, hogy kisöccse nyomára bukkanjon. Szerencsére találkozott egy barátságos varázslóinassal, aki adott neki egy olyan kulcsot, amellyel minden zárat kinyithat. Ez valóban csodakulcs volt. Dori behatolt a varázslóboszorkány várába, kinyitotta a ketrec ajtaját, és kiszabadította testvérét. Amikor elindultak, magukkal vitték a Mindentlátó halat is. De bár kiszabadult a fiú, majombőre megmaradt.

Dori ekkor újból megkereste a varázsinast, és arra kérte, hogy adja vissza öccsének emberi formáját. A varázslótanuló jelezte, attól tart, hogy egy ilyen nehéz feladatot nem képes megoldani, mert ő még csak negyedéves varázslóinas; mindenféle átváltoztatási fortéllal próbálkozott, de „félrevarázsol”. A szegény kisfiút először békává, majd hallá változtatta. A fiatal varázslót az átváltozások egyébként szemmel láthatóan mulattatták. Isti azonban egyre jobban dühöngött, Dori pedig egyre kétségbeesettebbé vált.

Ekkor arra repült egy hatalmas sasmadár: „Már régóta körözök itt felettetek – mondta. – Hagyjátok őt békén, ő még csak egy manótanonc, bízzátok rám a dolgot, majd én visszavarázsolom.” És valóban, ahogy körbe-körbe repülte, Isti visszanyerte eredeti gyerekalakját. Amilyen ütemben elhagyta majom formáját, úgy zsugorodott egyre kisebbre és kisebbre a gonosz varázslóboszorka. Végül annyira összetöpörödött, hogy alig látszott ki varázskalapja alól.

A testvérek kifejezték ugyan elégedetlenségüket a varázsinassal szemben, ám mégis újra hozzá fordultak segítségért, mert szerettek volna hazajutni. A fiatal varázsló ekkor adott nekik egy zsupszkuksot (ez nem volt más mint egy egér, amelyet a varázslóinas mindig maga után húzott). Haza is értek, varázsütésre.

Ekkor Dori így szólt öccséhez:

– Kérjük talán meg a Mindentlátó halat, hogy megnézze, hol vannak szüleink.

– Fölösleges, nem vagyok rá kíváncsi – mondta Isti.

Dori kicsit habozott, majd így szólt:

– Jól van, most már én sem akarom tudni.

A két gyerek megint otthon van tehát. A fiú így szól nővéréhez:

– Most pedig én mesélek neked.

Ez egy szép elliptikus történet, amely a szeparációs szorongásról szól és arról, hogy mindenféle próbák, beavatási szertartások (a cápa legyőzése, vízipróba, foglyul esés) után a gyerekek visszakerülnek otthonukba. Belátják, hogy elsősorban önmagukra vannak utalva, és berendezkednek, leszámolnak felnőtt szükségletükkel, és félelmük, szorongásuk ellensúlyozására inkább gyógyító mesére vagy egymás kölcsönös segítségére támaszkodnak.

A mese szerkezete, a kezdet (a kislány mesével nyugtatja kisöccsét) és a végjelenet (a fiú átveszi a mesevilágba segítség tisztét; ő mesél) kiegyensúlyozott.

De ez a mesélés egy adott pillanatban mintha valóságos cselekvéssé válna. Ez emlékeztet a rowlingi varázsvilág-konceptióra, amely úgy tesz, mintha valós és nem képzeletben lejátszódó volna a cselekmény.

Beavatási próbáik, hajózásuk során sok csodálatos dolog történik: megjelenik a szörny-ellenség cápa képében, akivel a fiú eléggé szadista gesztusokkal végez. Majd különböző varázslók jönnek. A rossz varázslóboszorka az odüsszeuszi

Kirkéhez hasonló férfielvarázsló, férficsábító; a *Harry Potter*-en nevelkedett varázslóinas nem utánozza Harry személyiségét, hanem a maga mulatságára és huncut kedvének megfelelően áll vagy nem áll kötélnek. Ezenfelül megjelenik a fejedelmi és nagyszerű varázserővel rendelkező sasmadár, aki feloldja azt a bűbájt, amely majommá varázsolta a fiút. Azért vajon, mert a cápával olyan csúnyán elbánt? Vagy mert nem volt hajlandó a varázslóboszorkány szerelemvággyát kiszolgálni? Úgy tűnik, hogy mikor újra emberbőrbe kerül Isti, már nem a gyámoltalan, mesére szoruló kisfiú, hanem beavatási szertartásai során nagyfiúvá érik; nemcsak mesél, hanem erőssé is válik, felkapja és megforgatja nővérét.

Ebben a változatos, bár rövid és jól szerkesztett történetben nyomait látjuk a jó és a rossz harcának: a gonosz varázslóboszorkány elváltozik, összetöpörödik attól, hogy áldozata emberré lett, a gyerekek viszont valamelyest felnőnek. Nem nyilvánvaló azonban, vajon elpusztult-e, vagy Voldemorthoz hasonlóan, csak kimerült és zsákmányra, a jó pillanatra vár. A pozitív erőket két varázslény is képviseli, az egyik a sasmadár, a másik a huncut Varázslóinas. Harmadiknak, szándékában legalább, ide számíthatjuk a Mindentlátó halat is.

Hogyan is volt a Mindentlátó hallal? Az csak nézett és nézett, és szájával ki-be szippantotta a vizet. Mindent látott, de úgy járt, mint Jonescu *Kopasz énekesnője*, címadó lett, de szerepére végül is a szorongásuktól megszabadult gyerekek nem tartottak igényt.

A történet egyébként szabályos narratív struktúrával rendelkezik, ebben is hasonlít a *Harry Potter*-regényekre. A két történet szerkezetében Mihály Blanka, az egyik résztvevő a következő hasonlóságokat fedezte fel:

*Harry Potter**A Mindentlító hal*

1. Szülőhiány

Szülei meghaltak A szülők elmentek otthonról

*2. Elhagyja otthonát**3. Kalandok, próbák**4. Szövetségesekre, támogatókra talál*

Dumbledore, Ron és

Varázsinas.

Hermione

Sasmadár

5. Harc a gonosszal, aki nem semmisül meg

Áterpáter

Voldemort

6. Felhagynak a gyerekkor idézésével (regresszióval)

Lemond Edevis tükréről

Lemondanak a szülőlátásról

A tét természetesen nem összemérhető, mivel a harc itt – mint a mesékben általában – családi méretre redukálható, és a gyerekek önállósodásának folyamatával, autonómiájuk megszerzésével kapcsolatos.

Ez is kedves történet, de – természetesen – a Harry Potternek nagyobb a feszültsége, az intenzitása.

Fontos eleme az író mű szerkesztésmódjának és a feszültség ébrentartásának az események gyors pergetése. Az események különböző síkjai keresztezik egymást, a szerző ötletgazdagsága olyan nagymértékű, hogy minduntalan váratlan és előre láthatatlan történéseknek vagyunk tanúi. Ez a felgyorsult ritmus magával ragadja a gyerekeket, annyira, hogy egyes kritikusok nemcsak a regény vonzerejét tulajdonították a könyv tempójának, hanem egyenesen azt látták benne, hogy Rowling regénye a modern gyerekeknek a gyors változásokra irányuló szükségletét elégíti ki. A regények pergő ritmusa azonban nem akadályozza meg a gyerekeket abban, hogy az események fonalát követni tudják, remekül emlé-

keznek a részletekre is. Esetleg arra kapnak általa biztatást, hogy többször is elolvassák a könyvet, mert úgy vélik, hogy mindig találnak benne érdekfeszítő újdonságot. A cselekmény többnyire előreláthatatlan, egyes rejtélyek felmerülnek anélkül, hogy a megoldásukra végleges választ kapnánk, néha csak jelzések, máskor meg egyenesen titok övezi őket.

Harry tehát két világban él, a muglik és a varázslók világában, amelyek egy időben és párhuzamosan léteznek, de anélkül, hogy érintkeznének. A Mágiaügyi Minisztérium állandó erőfeszítése arra irányul, hogy megakadályozza a muglikat abban, hogy a varázsvilág eseményeiről, sőt létezéséről tudomást nyerjenek. Ez egy más típusú megkettőzés, a világok hasítása.

DEUS EX MACHINA ROWLINGNÁL ÉS A GYEREKEK CSODAVILÁGÁBAN

A regény folyamán számos olyan helyzet adódik, amikor szinte elviselhetlenné fokozódik a feszültség, és amelyből semmiféle kiút nem képzelhető el. Ekkor folyamodik Rowling a görög drámák módszeréhez, a deus ex machina alkalmazásához, ami váratlan, kiszámíthatatlan, többnyire isteni beavatkozást jelez. Rowling gyakran választja ezt a megoldást, mert az ő kontrasztos szerkesztésének, a sorsszerű beavatkozásnak kedvez. Ez az eljárás kiutat biztosít a legkülönbözőbb, néhol mindennapos, néhol tragikus kimenetellel fenyegető drámai jelenetekből. Példaként idézhetnénk a fent említett Dobby-epizódot. A második kötetben az elsőéhez hasonló helyzetrajz, intrikus viszonyok tanúi vagyunk: Harry újra bántalmazott, megalázott, meg nem hallgatott, lebecsült tagja a Dursley családnak. A Dobby megjelenése okozta katasztrófa csak kiélezte az amúgy is drámai helyzetet: Harrynek megtiltották, hogy elhagyja szobáját, ablakára rácsot szereltek, ajtaját bezárták, baglyának ketrecét lelakatozták, felszerelését elkobozták. A helyzet annál is kilátástalanabb,

mivel az iskola szabályai megtiltották a gyerekeknek, hogy mugli környezetben varázseszközeikhez folyamodjanak. A *deus ex machina* itt szabályszerűen a légen át, a magasból, machinán, értsd: csodautón érkezett. Ron és ikerbátyjai az apjuktól „kölcsonvett” járművön siettek Harry segítségére, és barátjukat az ablakon át kimentették.

A mugliktól szerzett és Ron apja által repülő autóvá varázsolt jármű a regények folyamán még kétszer jelenik meg gyerekmentő masinaként. Egyszer, amikor Ront és Harryt másodéves diák korukban visszasegíti a kastélyba, és másodszor egy eléggé rémisztő helyzetben, amikor a kisfiúk a Tiltott Rengetegben felderítő útra mennek, és találkoznak a szörös óriáspókkal, aki a Titkok Kamrája ötven év előtti megnyitási rejtélyének titkát részben felfedi ugyan, de másrészt elfogyasztásra ajánlja fel gyerekeinek és alattvalóinak a két gusztusos gyereket. Vészhelyzet, kilátástalanság, reménytelenség – no, de akkor saját kezdeményezéséből megjelenik a légből az elveszettnek hitt masina.

Hasonlóan kétségbeesett családi helyzetében Harry, miután felpuffasztotta Marge nénit, egyszerűen meglép. És *deus ex machina* gyanánt szerencsére találkozik a Kóbor Grimbuszal, az útfélen rekedt boszorkányok és varázslók segélyjáratával, amely elszállítja őt Londonba, az Abszol útra. Ez valahogy megkettőzése a másik masinának, a repülő autónak. A Kóbor Grimbusz annál inkább *deus ex machina* jellegű, mert úgy látszik, Rowling pillanatnyi mentőötleteként született, mivel sem előtte, sem utána nemigen említi a szerző, hogy ilyen funkciójú közlekedési eszköz egyáltalán létezik.

Valahányszor Harry élethalálharcot vív Voldemorttal és cinkosaival, és a párharc kimenetele bizonytalannak tűnik, amikor az izgalom a tetőpontjára hág, váratlanul, olykor hívatlan külső segítségként érkezik a nem kifejezetten isteni jellegű *deus ex machina*. Ezt a szerepet tölti be az anyai közbelépés, Harry édesanyjának önfeláldozása. A Bölcsek Kövének zárójelenetében, amikor Harry szemmel láthatóan nem bírná

a harcot a Voldemortot rejtegető Mógus ellen, a deus ex machinát Dumbledore váratlan megérkezése jelenti, így jelenik meg a Titkok Kamrájában Harry teljes kiszolgáltatottságának ellensúlyozására a fénixmadár és Griffendél Godrik kardja. Deus ex machina az apa ideálképének megidézése, és végül egy bonyolult varázspálca-összecsapási jelenetben olyan, már nem élő személyek fellépése, akiknek jelenléte morális megerősítést ad Harrynek, aki ily módon, ha nem győzi is le véglegesen az újjáéledt gonosz Voldemortot, de saját életét megmenti.

Megütőközései sorozatában azonban Harry egyre inkább képes arra, hogy valódi külső segítség nélkül, saját erejének mozgósításával álljon helyt. Mintha elsősorban magára kellene számítnia, és ebben sem elevenek, sem holtak nem lehetnek segítségére, legfeljebb deus ex machinára számíthat. A pszichoterápia során a gyerekek képzeletvilágában is előfordul, hogy az ember úgy érzi, holtponthoz érkezik, és az addigi játéklógika szerint nem talál kiutat.

Egy magyar nagycsoportos óvodás kisfiú, Dávidka hosszú heteken keresztül játszott rettenetes jeleneteket; úgy tűnt, hogy mint a rajzfilmekben, egyszerűen indokolatlan, öncélú agresszivitást fejez ki. A helyzetet súlyosbította, hogy Dávidka ragaszkodott édesanyja jelenlétéhez, ezért aztán az erőszakos jeleneteket mindketten, az anyja és én is elszenvedtük. Nem lehet kizárni, hogy édesanyja jelenléte fokozta Dávidka agresszív indulatait. Ezúttal a deus ex machinát nem is a gyerekek kezdeményezték; mivel minden, a játéktérben megjelenő figurát a kisfiú könnyörtelenül lemészárolt, arra gondoltam, mi lenne, ha egy icipici kis játékszert vezetnénk be. Ez volt Stefi maci, akinek kicsisége kiváltotta Dávidka részvétét és identifikációs készségét. Stefi maci, „a legkisebb és a legokosabb” megúsza, ő volt az egyetlen, akit a szörny nem mészárolt le. Elmondhatjuk, hogy deus ex machinaként ez az icipici állat beindította a kisfiú fékezhetetlen agresszivitása korlátozásának lehetőségét.

Egyéb deus ex machinát gyerekek maguk találtak ki reménytelen helyzetek váratlan megoldására.

Fülöp borderline kisfiú, képzeletvilága nem volt mentes a pszichotikus elemektől. Nála a kísértetvilág nem egyszerűen a csodavilág elemeként jelent meg, hanem behatolt a valóságába is, a haláltól való egzisztenciális szorongás formájában. A fordulatot a *Kísértetvár* című játéka hozta:

A nagymama és kislány unokája éjjel egy sötét erdőben bolyonganak, menedéket keresnek. Egy kastélyra lelnek, és csodálkozva állapítják meg, hogy be van rendezve, a kandelóban ég a tűz. Így aztán elhatározzák, hogy ott éjszakáznak.

Az első éjszakán különös dolgok történnek. A kislány egy repülő oroszlánt lát. Ezt elmeséli a nagymamának, aki megnyugtatta: ez csak álomkép volt, egy rémálom. A kislányt saját ágyába fekteti, hogy megnyugodjon.

A következő éjszakán egyikük sem alszik, virrasztanak. Rettenetes dolgok történnek: megelevenednek a lovagok szobrai (kísértetek mozgatják őket). A mágikus nagymama nem ijed meg, ellenőrzi és helyükre teszi a szobrokat.

Volt ott egy elefánt, eleinte úgy vélték, hogy valóságos tárgy, de kiderült, hogy át lehet hatolni rajta. Volt egy nem kevésbé kísértetszerű állat is, egy nyúl. A kísértetoroszlán és a kísértetnyúl a kislányt is kísértetté változtatja. Ekkor deus ex machinaként Fülöp beszólítja a nagymamát, aki elrendeli, hogy a kísértetek adják vissza a kislány és az állatok eredeti formáját. Fülöp ily módon fejezte ki elvárását a pszichoterapeutával szemben, hogy segítse ki őt félelmetes irrealitásából, és tegye lehetővé, hogy valódi gyerekké váljon. A mágikus nagymama mozgósítása a kísértetek ártalmatlanná tételére, ez volt az a deus ex machina, amely Fülöpöt visszahozta a kísértetvilágból.

Egy francia kislány, Félicie annál is kiszolgáltatottabbnak érezte magát szüleivel szemben, mivel alkatilag diszfázikus volt, vagyis nehezebbre esett a szavak rögzítése és helyes kiejtése. Az ő csodavilágába a boszorkány lépett be deus ex

machinaként, mert olyan hatalommal ruházta fel a gyereket, hogy bárkit bármikor eltüntethetett, majd visszahívhatott. Ezt a varázseszközt Félicie elsősorban szüleiivel szemben alkalmazta.

Megemlíthetjük még, hogy – mint láttuk – Rolandnál a *deus ex machina* szerepét egy maga gyártotta Rózsaszínű fantom töltötte be, amely megszabadította a gyerekkora óta őt nyugtalanító fekete kísértettől. Aranyka pedig *deus ex machina*ként XIV. Lajost szólította be szimbolikus apaként, hogy krónikus szorongásait ellensúlyozza.

A gyerekek csodavilága – láthattuk – arra való, hogy elűzze a kísérteteket, gyengeségükből erőt merítsenek, problémáikra megoldást találjanak. Erre szolgál, mint Rowlingnál is, a legeslegcsodálatosabb varázseszköz, az előreláthatatlanságában hatásos *deus ex machina*.

HUMOROS ELEMEEK

Rowling humoráról azért is nehéz beszélni, mert ez át- és át-szövi műveit, minduntalan humoros részekre bukkanunk, nevetünk, majd továbblapozunk. A humor egyébként elválaszthatatlan Rowling szemléletmódjától, annak állandó életeleme. Ahogy Clare, Winnicott felesége emlékirataiban említi, élete férjével a folytonos játék jegyében telt, ugyanígy okoz Rowlingnak talán nem az élete, mert erről nincs tudomásunk, hanem az írás permanens örömet és nevetési ingert. Rowling elmondotta, hogy az írás számára igen nagy örömet okozott, elképzelhetetlenül szórakoztatta a regények megírása.

A szerzőnő ironikus humora mindenütt jelen van (kezdve azon a meglepő felálláson, hogy ellenkezőjére változtatja a varázslók, és különösen a boszorkányok státusát), szinte azt mondhatnánk, hogy ez fő eszköze az élet igazságtalanságának helyreállítására. Egyik interjújában Rowling elmondta, mennyire érzékeny a gyerekek kiszolgáltatottságára, amelytől –

mint később kiderül – a felnőttek sem mentesek. Úgy véli, hogy az élet igazságtalanságán nehéz változtatni. A *Harry Potter*ben két fő eszköze van annak, hogy az élet elviselhetetlen könnyűségétől vagy nehézségeitől megszabaduljunk. Az egyik a varázsvilágba távozás, a másik a humor. A humor nála az igazságtalanság ellensúlyozásának és bizonyos értelemben az emberi méltóság helyreállításának eszköze. A nagyképűek, a hatalmaskodók, a nagy hangú gonoszok, mint a hazudozó újságíró, Rita Vitrol, előbb-utóbb megbűnhődnek, és büntetésük eszközei között együtt szerepel a varázsfortély és a kinevetetés. Erről már a Dursley család kapcsán említést tettünk, de hozzátehetjük, hogy a család üdvöskéje, a kivételezett, agyondédelgetett, elkényeztetett, undok, nagy fenekű vetélytárs sem ússza meg szárazon. Egyszer farka nő, Hagrid varázshotjának jóvoltából, máskor nyelve dagad ki rettenetesen, Fred és George varázscukorkájától, nem utolsósorban saját mohóságának következményeként.

Dudley megbüntetését talán nem túlzás a testvérféltékenység megnyilvánulásaként és levezetéseként értelmezni.

A humor a *Harry Potter*-regényben is a feszültség elhárítását, a szorongás csökkentését, a súlyos események és hatásuk távolítását szolgálja. Amint valamit vagy valakit kinevetünk, már kevésbé félünk tőle. A módszer paradigmájának talán a comiculissimus-technikát tekinthetjük: a legszorongatóbb, legkínosabb helyzetek, az elviselhetetlen nyomás vagy rettegés ellensúlyozásaként lép be a nevetségessé tétel. Ez egyébként a kisgyerek elhárító mechanizmusainak ismert fordulata: remegésből a nevetésbe. Pszichológiai nyelven ezt a jelenséget Anna Freud nyomán reakciós formációnak nevezzük.

A humornak Rowlingnál sokféle forrása van. Az egyik a valóság és az abszurditás váratlan találkozásából áll elő. Előfordul például, hogy egy régen halott kísértet emberi érzékenységet és sértődékenységet mutat föl (például Hisztis Myrtle egy ízben kifejti, hogy őrá senki sincs tekintettel,

mindig csúfolják, és hangsúlyozza: attól, hogy halott, még lehet érzékeny).

Ami a nagyképű önelégültség leleplezését illeti, ennek karikatúrizált példája az egyik tanár, Lockhart esete, aki narcisztikus, nagyzó, nagyképű személy, bizonyos értelemben Harry ellentéte. Mert míg Harry szerény, de nehéz helyzetben mindig megállja a helyét, addig Lockhart cselekvésképtelen, de megjátssza a mindent lebíró hőst. A hazudozó, nagyot mondó szépfü, aki minden kísérletet elvet, és akiről kiderül, hogy önéletrajzában hősi cselekedeteit mindig másoktól kölcsönözte, nevetségessé teszi magát. Mikor Ron és Harry magukkal viszik a Titkok Kamrájába, mert úgy vélik, a nagy tapasztalatú tanár segítségükre lehet, kiderül, hogy csak hencegett, valójában gyáva, megszeppent, hátramoszdítójává válik közös cselekvésüknek. Semlegesítésére a gyerekek kénytelenek őt felejtésáttal sújtani, és ettől kezdve azzal nevetgeti meg az olvasót, hogy folyton mellébeszél. Itt a gyerekek vannak a helyzet magaslatán. A szembesítéskor kiderül, ki az igazi hős, hogy a valódi tettekre nem ő, hanem a gyerekek képesek. A jelenet záróképe tömör egyszerűséggel figurázza ki az eltájtolt professzort. Harry már legyőzte Basiliskust, a kígyót, amikor Lockhart magához tér, így köszönti Ront és a vérlepte Harryt: „– Szervusztok! Fura egy hely ez! Ti itt laktok? – Nem – felelte Ron.”

Rowling humorának másik forrása az ellentétes szerkesztés. Lockhart esetében ez először úgy mutatkozik, hogy minél nagyképűbb és dicsekvőbb a tanár, annál nevetségesebb. A humor arra is szolgál, hogy a félelmetes egyedeket, félelmetes helyzeteket, félelmetes jelenségeket ártalmatlanná tegye. Erről már szó esett a kísértetek kapcsán. Mert mi az, ami a gyerek álmvilágában leginkább kísért, ha nem a kísértet meg a sárkányok, nyilvánvalóan. De ez utóbbiakkal más módszerekkel bánik el, nem nevetségessé tételükkel.

A humor szorongásűző funkciója Lupin már említett comiculissimus-technikájában jelenik meg, itt valóságos pszi-

chotechnikai, pszichodramatikus eszközökhöz folyamodik az író. Az eljárás a *Színház a színházban* technikájához hasonlít. Egy eredetileg semleges tárgy alakul át a gyerek képzeletvilágában kísértő mumussá, és ennek ártalmatlanná tételét játsszák meg.

A varázsvilág lehetőséget ad arra, hogy az adminisztratív nyelvezetet, a hivatalos fontoskodást kinevesse. Ron nagy-képű, stréber testvérbátyja, az osztályelső és prefektus voltára nagyon büszke Percy, a Mágiaügyi Minisztériumba bekerülve, rajongó, alázatos tekintélytisztelettel imádja főnökét, Barty Kuport, akiről – és ez is bizonyítja Rowling szubverzív módszerét – kiderül, hogy méltatlan hivatalviselő, mert halottfaló fiát, Voldemort feltétlen hívét rejtegeti. A regény a varázsvilág ürügyén kifigurázza a tisztségviselők és hivatalnokok intrikáit és sznobizmusát. A címek, rangok kigúnyolásának egy példája, hogy az iskola írómappájának fejlécén a következő szöveg áll: Albus Dumbledore (Merlin-díjas, Bűbáj-rend aranyfok, okl. Főmágus, legf. Befoly. Nagym., a Varázslók Nemzetk. Szöv. elnökh.)

A valóságos világ árucikkei, pénze, szokásai a varázsvilágban szerepet kapnak ugyan, de a felkínált áru olykor más jellegű, mint „normálisan”. A Zsebpiszok közben egy fogatlan boszorka például emberkörmöket ajánl megvételre. Az egyik üzletvezető olyan kalózkezet árul, amely csak annak világít, aki kezében tartja, és ezért tolvajok és betörők számára igen hasznos. Édességekből, nyalánkságokból is nagy a választék. Berti Bott drazsái valóban mindenízűek, van köztük borssal, spenóttal, pacallal, dióval, mogyoróval töltött drazsá is. Kedvelt édesség a csokibéka: minden darab tartalmaz a reklámfogásokból ismert gyűjthető és cserélhető portrékat. Igaz, hogy ezek itt híres varázslók és boszorkányok képei, akik időnként kilépnek a képből, majd visszatérnek. A csokoládé nemcsak árucikként, hanem általános varázsszerként is szerepel. Amikor a gyerekek különböző megpróbáltatásokon vagy megrázódtatásokon estek át, lelküket a tanárok, de különösen Mme

Pomfrey, a gyengélkedő tudós javasasszonya csokitömbökkel enyhítik. Milyen felemelő tudat, hogy csokoládét enni nem torkoskodás, hanem gyógyszerfogyasztás!

Ron testvérbátyjai, Fred és George képviselik a kopogószellem mellett a rosszcsont egy másik típusát. Már ikervoltuk is humor forrása, amit azonban az író elég diszkréten kezel. Néha kórusban beszélnek, saját anyjuk is összetéveszti őket. Kedvüket lelik mások lebőgésében, űzik a csínytevő varázsmágiát, varázstárgyakat állítanak elő, általálmányaik zavarba hozzák, félrevezetik, eltorzítják fogyasztóikat. Kisöccsüknek, Ronnak is örült jó bemondásai vannak.

A regényfolyamatot számtalan apró ötlet tarkítja, Rowling vicces improvizációi kifogyhatatlanok. Ilyen humoros ötlet például a kimúlásnapi parti. Hogy a kísérteteknél maradjunk, Binns, a varázssiskola egyetlen kísértettanára, nem vette észre, hogy meghalt, és miután testét elhagyta, egyszerűen tovább tanított.

Rowling nyelvi humora: a varázsvilág sajátos jelenségeinek megnevezésére Rowling eredeti szavakat alkot, olyanokat mint mugli, hopp-por, zsupsz kulcs, animágus, dementorok, halottfaló, Csikócsőr, Teszlek Süveg, sárvérű, aranyvérű, fúriafűz, az olyan beszélő nevekről nem is beszélve, mint Félig Fej Nélküli Nick, Hisztis Myrtle stb.

A regényben a különböző miliók és személyek beszédmodora a verbális humor forrása. Például a francia boszorkány- és varázslóiskola, a Beauxbatons növendékei és igazgatónője, Mme Maxime franciásan tört angolt beszél, a bolgár kollégium, a Durmstrang hallgatói igen primitív tört angolsággal (értsd: magyarsággal) fejezik ki magukat, ami különösen zavaró a Kviddics Világkupa bajnoka, Viktor Krum esetében, aki Hermionénak teszi a szépet. Az angol eredetiben Hagrid, valamint a Kóbor Grimbusz kocsivezetői is külvárosi angolt, cockneyt beszélnek.

A nyelvi humor külön forrása a latin, illetőleg a népi latin kifejezések alkalmazása varázsigeként.

A magyar fordítás egészében nagyon jó, élvezetes és gördülékeny. Rowling Tóth Tamás Boldizsárban, ha Rowling iránti tiszteletből nem merem is állítani, hogy kongeniális, de rendkívül eredeti és ötletgazdag fordítóra talált. A fogalmak egy részét nem egyszerűen egybehangzás, hanem értelmi analógiák figyelembevételével alakította ki, így például a kastély angol Hogwarts nevét Roxfortra magyarította. Arra is gondja volt, hogy egyes beszélő angol kifejezéseknek ne keressen magyar megfelelőt. Például a francia fordító a dementorokat *détraqueur*-nak fordította, míg Tóth Tamás Boldizsár megtartotta a kifejezőbb dementor kifejezést.

Számtalan szellemes, eredeti, váratlan megfelelőt talált a rowlingi fogalmakra és szójátékokra. A különös tárgyak, folyamatok megnevezésében rendkívüli találékonyságról tett tanúságot, vannak szavak, amelyek néha mintha jobban fednék a jelenségek lényegét, mint egyes eredetiek. Különösen ráhibázott a kifejezésekre, amikor a varázsváros fő ütőerét Abszol útnak, a gyerekeket eligazító varázskalapot Teszlek Süvegnek, a tanszerkereskedést Czikornai és Patzának nevezi. Az egyik deszkasovány, lerobbant boszorkány professzorasszony, az eredeti Grubbly-Plank „magyar” neve: Suette-Pollts (ejtsd: szúette polc), hogy csak egyeseket említsek. A gyerekszlengnek számtalan találó kifejezése fordul elő a magyar szövegben, Hisztis Myrtle vécéjét klotyónak nevezi, az elragadtatás szavaiban nagy választéka van, olyasmiket használ, mint csúcs, tök jó, menő dolog stb.

A JÓ ÉS A ROSSZ HARCA

A jó és a rossz harcának különböző aspektusairól beszélnek a gyerekek a *Harry Potter*-könyvek kapcsán, az egyik az a kozmikus harc, amely világméretben állítja szembe a gonosz erőket az ellenük harcoló jóval. A *Harry Potter*-könyvek ilyen értelemben egy olyan drámai sorozatnak foghatók fel, amelyben az ellentétes erők megmérkőznek. Eliade szerint a görög drámának és az antik Közel-Kelet évváltást megünneplő rituális játékeinak közös vonásuk két ellentétes erő összecsapása, az élet és a halál, az Isten és a sárkány, az elmúlás és az újjászületés, a jó és a rossz megmérkőzése. A *Harry Potter*-sorozat egyik alapgondolata éppen ez a drámai harc, amely az úgynevezett varázslók lelkéért, a varázsvilág igazgatásának despotikus vagy demokratikus eszközökkel történő vezetéséért zajlik, tehát a gonoszság és a jóság között.

Ez a harc minden kötetben újrakezdődik, mindegyikben egy gyerek és egy sötét nagyúr között – teljesen egyenlőtlen erővel – tombol. Az olvasó izgatottan reméli, hogy az erők egyenlőtlensége ellenére mégis a jó győzelmének lehet majd tanúja. Ennek a lényegében Voldemort és Harry között lezajló párharcnak fontosabb állomásai:

1. Voldemort az alig egyéves Harryre támad, és maga bukik bele. Voldemort elveszíti emberformáját, alaktalan, önálló életre képtelen masszává zsugorodik. Bukásának okait csak részben tárja fel az író, de amint láttuk, ennek fontos eleme a Harryt körülvevő anyai szeretet intenzitása.

2. A Roxfort-kollégiumban titkos kincset őriznek, amelyet ötféle varázs és Hagrid Bolyhoska nevű, háromfejű rettenetes fenevada őriz. A titkos tárgy a Dumbledore régi munkatársa, Nicolas Flamel alkimista által feltalált, minden fémét arannyá változtató és örök életet biztosítani képes Bölcsek Köve (The Philosopher's Stone). Amennyiben Voldemortnak sikerül megkaparintania ezt a csodakövet, újjászületik, hatalmát visszaállíthatja. A veszélyt Harry Potter felismeri, és barátai segítségével egymaga száll harcba a Nagyurat rejtő Mógussal. A Bölcsek Kövét a gonoszoknak nem sikerül megkaparintaniuk; Dumbledore végül is megsemmisíti, így teszi ártalmatlanná.

3. A harmadik összecsapás Harry és Basiliskus óriáskígyó között zajlik, akit a pre-Voldemort Denem rejtőget a Titkok Kamrájában Harry elpusztítására. Ez egy különleges hatalmakkal bíró sárkányfajzat, akinek harapása és tekintete egyaránt halálos. Harrynek, valahányszor a gonosszal szembesül, magának kell a rettenetes túlerővel felvenni a harcot, amelynek kimenetele végzetesnek látszik. A végveszélyben, mint a Bölcsek Kövéről szóló kötetben is, Harry Dumbledore-tól kap segítséget, ezúttal Dumbledore főnixmadara, a csodálatos Fawkes jelenik meg, akinek könnye ártalmatlanítja a kígyóméreg okozta sebet, majd a Teszlek Süveg közvetítésével megkapja a csodafegyvert, Griffendél Godrik kardját, amellyel halálos csapást mér a rettenetes szörnyre. Így lesz Harry Potter a sárkányölő hősök rokonává.

A Niebelung-ciklusban Wotan fatörzsbe ékelt kardja, Not-hung egyedül Siegfried számára volt hozzáférhető, azt csak egy hős Wälsung-ivadék ránthatta ki, míg Rowlingnál, enyhe képzavarban, Griffendél Godrik kardja a kritikus pillanatban egy süvegből emelkedik ki. A kard megjelenése itt is a hősi kiválasztottságot jelzi, amint ezt később Dumbledore meg is jegyzi: „Ezt csak olyan ember húzhatta elő a süvegből, aki ízig-vérig griffendéles.”

4. A negyedik összecsapás nem közvetlenül Harry és a nagyúr, hanem Harry és a dementorok között zajlik. A dementorok szörnyű, kísérteties, testetlen rémalakok. Akit megcsókolnak, azt megfosztják az élet örömétől, a halálnál is rosszabb, sivár és értelmetlen, élettelen állapotba hozzák. A visszatérő rémálmait benépesítő dementoroktól Harry mindig is rettegett, de ebben a végharcban mégis meg kellett velük küzdenie. A helyzet ugyanolyan reménytelennek látszott, mint az előző két végjátékban. Eltávolításukra Harry az *Expecto patronum* varázsmondathoz folyamodik, vagyis egy nagyszerű patrónust idéz meg, akinek segítségét kéri. Dementorízó varázslóként Ágast, apjának szimbolikus megtestesítőjét idézi meg. A felvillanó jelenésben önmagát véli felismerni, a patrónus ő maga, a tizenhárom éves Harry, aki egy másik időtérből bukkan fel. Ezt a jelenetet Dumbledore így értelmezte Harrynek: „Akiket igazán szeretünk, azok haláluk után sem hagynak magunkra minket... Ők az elsők, akik segítségünkre sietnek életünk nehéz pillanataiban. Az édesapád ott él benned, Harry, és meg is mutatkozik, valahányszor szükség van rá.” A belső apakép jelent meg tehát szarvas alakban, amikor Harry patrónusát szólította. Az ideális apa keresésében találja meg Harry önmagában a megmentő patrónust. Ha nem félnénk a banalitástól, azt mondhatnánk, valódi apa hiányában idézi meg a fölöttes-ént, aki csodás ötvözete a hősi idealizált apának és a belső erőnek. (Lásd erről a Rózsaszínű fantomot is.) „Magamban bíztam eleitől fogva” – parafrazeálta József Attila a zsoltárt, hisz neki nem volt senkije. Harry Potter története is azt jelzi, hogyan talál erőforrást önmagában egy tehetetlen, bántalmazott gyerek.

Ez egyébként eddig az egyetlen olyan harci jelenet, ahol a fenyegetett Harry nem Voldemorttal szembesült.

5. Az ötödik csata, amelyet Harrynek meg kellett vívnia, mind között a legrettenetesebbnek bizonyult, mert itt újra magával lord Voldemorttal került szembe. Ez a regény eddigi legtragikusabb epizódja, mert itt sor kerül a fekete mágia

bevetésére. A találkozás akkor jön létre, amikor Harry Potter a varázskollégiumok vetélkedőjének utolsó próbáit is kiállja, és a Tűz Serlegének birtokosává válik. Ekkor derült ki, hogy a csapda, amelyet neki Voldemort állított, éppen azon a feltételen alapult, hogy Harry megnyerje a Tűz Serlegét. A trófea ugyanis zsupszkuksnak bizonyult. Amint hozzáért, a serleg elragadta, és meg sem állt vele, míg oda nem ért, ahol őrá Voldemort és annak hű csatlósa, Féregfark várakozott. Harryre Voldemortnak átváltozásához volt szüksége. A testetlenné vált nagyúrnak ugyanis ekkor sikerült saját újramegtestesülésének elemeit összehozni. Az egyik elem Voldemort saját kezűleg meggyilkolt apjának csontváza volt, a másik egy szövetségesnek, Féregfarknak az egyik karja, újjaszületésének harmadik fontos eleme pedig Harry Potter vére. Féregfark hatalmas, folyadékkal teli üstöt cipelt elő, felforralta, és beleeresztette azt, ami Voldemortból megmaradt, egy vörös-fekete bőrű csupasz lényt, akinek karja és lába nem volt több vékonyka csökevénynél; arca rémítő volt, lapos, kígyószerű szörnypofa, vörösén izzó szempárral. Elsőnek Voldemort apjának elporladt csontjait emelte be Féregfark az üstbe, és elmondta az első varázsigét: „Halott apa, csontod tudatlan adatik, s új testet ölt fiad!” Ezután a rettegő Féregfark elmondta a varázsigét: „Szolga... élő húsod... ím önként adatik... s életre kel urad.” Majd lemetszette saját karját, és bedobta az üstbe. A gúzsba kötött Harry felé fordult ezután, s elmondta a harmadik varázsmondatot: „Ellenség... a véred... erővel vétetik... s feltámad ellened.” Féregfark törével Harry karjából pár csepp vért folytatott egy üvegfiolába, majd visszatántorgott az üsthöz, és beleöntötte Harry vérére. Az üst fortyogó tartalma gyémántsínű szikrákat szórt, majd amikor a szikraeső elállt, a fortyogó folyadékból lassan kiemelkedett Voldemort magas, csontsovány, meztelen alakja. Mikor a férfi kilépett az üstből, Harry ott látta maga előtt az arcot, ami három éve kísértette lidérces álmaiban: Voldemort nagyúr újra testet öltött.

Az újjászületett Voldemort első cselekedete az volt, hogy szembefordult Harryvel, felemelte a pálcáját, és felkiáltott: „Crucio!” Ezek után visszaadatta Harry varázspálcáját, és párbajra hívta ki. Voldemort ugyanazt a kivédhetetlen varázsformulát használta, mint Harry egyéves korában: „Adava Kedavra!”

Két varázspálca szegült egymásnak, és hirtelen vékony fénysugár feszült a két pálca között, ahol megelevenedtek Voldemort áldozatai. Először Harry kollégiumi társa, Cedric árnyéka, majd egymás után jelent meg Voldemort két régebbi áldozata, megjelent Harry édesanyja, akit édesapja követett. Ezek az árnyalakok tartóztatták fel Voldemortot mindaddig, míg Harrynek sikerült elmenekülnie. Voldemort és Harry szembesülése újra Harry győzelmével végződött.

Ezt a harcot Harry egyedül vívta meg, ha eltekintünk Dumbledore főnixmadara, Fawkes énekétől és a segítségére felidézett szellemektől, amelyek a jelenet dinamikájában kívülről, és hozzátehetjük, morálisan erősítették meg.

Harrynek ezt a hősi helytállását Dumbledore elismerően kommentálta: „Bátrabbnak bizonyultál, mint én vagy bárki más feltételezte rólad, Harry. Ugyanolyan bátornak, mint azok voltak, akik életüket vesztették, mert harcoltak a hatalmas csúcsán álló Voldemort ellen. Egy felnőtt varázsló gondját vetted a válladra, és nem roskadtál össze alatta.”

Bár Harry győzött ebben az összecsapásban, kétségtelen, hogy a sötét erőket kormányzó gonosz önkényúr, Voldemort újjászületett. Nem tudjuk, hogy a következő három kötetben hogyan szembesülnek majd, és hogyan alakul a jó és a rossz harcának küzdelme.

A gyerek-fantáziajátékokban a jó és a rossz harcát Roland esetében is láthattuk. Nála a gonosz erőket fekete, a jóságos önzetlenség erőit pedig a rózsaszínű fantom testesítette meg. Felvette a harcot a halálhozó gyilkos erővel, megbüntette a rossz útra tért bűnöző gyereket, megsemmisítette a sötétség erőit. A jó és a rossz harca a regényfolyamban a varázsiskola

gyerekei között is folyik. Roxforton belül ők, a mardekárosok, Voldemort természetes leszármazottai képviselik az obskurantista szellemet.

A Roxfort-kollégiumot több mint ezer éve a kor négy „legjelentősebb” varázslója, köztük a már említett Griffendél Godrik és Mardekár Malazár alapította. Néhány száz évvel később éleződtek ki az iskolaalapítók ideológiai nézeteltérései. Mardekár úgy vélte, szigorúbban kell megválogatni a Roxfortba felvett diákokat, és a mágiatanítást kizárólag varázslócsaládok gyerekeire akarta korlátozni. Mardekár elhagyta ugyan az iskolát, de a nevére elnevezett házba a Teszlek Süveg a legtalálékonyabb, a legeltökéltebb és a jóra legkevésbé hajlamos diákokat osztotta be. Harry korosztályában ezt a szellemet leginkább Draco Malfoy – egy olyan halálfaló fia, aki bűnbánatot gyakorolt és az események idején a Mágiaügyi Minisztérium befolyásos alkalmazottja – és testőrei képviselik. Jellegetességük, hogy a gyűlölködés szellemét terjesztik, a nem aranyvérű, vagyis nem tisztán varázslói származású diáktársaikat üldözik, kizárással, sőt halállal fenyegetik. A gyengéket megvetik, türelmetlenek, fölényeskedők velük, mások összeugrasztásában, a bajkeverésben örömeiket lelik. Nem hívei az egyenjogúságnak, hanem olyan hierarchiát szeretnének megvalósítani, amelyben ők vezető pozíciót foglalnának el.

Voldemort fénykorában korlátlan hatalommal rendelkező hívei fölött, rábírta a gyengébb jellemű varázslókat, hogy neki halálbüntetés terhe mellett, feltétel nélkül engedelmeskedjenek. Csak a legbátrabbak mertek neki ellenállni, ezek között voltak Harry szülei, akiket gátlástalanul legyikolt.

A negyedik kötetben már képszerűen láthattuk, hogy a Voldemort hívó szavára odasereglett halálfalók hogyan gyakorolnak bűnbánatot azért, mert elárulták a nagyurat. Térden csúszva közelítették meg Voldemortot, megcsókolták a nagyúr talárját, majd visszakúsztak a helyükre. Amikor egyikük Voldemort lába elé vetette magát és kegyelemért könyörgött, ő kegyetlenül kijelentette, hogy nem felejt és nem

bocsát meg. Közöttük van Draco apja, Lucius, akit a nagyúr megdicsér, mondván: élen jár, ha alkalom adódik, egy kis mugli kínzásra. Voldemort tántoríthatatlan ellenfele, az egyetlen, akinek esélye volt eddig, hogy felvegye vele a harcot, akitől tartott, a varázsiskola igazgatója, Dumbledore. Harry Potter pedig Albus Dumbledore zászlóvivője.

A *Harry Potter*-regényfolyamban nehéz megállapítani ki a jó és ki a rossz; az olvasót minduntalan meglepetések érik. Minden kötetben vannak álellenségek és álbarátok. Ilyen Piton, akit Harry ellenségének tart, és aki azért haragszik a gyerekekre (micsoda görcsös érzéseltolás), mert Harry apja megmentette az életét. Ilyen Mógus, a kétarcú ember, a rossz szellem fészekadója, aki ügyefogyottnak és ártalmatlannak látszik, holott a kegyetlen Nagyúr titkos kiszolgálója, ugyanabban a műfajban, de talán még jobban álcázva, ilyen Kupor.

Itt a jó és a rossz elválaszthatatlan összefonódását, egymásba játszását jelzi a szerző, ami, bár a feszültség fontos forrása, meggyőzőbben int óvatosságra, mint a valahai halottfalók bűnbánata vagy a makulátlanoknak vélt minisztériumi tisztviselők árulása.

A kettősség ennél is élesebben vetődik fel Harry kapcsán abban a folytonos mérlegelésben, amely visszatérően Harry hovatartozásának kérdését veti fel: Mardekár vagy Griffendél? Mert a jó és a rossz harcának van egy szubjektív vetülete; ez a harc minden egyes gyermeklélekben belül is lejátszódik.

MARDEKÁR VAGY GRIFFENDÉL

Harry felfedezi, hogy számos olyan tulajdonsága van, amely a Mardekár-házba sorolhatta volna. Elsőéves korában a gyerekek elosztását megvalósító Teszlek Süveg úgy vélte, hogy a Mardekárban nagyon sokra vihetné. Kérdésére Dumbledore, a varázslóiskola igazgatója és a jó védelmezője megerő-

sította, hogy van sok olyan tulajdonsága, mint Mardekár Malazár legjobb tanítványainak.

A párbeszédből kiderül, hogy Harry rendelkezik számos mardekári (vagyis a gonosz hatalmakra jellemző) tulajdonsággal, pl. a kígyónyelv ismerete (a párszaszó), a találékonyság, az eltökéltség... és mégis a jók közé, a Griffendélbe került, mert kijelentette, hogy nem akar mardekáros lenni.

Oláh Ibolya kis páciense, Peti, játékában bábjáték közben olykor hátat fordít a pszichológusnak, és kétszereplős játékot, mintegy belső történetet játszik, amelyben két ellentétes erő, az ördög és a királyfi mérkőzik meg egymással. Saját intenzív interiorizációs képességére jellemző, hogy ezt a harcot maga vívja meg, és nem kér hozzá segítséget.

Más gyerek a pszichodramatista segítségét kéri a benne működő, őt elárasztással fenyegető gonosz, gyilkos erőkkkel szemben. Erről szólt egy magát agresszívnek tekintő kisfiú pszichodramája, amelyben saját magát ördögnek ábrázolta, de a pszichodramatistára bízta az ördög hologramjának szerepét. Aki vele teljesen azonosnak látszott, ördögszerű volt, de nem volt igazi, az ördögnek csak hologramja, testetlen és ezért veszélytelen leképezése volt. (Szerintem az Ördög és hologramja a 10 éves Szilárdnak olyan zseniális ötlete, amely Rowling képzeletvilágában is megjelenhetett volna.) Olykor más a folyamat: a bántalmazott gyerek oly mértékben elhiszi, hogy ő reménytelenül gonosz, hogy nincs kiút. Ettől csak a halál szabadíthatja meg, és előfordul, hogy képzeletben a nemlétet, vagy egyenesen a halált választja. Ezt a metafizikus belső küzdelmet, a félelmet attól, hogy a rossz martalékává válik, hogy védtelen, és nem tudja felvenni a küzdelmet, hogy erőtlenség és akaratgyenge – hisz kicsi és kiszolgáltatott –, ezt ellensúlyozzák a Harry Potterhez hasonló történetek.

A Rogers-iskola gyerekei számára, mint láttuk, a leginkább izgalmas kérdésnek az alapbeállítódás látszott, vagyis hogy milyen helyet jelöl ki Harrynek, illetve önmagának a jó és rossz skáláján minden gyerek. Ez elég központi helyet foglalt

el értelmezésükben: kivel lehet együtt érezni, és mitől függ, hogy valaki hová, a jókhoz vagy a rosszakhoz zárkózik-e fel. Ezt befolyásolhatják öröklött vonások (az apai jóság, a feltételezett Mardekár-leszármazás), alakíthatják pusztán a körülmények (ha a Mardekárba került volna, másfajta környezetbe), de lehet belső struktúrával összefüggő. A Rogers-gyerekeknél az individuális, egyéni akarati tényezők is számítanak: *miből van több benne vagy mit választ.* Vagyis mintha megértették és magukévá tették volna Dumbledore értelmezését: „*Döntéseinkben, nem pedig képességeinkben mutatkozik meg, hogy kik is vagyunk valójában.*”

A Harry Potter ily módon biztatást és választási lehetőséget nyújt a magukban nem eléggé bízó gyerekeknek. És utat mutat. Ha nem válhat is mindenki olyan kiváló, rettenthetetlen, világméretű feladatot vállára vevő hőssé, mint a mi kis Harrynk, azért a jó választás útja mindenki előtt nyitva áll.

HŐS ÉS ELLENHŐS

Harry Potter titka első megközelítésben úgy fogalmazható, hogy találtatik egy olyan főhős, akiben kezdettől minden gyerek magára ismer. Azért, mert nem emberfeletti hősi tulajdonságok letéteményese. Nem a legszebb, nem a legerősebb, nem a legkiválóbb, nem a legokosabb. (Lásd erről a Rogers-iskolások véleményét). Nem egyszerűen átlagos, hanem egy nehéz sorsú, bántalmazott kisfiú, akivel igazságtalanul bánnak, aki egy másikkal szemben kirívó hátrányt szenved (lásd testvérféltékenység aktivizálása).

Indításkor dickensi együttérzést kiváltó az atmoszféra. Anyátlan, apátlan, igazságtalanul kezelt mostohagyerek. Ez nem egyszerűen az elhagyott, magányos, megbántott gyerekekben vált ki szimpátiát, empátiát, azonosulásérzetet, hanem a gyerekek többségében. La Fontaine megállapítása szerint „On a souvent besoin d’un plus petit que soi.” Gyakran szükségünk van egy magunknál kisebbre.

Ezzel együtt vagy ennek ellenére válik Harry azzá a nagyszerű hőssé, akivé minden gyerek lenni vágyik. – Hisz a 11–12 éves gyerekekben nagyon elevenen él a hősszükséglet, az ideálkeresés, az ideálválasztás igénye, akiknek helyzetébe beleélheti magát, akiknek tetteit elvállalja, rendkívüli életét megosztja. Harry sorozatosan ki van téve olyan helyzeteknek, amelyekkel a kiskamasz gyerekek szívesen játszanak: a veszélyhelyzetnek. Másképpen ez egy szinte atavisztikusnak mondható játék a veszéllyel. Átéli azt a rettegést és

kudarcelvárás, amely elfogja, ha nehéz helyzetbe kerül, fantáziájában ezzel a helyzettel szembesül, és a veszély által kiváltott frusztrációt próbálja megoldani úgy, hogy a veszélyből nemcsak megmenekül, hanem győzelmet arat. Egyes gyerekfantázia-elemzők úgy vélik, hogy „Az erre ráírmelő mesemotívum a gyerek anyanyelvén beszél” (Mérei–Binet, 1970). Harry Potterrel azonosulva a gyerek erősnek és bátor-nak érzi magát a döntést kívánó helyzetekben, ő is a helyzet magaslatán áll.

A hőssé válás kritériumai közé sorolják a mítoszkatatók a különleges születést. Mint ezt a nemzetközi tekintélyű magyar mitológus, Kerényi Károly és Karl Gusztav Jung, a mélységpszichológiai ismerője a mitológia lényegéről közösen írott könyvükben kifejtik, a nagyra hivatott istenek és hősök egyik közös jellegzetessége a rendkívüli születés. Vannak köztük számosan kitett gyerekek (Ödipusztól Siegfrieden át Mózesig), állatok által adoptált és táplált gyerekek, apjuk fejéből kipattantak, mint Pallasz Athéné, apjuk combjában kihordottak, mint Dionüszosz stb. Vannak rendkívüli sorsú csecsemők és kisdedek a görög mitológiában, akiknek elhivatottsága, Harryéhez hasonlóan korán megmutatkozik.

Harry Potter középszerű fizikumú, átlagos, nevelőcsaládjában lebecsült, sőt „furcsaságai” miatt nem beszámítható, bántalmazott kisfiú volna, ha nem lenne a különleges, vilámszerű jel a homlokán. Ez a sebhely rendkívüliségét jelzi, és arra utal, hogy alig egyéves korában megfutamodásra kényszerítette a sötét erők vezérét, a rettegett Voldemortot. Így jelenik meg a rowlingi varázsvilágban a csodálatos csecsemő ismert mitológiai motívuma.

Ferenczinél csodagyerekként jelentkezik a „tudós csecsemő”.

A görög mitológia legősibb elemei között szerepel ez a motívum. Kerényi Károly szerint (aki a témának két nagyobb tanulmányt is szentelt, az egyik az *Urkind* [Az ősgyerek], a másik, a tudomásom szerint valaha magyarra is lefordított *Göttlicher*

Schelm [Az isteni kópé]) a preolümposzi ősi mítoszokban előfordul egy ezerarcú gyermekisten, mint Erósz, a delfinháton lovagoló, szigonyos, szárnyas kisfiú, vagy mint mindentudó, mindenkit felülmúló, mindenható, nagyszerű isteni gyermek. Ebben a mitikus alakban valósul meg az az ábránd, amelyet Alfred Adler *Gottähnlichkeitsgefühl*-nek nevez; fantáziavilágában a gyerek úgy igyekszik tehetetlenségérzetétől megszabadulni, hogy egy csodálatos ideált alkot magának.

Az erőviszonyok megfordítására, kisebbbértékűségének ilyen kompenzálására a gyerek a valóságban természetesen képtelen, ezt ellensúlyozzák a mesevilág, a képzeletjátékok, az ábrándok... Minél kisebb és mellőzöttebb, minél hátrányosabb helyzetben van, annál magasabbra tör, annál inkább törekszik értékérzetének (*Wertgefühl*) növelésére.

Ezt a vágyképzetet a görög mitológiában az isteni gyermek valósítja meg. Kerényi Károly úgy fogalmaz, hogy „az ősgyermek feltalálható mind Krétán, mind a szárazföldi görög vallás ősi rétegeiben. Számos mitológémák ősgyermeke nem más, mint az isteni egy kifejezési formája.” (Kerényi, 1939)

„Ebben a viszonylatban – mondja Kerényi Károly – a gyermekiség nem jelent kisebb hatalmat... ellenkezőleg, a legerősebb a leggyengébből lép elő.” (Kerényi, 1984)

A görög mitológiában is gyermekisten formájában jelenik meg három csodálatos gyerek, Hermész, Heraklész és Erósz.

Hermész aprócska csecsemő volt még, de háromnapos korában elrabolta Apolló ötven tehenét. Az ő mítosza eleveníti meg a tilalmakat még nem ismerő, leleményes, csodálatos gyereket.

Heraklész mítosza eléggé közel áll Harry korai csodatettéhez. Heraklész tíz hónapos korában két óriáskígyóval mérkőzött meg, amelyeket Héra, Zeusz felesége küldött elpusztítására. Ez a kígyóhistória Heraklész első csodatette, első epizódja – akárcsak Harrynél – további nagyszerű, hősi erőpróbái sorozatának.

A fentebb idézett két mitikus gyermekalak, amelyek közül az első még csecsemő, a másik meg egyéves sincs, akinél önállótlanabbat és kiszolgáltatottabbat elképzelni sem lehet, erőssé, sőt ami Heraklészt illeti, halálbíróvá válik.

A görög mitológia harmadik istengyereke, Erósz, ugyan-csak nagy hatalmú gyerek, mert őneki különleges képesség jutott osztályrészéül. Ő a szerelem érzésének felkeltője, és bárkit képes nyilával halálos szerelemre gerjeszteni. Éretlen, játékos, sugárzó gyermeki istenség, aki sorsdöntő erővel rendelkezik.

Ezeknek a csodálatos gyermekisteneknek, az isteni gyerekeknek utóda Harry. A többiekhez hasonlóan az ő sorsának első állomása is későbbi elhivatottságának előjele.

A gyerekistenek életére bizonyos folytonosság jellemző; csecsemőkori vagy kisgyerekkori hőstetteik hozzátartoznak élettörténetükhöz. Harry viszont életének ebből az első epizódjából csak egy zöld villanásra emlékezett. Álmában azonban a történet kezdett kirajzolódni. Eleinte csak anyja hangját hallja: *Harryt ne! Harryt ne!* – de az eseményt magát nem tudja felidézni, mintha az esemény az ő aktív beavatkozásától, akaratától függetlenül következett volna be.

Az esemény valódiságáról tanúskodik Harry villám alakú homlokbélyege, amely sajogni, fájni kezd, valahányszor Voldemort a közelében tartózkodik, vagy ha a nagyúr valami galádságot tervez ellene. Erről a jelről Harryt mindenki felismeri, lelkesedéssel fogadják, csodálják a varázsvilágban, megtiszteltetésnek tartják, ha megszoríthatják a kezét, és minduntalan felhangzik körülötte a csodáló moraj: ez valóban ő, ez Harry Potter? Híressége olykor zavarja a szerény természetű kislányt, aki nem tudja elnyomni magában azt a titkos érzést, hogy ezt ő valójában nem érdemli meg, a varázslótársadalom tisztelete őt méltánytalanul éri. Mert – nem utolsósorban első gyerekkorának negatív tapasztalatai miatt – közönséges gyerekeknek érzi magát, ezért indokolt egyik olvasójának kérdése:

– Mikor tudta meg elhivatottságának titkát?

Szülei elpusztulásának és saját rejtélyes megmenekülésének történetét elsőnek, mint már említettük, iskolába kerülését közvetlenül megelőzőleg, Hagrid közölte vele. Ám ő ezt kétkedéssel fogadta. Ez a tudás nem adott neki olyan erőt, ami magabiztos, öntudatos, elhivatottságában hinni tudó gyerekké avatta volna. És mégis, valahol a lelke mélyén meg van győződve arról, hogy szülei halála őt helytállásra kötelezi, és van esélye arra, hogy nehéz harcaiból győztesen kerüljön ki.

Harry éppen erre az eseményre utal vissza, amikor az első kötet végén Hermione aggódik:

„– De Harry... Lehet, hogy Tudodki is vele van.”

– „Egyszer már megúsztam – feleli Harry, és a villám alakú sebhelyre mutatott. – Talán ezúttal is szerencsém lesz.”

Ez azonban nem jelenti azt, hogy más pillanatokban nem fogja el a kétség az iránt, hogy képes lesz-e a várakozásoknak megfelelni, és próbatételeiben a helyzet magaslatán állni.

Harry azért is különleges helyet foglal el a hősök sorában, mert nem hasonlít a népmesék vagy a kalandregények mintadutód, csálhatatlan, rettenetes erővel felruházott hőseihez. Ő egy olykor bizonytalan, mások tanácsára és segítségére szoruló kisfiú, egy *every man*, egy átlaggyerek.

A megkérdozett gyerekek többsége és a mű úgyszólván valamennyi kritikusa felismeri, hogy Harry Potter különbözik a modern hősöktől. Ő inkább hasonlít normális gyerekhez, mint egy szuperman típusú ideálhoz. Nemcsak azért, mert bántalmazott, hátrányos helyzetű gyerekként indul. A népmese hőse gyakran a legelesettebb, legkisebb fiú. Bár Harry egyke, de unokabátyjánál, a dagadt Dudley kölyöknél kisebb, nyápic, szemüveges kisfiú, lebecsült tagja a Dursley családnak.

Harry leginkább mesehőshöz hasonlít. M. C. Loyer-Dolghin, francia mesekutató szerint a mesék felidéznek az ősi beavatási rítusokat: leírják az emberek lelki kalandjait és elindítják az átalakulások folyamatát. A magyar népmesehős

néha egy olyan világgá ment fiú, akinek boszorkánypróbákat kell kiállnia, három évet kell szolgálnia, meg kell küzdenie a sárkánnyal stb. Próbában Harrynél sincs hiány, habár a boszorkánypróbák ebben a világban másképp értelmezendők. Neki hét évet kell a varázslóiskolában kijárnia, és a sárkánypróbán kívül mindenféle más szörnnyel meg kell birkóznia, például Basiliskus óriáskígyóval. Mircea Eliade, az ismert valláskutató és mitológus szerint a próbák a beavatási szertartás módoszataiként értelmezhetők. A mese többnyire drámai helyzettel indul – ezt nevezi Ulrike Lehmkuhl hiányállapotnak –, ami szerinte a mese strukturáló alapjelensége. A hős van egyedül hivatva arra, hogy megoldja a kritikus helyzetet, és győzedelmeskedjék bármilyen túlerővel szemben. A *Harry Potter*-regényben a megoldandó drámai helyzet varázsvilág, illetve emberiség méretű. A sötét erők a világ egyensúlyát veszélyeztetik.

„A mesehősök halálos veszélyeknek vannak kitéve, csodálatos segítséget nyernek állatoktól, jóindulatú varázslóktól, akiknek támogatását erkölcsös cselekedeteikkel váltják ki.” (Loyer-Dolghin, 1990) Ebből az idézetből az derül ki, hogy a jó varázslókat nem Rowling találta ki, mert a fent említett mesekutató is hivatkozik rájuk.

Ulrike Lehmkuhl, az ismert német individuálszichológus professzor a mesehős jellegzetességei közül kiemelte azt a vonást, amely Harryre is annyira jellemző: „A hős nagysága az, hogy részese ugyan a hiányállapotnak, de anélkül hogy beletörődne. A megoldás, a »szerencsés« véletlen csoda folytán, de belső titkos kreatív erőitől nem függetlenül következik be.” Ez érvényes a rowlingi deus ex machinára is. Harmadik próbájának értelmezésekor Dumbledore hangsúlyozta, hogy a csoda csak azért következhetett be, mert azt Harry kiérdemelte.

A népmesék hőseinek a mágikus segítséget jó tulajdonságaikkal kell kiérdemelniük. Ahhoz, hogy sikerrel járjon, hősünknek vagy hősnőnknek becsületességről, egyszerűségről,

a segítségnyújtásban és érzelmeiben nagylelkűségről kell tanúságot tennie.

Harry szerény, megértő, empatikus gyerek, aki annyira együtt érez a bajba jutottakkal, hogy a Tűz Serlegének egyik próbáján vállalja: kifut az időből és kudarcot vall, mert fontosabb számára a szerinte életveszélyben forgó – vízbe leláncolt –, ismeretlen kislány megmentése, mint a győzelem.

Már a népmesében is szerepel a hős és az ellenhős alakja. Az ellenhős ugyancsak egy mindenben jelen levő kísértés vagy lehetőség. Ezt a kettősséget a Rogers-iskola gyerekei őszintén kifejtették, egyikük olyan messzire elment, hogy elmondta, néha még Voldemorttal is szimpatizál. Hallottunk olyan gyerekekről is, akik az irigy, gonoszkodó, gyűlölködő Draco Malfoyhoz érezték magukat közel. Az ellenhőst a népmesében többnyire szörnyetegek képviselik. Rowling a szörnyetegek egy részét rehabilitálja ugyan – talán a sárkányt legkevésbé –, de nála az ellenhős, Voldemort egy, a fekete mágia eszközeivel újjászületett, de ember formájú szörnyeteg.

Az ellenhős egyik megjelenési formája tehát a szörnyeteg. A halmozottan hátrányos helyzetű, veszélyeztetett gyerekek egyik feltűnő sajátossága, hogy magukat szörnyként ábrázolják. A veszélyeztetett gyerek önarcképének egyik legszembetűnőbb vonása éppen önmagáról alkotott képének negatív jellege. Egy lebecsült, nem kellően elismert, elégtelenül szeretett gyerek rajzaiban és a pszichodrázában gyakran szörnyetegnek ábrázolta magát. (Lásd erről Cyrill Szuperfantom-önarcképét a mellékletben.) Ennek különböző, olykor költői neveket adott, például Színek Szörnyetege vagy Jégmezők Kísértete, de máskor Ördög, Élő Halott, Vámpír, Kísértet stb. A veszélyeztetett gyerek a szörnyeteket egyszerre véli magában és a külvilágból fenyegető ellenségként felfedezni. Mert ezek a gyerekek rettegnek attól, hogy saját belső agresszivitásuk felszínre tör – ezt képezi le a szörnyeteg. Ezt a feszítőerőt Harryben nem tapasztaljuk,

legfeljebb annyiban, amennyiben hovatartozását latolgatja a Griffendél és Mardekár között. A hős vagy az ellenhős lehetősége benne is felmerül.

A veszélyeztetett gyerekek egy részének éppen a bennük lakó szörnyeteget kell legyőzniük, amely megváltoztatható, ha képzeletviláguk mozgósítása hozzáférhetővé teszi számukra saját hőssé válásuk lehetőségét. Erre szolgálhat a pszichoterápia, a pszichodráma, ezt a funkciót töltheti be a *Harry Potter* olvasása is, vagy amint ezt egy pszichológus kolléga, Körössy Judit megfogalmazza, a regény „bátorítást ad a gyerekeknek, hogy minden körülmények között bízzanak önmagukban”.

Harry teljes ellentéte a hős (vagy az ellenhős?) egyik modern megjelenítésének, a Supermannek. Superman az igazság bajnoka, valójában ember formájú robot. Ő egy nem fejlődő, statikus lény, kortalan, hisz nem is öregszik. Tökéletes és végleges, ellensége a tökéletlen, a változó. A Superman-logikában a gonosz nem más, mint egy hibás vagy rosszul beprogramozott szerkezet. Superman egy technokratikus teljesítményideológiát testesít meg – mondja Lehmkuhl. Míg Harry ember- és gyerekközelben van, Superman ideális képe az ember elidegenedését szimbolizálja.

A Superman-ideál tökéletességében utánozhatatlan, legfeljebb egyes fiatalok agresszivitásának ideiglenes levezetésére alkalmas. Harry ennek ellentéte, nem kínál tökéletes mintát, de van egy különös alaptulajdonsága. Mint ahogy a csataló a fülét hegyezi, amint meghallja a harci kürtöt, őt a veszélyhelyzet ellenállhatatlanul, szinte delejesen vonzza. A második kötetben, amikor éppen a Félig Fej Nélküli Nick kimúlásnap partijáról érkeznek Ronnal és Hermionéval, Harry megérzi, hogy valahol gyilkosság készül. Azonnal harmasával veszi a lépcsőket, úgy siet a tett színhelyére, mert hallja azt, amit barátai nem érzékelnek, a kígyóbeszédet, hisz csak ő párszaszájú. A Titkok Kamrájának föld alatti járataiban, amikor beomlik a fal, otthagyja Ront és Lockhart ta-

nárt, maga rohan a veszély elébe. A Bölcsek Köve megszerzésének idején is úgy adódik, hogy végül Ront és Hermionét hagyva, egyedül vívja meg harcát a Voldemortot testébe befogadó gonosz Mógus professzorral. Harry hallatlanul bátor, Dumbledore mellett ő az egyetlen, aki ki meri mondani Voldemort tabu nevét, akit a többiek csak Tudodki vagy Tudjaki néven neveznek. Dumbledore egy ízben így szól McGalagony professzor asszonyhoz.

„– Kérdelem én, mi okunk volna rá, hogy féljünk kimondani Voldemort nevét?

– Önnek semmi – felelte McGalagony –, de ön kivétel. Mindenki tudja, hogy ön az egyetlen, akivel nem mer ujjat húzni.”

A másik személy, aki nem használja a Tudodki kifejezést, az Harry, ő mindig nevén nevezi a sötét főurat. Harry nem hagyja magát megfélemlíteni:

„– VOLDEMORT! – ordította... – Szemtől szemben álltam vele, és igenis kimondom a nevét.”

Ez nem szimbolikus hangvétel, hanem az alaphozzáállást jelzi. Harry eltökéltsége teljesen egyértelmű, a regények során újból és újból szembesül és megküzd a sötétség erőinek fővezérével, a sötét nagyúrral.

Egy tizenhárom éves magyar kisfiú felismerte Harry dinamizmusát: „Harry nem ad fel semmit, még akkor sem, ha nincs esélye. Bátor, és barátait nem hagyja cserben semmilyen helyzetben.”

HARRY A GYEREKEK CSODAVILÁGÁBAN

„Én is álmodhattam volna.” (Lóri)

Amint a gyerek elkezdi a *Harry Pottert* olvasni, fejest ugrik egy olyan csodavilágba, ahol otthon érzi magát. Vagy ahogy Rowling mondja: „A varázslat mindenütt megmozgatja a fantáziát.” A *Harry Potter*-regény változatos formában, fordulatosan, rendkívül fantáziagazdagon tartalmazza a gyerek csodavilág-szükségletének fontosabb elemeit. Abban a csodavilágban találja magát, amelyet ő nem lenne képes kifejezni, de ami potenciálisan, általa nem kifejezhetően benne él. Ez a világ számára egyszerre otthonos és csodás, mert a Rowling-regények világa valósághöz közelebb van, mint a más csodás gyerekkönyvekétől, amelyeknek misztikus légkörük van (ide tartozik szerintem már Tolkien *A Gyűrűk Ura* is, a Pullman-regényekről nem is beszélve).

Bettelheim szerint „A gyerekeknek szüksége van arra, hogy a mindennapok eseményeiről beszéljenek neki, de úgy, hogy azok a képzelet birodalmába legyenek helyezve, hogy azután csak a végén kerüljenek vissza a mindennapokba. Ez az, amit a legnehezebb megírni, ehhez nagy művészre van szükség.” Florent, egy tizenkét éves francia kisfiú ezt igen játékosan fejezte ki: „A *Harry Potter*-ben az iskola az iskolához hasonlít, de nem az iskola.” A gyerek otthon érzi magát benne, mintha saját életének eseményeiről volna szó, de ez csak azért lehetséges, mert az események valamilyen teljesen más közegbe, a képzelet világába vannak áttéve.

Ha röviden akarnánk jellemezni a csodavilágot, azt mondanánk, hogy ez az „úgy tenni, mintha” világa. Rowling, mintegy leleplezve saját titkát, bevallja, hogy ez tiszta képzeletvilág.

„Én nem hiszek a varázslatban úgy, ahogy a könyveimben leírom. De nagyon szeretném, ha valóban így létezne. Harry egész világának kiindulópontja: mi lenne, ha valóban így történné?”

Ezt a mondatot értelmezhetjük vágyteljesítésnek, vagy fogalmazhatjuk úgy, hogy „hátha mégis úgy lehetne”. Vágyálmot valósít meg, minek a vágyálmát? Visszavágást, elégtételvételt a fantáziátlan, igazságtalan felnőttvilággal szemben. A csodavilág-idézés a gyerek alapszükségletei közé tartozik.

Ezt a jelenséget különbözőképpen fogalmazhatjuk meg, mondhatjuk varázsvilág-, képzeletvilág-szükségletnek vagy nevezhetjük imaginációnak. Úgy vélhetnénk, hogy erre a kiegészítő, párhuzamosan és egyidejűleg létező fantáziavilágra elsősorban a frusztrált, a hátrányos helyzetű gyerekek van szüksége. Mert mit tehetett mást Hamupipőke, mostohaanyjának áldozata, rettenetes kiszolgáltatott, megalázó helyzetének módosítására, mint azt, hogy a tündér, helyesebben saját halott anyja megidézéséhez folyamodik, ezzel fejezi ki, hogy a valós világban reménytelen helyzetét csak valami csoda változtathatja meg. Ezzel be is kerülünk a csoda – ha úgy tetszik –, a mesevilágba: varázseszközökkel áll elő a nagyszerű csodahintó lakájostól, a báli ruha és az aranycipőcskék, hogy széppé varázsolják a kis szurtos leánykát. Gyerekkoromban ezt én is teljesen érthetőnek, teljes mértékben elfogadhatónak, igazságosnak és szükségesnek találtam, csak azon csodálkoztam, miért nem esik szó Hamupipőke előzetes megmosakodásáról. De hát úgy látszik, hogy a mese kitalálói (a Grimm testvéreket, sőt a későbbi, jóval későbbi Walt Disneyt is beleértve) kevésbé voltak obszessziósak nálam, vagy pedig feltételezték, hogy megtisztulása szépülési folyamatának természetes tartozéka.

Hamupipőkééhez hasonlóan Harry „hiányállapota”, frusztrált helyzete az egyik fontos tényezője annak, hogy fiatal (és nem csak fiatal) olvasói együttérzéssel és izgatottan reménykednek sorsának jobbrafordulásában.

Varázsvilágra nemcsak a bántalmazottaknak vagy a szemüvegeseknek, a félfülükre süketeknek (Aranyka), a hibás beszédűeknek, mint a diszfáziás Félicie, a Rolandhoz hasonló „dagadt” gyerekeknek, a tikkelloknek (Dávidka) vagy a Marcihoz hasonló súlyosan dadogóknak van szükségük, mert ez nem speciális alkatukból, hanem a gyermeki státusból következik. Hogy megvigasztalódjanak, azért, mert kicsik és kiszolgáltatottak, beleképzelik magukat egy olyan ellenvilágba, ahol erősek, ügyesek, ahol megbecsülik őket, és ahol hivatásuk van. A varázsvilágnak az a jellegzetessége, hogy nem elégszik meg a kimeneküléssel, kimentéssel, hanem megoldást is kínál.

Visszatérek Rowling talán legérdekesebb interjújára, amelyet Malcolm Jonesnak, a *Newsweek* riporterének adott, aki megkérdezte, vajon könyveinek átütőerejét, fő vonzerejét fiatal olvasók számára nem a gyerekek, a közönséges gyerekek erőtlenségének ábrázolása szolgáltatja-e. Amire az író nő szenvedélyesen helyeselt, hozzátéve, hogy felnövekedvén arra is ráébrednek, milyen korlátolt hatalommal rendelkeznek akkor is, amikor már felnőttek. Az angol kifejezés, *powerlessness of kids* az adleri kisebbsértékűségi érzés értelmezésének hat, mert egyszerre jelent erőtlenséget, kiszolgáltatottságot és hatalomtól megfosztottságot. Adlernél ez olyan hiányhelyzetet jelent, amely valóban meghatározó az ember létére. De a megfosztottság érzetén túl ösztönzés is a hiányérzet kompenzálására. A képzeletvilág erre a frusztrációra keres megoldást, a hiányhelyzet feloldását mozdítja elő.

Ez egy kompenzáló varázsvilág. Kompenzálása annak, amit Adler kisebbsértékűségi érzésnek, Rowling *powerlessness of kids*-nek nevez. Erikson, a kultúrpszichoanalízis jelentős teoretikusa más összefüggésben ezt így fogalmazza meg: „Megteremti a gyerekek magasabbrendűségi érzetét az ál-

tal, hogy érvényteleníti, illetve relativizálja a szokásos logikai kategóriákat, a térbeli kötöttségeket, inerciát.”

Ez egy mágikus világ, ahol bármiből bármi lehet, ahol a gyenge győz az erős felett (ez már a Harry–Voldemort-párharc alapállása, amit a gyerekek játékában például a nyuszi győzelme fejez ki az oroszlán felett). Így lesz a bántalmazott kisfiúból nagyszerű varázsló, a magányosból társaktól körülvett gyerek, a rosszul táplált kisfiú terülj asztalkámra lel, az Abszolút nyalánkságairól és az egészségügyi célzattal előírt csokifogyasztásról nem is beszélve. A csodavilágban a gyerekek a madarakkal repül, láthatatlanná válik (Félicie), és tettség szerint eltünteti magát. Egy igazságtalan világban igazságot szolgáltat, mint Stephanie *A fejetlent megölik* című bábjátékában, aki egy szép poétikus csodavilágot teremtett magának (lásd erről rajzát: Táncoló kislány sugárzó napfényben, a mellékletben). A varázsvilágban van bosszú, vagy inkább revánsindulat: például egy Gregoire nevű kisfiú párharcba kerül apjával, de mindezekben a képzeletjátékokban szülőgyilkosság-tilalom van. Kivételt Rowling világában csak a gonoszok (Voldemort, Kупor) képeznek, akik apagyilkosok. A legyőzött szülő a történet végére többnyire valahogy megjavul. Marci még a gyilkos boszorkányt is megkíméli, mint Dávidka, aki a cápát cápamegjavító gépbe teszi. A gonosz azonban sokszor rossz véget ér.

Ebben a világban tehát minden másképp van; a gyengeség, kicsiség, tehetetlenség, kiszolgáltatottság, hatalomtól megfosztottság kompenzálódik. Erre szolgál a varázsvilágban a varázserő, a gyerek csodavilágában így lesz a törpéből óriás. A nagyságrendek és bizonyos értelemben az értékszemponatok is megváltoznak.

Jung szerint: „Az öreg varázsló és a boszorkány a negatív szülők archetípusát jeleníti meg a tudattalan mágikus világból.” Rowling mágikus világában az öreg varázslók és a boszorkányok a prózai emberekkel ellentétben pozitív archetípusokat jelenítenek meg. A *Harry Potter* világában a va-

rázslók nevetséges taláraikban jönnek-mennek... és csodálatosak.

A varázsvilág nagyszerűbb a közönséges halandók varázstalan világánál. „Egy gazdag képzelőerejű gyerek számára a világ tele van muglikkal. Olyan emberekkel, akik nem értenek meg, akik hülye szabályokat állítanak fel, akiknek semmi közük a váratlanhoz, a láthatatlanhoz. Kisgyerekek elképzeléseit támasztja alá, hogy ezek a morcos családok nem az ő igazi családjuk, hogy ők különleges, kivételes, hatalommal rendelkező gyerekek” – mondja Alison Lurie, amerikai regényíró egy Rowlingról írott cikkében. Lurie itt egy ismert pszichológiai jelenségre céloz, arra, hogy családjukkal elégedetlen gyerekek tíz-tizenegy éves korukban kialakítják a *családregényt*; a valódi családjukkal szemben képzeletben teremtenek maguknak egy másik, lehetőleg gazdag, előkelő és nagyszerű szülőpárt. Harry Potternek erre nincs szüksége, számára a regényíró eleve megteremtette a nagyszerű származást, a csodálatos, nagy hatalmú, varázsló szülőpárt.

Említettük, hogy a jó varázsló már a népmesékben is előfordul. Ami a boszorkányt illeti, ő többnyire gonosz ugyan, de őt is segítővé változtathatod, ha „öreganyádnak” szólítod. Az előjelváltás gyerekeknél is gyakori, megjelenik például Oroszlán Anett csoportjátékának címében, *A rossz tündér, a jó varázsló és a megfélemlített szolgák*. Félicie-nél a boszorkány azért jó, amiért Rowlingnál, vagyis mert varázserőt kölcsönöz neki, amivel megzabolázhatja szüleit. A gyerekek játékában azonban vannak jó és rossz varázslók egyaránt (lásd A Mindentlátó hal meséjét). Egy válófélben levő házaspár fia, Csuti, apjától, akivel élt, olyan sok rosszat hallott anyjáról, hogy lelkében keveredett a jó és a rossz anyakép. Játékában megjelentek a boszorkány anyuka és barátai, a szörnyek, akikről kijelentette, hogy ezek jó szörnyetegek. Jósága azonban nem akadályozta meg a boszort abban, hogy barátnőjét, a kedves katicabogarat üstben főzze és szörnybarátaival együtt elfogyassza. Így fordította szimbolikus jelenetbe és játszotta

ki a hatéves Csuti azt az elemi félelmet, amelyet anyja ébresztett benne. A válóper után Csuti anyjához, a fent említett boszianyukához került, és a nagy érzelmi hasítás, a jó és a rossz szülőkép összemosódása miatt tartani lehetett attól, hogy lelki egyensúlya felborul. Ez a félelmünk nem igazolódott. Mikor tizenöt éves korában találkoztunk Csutorával, elmondotta, attól kezdve, hogy anyjához került, megteremtette a maga csodavilágát, vagyis képzeletben, álmában és fantáziajátékaiban folytatta, amit a szimbolikus bábjátékában elkezdett, és kijátszotta szorongásait. Ez adott neki erőt ahhoz, hogy félelmeit feldolgozza, és érzelmi kettősségét, ambivalenciáját meghaladja. A bábjáték Csutinál nemcsak aktuális problémáinak és sérüléseinek meghaladására szolgált, hanem a jövőjét is előkészítette. Hozzájárult ahhoz, hogy – mint Moreno mondja – „játékképes”, alkotó személyiséggé váljon.

Az értékek és a viszonylatok átértékelése megkönnyíti a gyerek számára, hogy a bábok csodavilágába vetítse magát. Kezdjük azzal a dimenzióváltással, amelyet minden játékszer lehetővé tesz: a felnőttvilág törpéje, a gyerek óriás lesz a játékok birodalmában. Ezt a dimenzióváltást az individuálpszichológia a bábterápiában kiegészíti a vezető–vezetett viszonyának megfordításával; a gyerek az irányító, ő találja ki a történetet, ő a szövegíró, a rendező és a főszereplő. Irányító szerepe van a történet kialakításában, lejátszásában, bármi-kor helyreigazíthatja a terapeutát, ha nem az ő elképzelése szerint játszik.

A pszichodráma potenciális terét pedig kijelölik, a gyerekek úgy bújnak bele szerepükbe, hogy beöltöznek. A semmi máshoz nem hasonlító területen folyik a játék, a *hátha mégis úgy lehetne* szellemében. A négyes ikrek legkisebbje és egyetlen lánytagja például olyan játékot talált ki, amelyben ő volt a vadállatok úrnője, ez utóbbiak óvták őt, neki engedelmeskedtek. Egy súlyosan dadogó kisfiú pedig nemcsak hogy nem dadogott ebben a csodavilágban, hanem csellel szerelte

le a háromfejű sárkányt, majd sztentori hangon parancsolta ki a királylány kezére pályázó vetélytársait.

A kijelölt pszichodrámatérben, akár a *Harry Potter*-könyvek olvasása közben, a gyerekek beléphetnek a csodavilágba. Azzal a különbséggel, hogy míg Rowlingnál a megteremtett nagyszerű világot készen kapják, a pszichodráma mesevilágát nekik maguknak kell kidolgozniuk.

Ez felveti a két megközelítési, a két önmegvalósítási mód, a két örömforrás különbségét, amelyet aktív és passzív katarzisként jelölhetnénk meg. Az arisztotelészi katarziszelmélet kimondja: „A tragédia egy teljes és nagyszerű cselekmény felidézésével részvétet és együttérzést kelt, és ez megtisztít az ilyenfajta szenvedélyektől.” Ami Mérei Ferenc, a magyar pszichodráma-iskola megalapítójának értelmezésében úgy hangzik, hogy a történés iszonyú rémületet kelt benne, majd ez a rémület átváltozik szánalommal, a szánalom együttérzéssé a tragikus hős iránt, s ezzel a rémületből és szánalomból fonódó együttérzéssel a néző beleéli magát a hős világába, tudatába, indulataiba, így benne is felébrednek azok az indulatok, és a belső érzelmi realitás megszabadítja, megtisztítja őt. A Rowling-regény által kiváltott intenzív érzelmek kapcsán is beszélhetünk talán katarziszról, vagyis arról, hogy a történet megrázza (feldúlja, felizgatja) a gyereket, ez az érzés együttérzéssel párosul; beleéli magát a hős világába, tudatába, indulataiba, és benne is kiváltódnak ezek az indulatok. Azzal a különbséggel, hogy Harry Potterrel remélhetőleg nem tragédiát, hanem drámai eseményeket él át.

Az ilyen típusú élmény, vagyis a mitikus személyek sorsának közvetett átélése váltja ki a passzív katarzist, míg az aktív változat követelménye, hogy a fent említett eseményeket maga az átélő hozza színre. Ebből adódóan az átélés más típusú, a történet talán kevésbé poétikus és gazdag, de jobban individualizált, ha úgy tetszik, testre szabott. Erről tanúskodnak a gyerekek által lejátszott jelenetek és színdarabok.

A gyerekek érzelmi belevetülése kapcsán felmerül, mint Edevis tükrének a kérdése: ki mit lát benne? Mint minden művészi alkotás befogadásakor, beszélhetünk találkozásról, összecsengésről, beleélésről. Ezenfelül sajátos egyéni élményanyag is belevetíthető, sőt szerencsés esetben általa feldolgozható. A regényciklus gazdagsága alkalmat ad a passzív katarzisos egész sorának átélésére. Az olvasók nem feltétlenül ugyanarra érzékenyek, nem ugyanarra reagálnak, és az is valószínű, hogy a felnőttek és a gyerekek izgalmát nem ugyanazok a tényezők váltják ki. Megismertem egy tizenöt éves, Alexandre nevű francia kamaszfiút, akit francia örökbefogadó szülei ötéves korában Lengyelországban adoptáltak: súlyosan bántalmazott gyerek volt, koponyáján számos dudor éktelenkedett, amelyeknek begyógyítása időbe tellett. Ez nem jelentett számára semmiféle kiválasztottságot, ellenkezőleg, rettenetes nyomokat hagyott benne, olyannyira, hogy életének első öt-hat évéről semmiféle emlékképet nem volt képes felidézni. Az ő alapproblémája, hogy derék és odaadó, szerető nevelőanyja nem volt képes érzelmi hiányérzeteit, szeretet-hiányát pótolni. Alexandre-t a *Harry Potter* olvasása segítette hozzá saját kisgyerekkori frusztráltságának, bántalmazottságának közvetett újraátéléséhez, eredeti traumájának feloldásához, depresszivitásának meghaladásához. Érzelmi életébe ezek után robbant be az első komoly élmény, a kamaszszerelm. Alexandre egyébként Harrytól azt vette zokon, hogy „nem mutatkozott eléggé hálásnak”.

A passzív beleélés, a passzív katarzis esetének több példájával is találkoztunk, ez kiderül a gyerekek számos nyilatkozatából az ebben a könyvben is szereplő idézetekben.

A *Harry Potter*-regények kielégítik a gyerek különböző szükségleteit, például lehetővé teszik számára, hogy elhagyja, zárójelbe tegye, meghaladja azt a nyomasztó valóságot, amelyben él. Egyik kollégánknak találkozott egy szomorú, válófélben levő szülei konfliktusaiban rosszul eligazodó és azoktól szenvedő kislánnyal, a kezébe nyomta a *Harry Pot-*

tert. Nyilván úgy vélte, hogy a varázsvilág nyújtotta megoldási eszközök eltávolíthatják valós problémáitól, mintegy elmenekíthetik a számára nyomasztó valóságból. Ezt a mechanizmust választotta a regényíró is: amikor már súlyossá, szinte elviselhetetlenné vált Harry élete a valódi, vagyis a mugli világban, kiemelte onnan, és egy teljesen más jellegű, képzeletszülte varázsvilágba helyezte át, ahol hatalmassá válhatott. A gyerek számára is ezt a funkciót tölti be a képzelőerő, amely Adler szerint erőit kölcsönöz neki, amikor problémáival szemben tehetetlennek érzi magát.

Ilyen értelemben elmondhatjuk, mint ez a rowlingi világ elemzéséből és a gyerekek fantáziajátékaiból is egyértelműen kiviláglik, hogy a legtöbb gyereknek szüksége van arra, hogy szorongásaitól megszabaduljon, vagy legalábbis szorongásait enyhítse. A szorongásoldás különböző lehetőségei közül egyesek fiziológiai jellegűek, beépülnek az ember struktúrájába. A legelemibb ilyen mechanizmus az álom, amely egyrészt „*peacemaker*”, vagyis béketeremtő, lehetővé teszi a felgyülemlett, túlságosan intenzív feszültségek levezetését. Jouvet, neves francia biofiziológus professzor kísérletileg igazolta, hogy ha a nap folyamán sok feszültségben van részünk, ez meghosszabbítja az éjszaka első álmát. Az álom másik funkciója Jouvet szerint, hogy kreatív, enteremtő, hozzájárul az egyén személyiségének kialakulásához. Az álom tehát feldolgozza a kínos, szorongató élményeket. A játéknak is van hasonló funkciója, azzal a különbséggel, hogy az álom tartalmai nincsenek kontroll alatt, és ezért sokkal több szorongáselemet aktivizálnak, mint a játék, amely „a cselekvő megoldásokat tudatosan és esetenként szorongáspótlékként, szorongáselhárításként mozgósítja” (Piaget). A játékkal már megközelítettük a gyerek irracionális világát, ez az a terület ahol – mint ezt már a csodavilág kapcsán megemlítettük – minden másképpen van, a nehézkedés törvényei érvényüket veszítik, és minden lehetséges. A gyerek belejátssza magát a csodavilágba.

A képzelőerő egyik fontos funkciója a szorongás oldása. Különös, hogy míg a gyerekek szorongásának egyik fontos

területe a családi élet, a szülőkonfliktus, Rowling világában ez nem így jelentkezik. Harry életének azok az eseményei, amelyek vele akkor történnek, amikor a Dursley családban él, tehát a vakációs periódusok, ismételten felújítják saját bántalmazottságát, de Rowling hasításhoz szerkesztéséből következően, amint a varázsvilágba kerül, mintha elválták volna, szorongást nem váltanak ki többé. A másik terület, amely fontos forrása az iskolás gyerekek és a kiskamaszok szorongásainak, az iskolai teljesítmény. Harrynél az iskolai meg nem feleléstől, a rossz iskolai teljesítménytől való félelem nem tartozik bele a szorongató élményanyagba. A regény folyamán vannak vizsgaidőszakok, többször kerül sor dolgoztatásra, előfordul, hogy az előírt dolgozatból még pár centi hiányzik (a pergamentekercsre írott szöveget centire mérik), de ha meg van is említve a felkészülés szükségessége, vagy olykor egyenesen a sikertelenség lehetősége, ez mindig mellékes szempont marad. Lehet, hogy azért, mert a vizsgaperiódusokban a gyerekeket más, fontosabb kérdések foglalkoztatják, amelyekhez képest az iskolai eredmények teljesen másodlagosak. Másrészt úgy tűnik, anélkül, hogy az író nő különösen okosnak vagy műveltnek mutatná be hősét, Harrynek saját képességeit illetően nincsenek különösebb kételeyei. Az iskolai követelmények teljesítése nem tartozik Harry próbatételei közé. Nem így a valódi világ gyerekeinél. Kázmérnál az iskolai kudarc érzése valóságos kisebbségi komplexum méreteit öltötte, amelynek megoldását egy varázssiróntól várta. Ugyancsak a gyerekek iskolai teljesítményének kérdése merül fel a Rogers-iskola Tündéjének Bölcsék Köve-interpretációjában. De belejátszik olyan pszichodramákba is, mint *Az ijedtszívű gyerekek*, őket nevelőanyjuk tanulásügyben szüntelenül egzecírozgatja. Harry egyébként határozottan meg-megújuló és intenzív szorongását más típusú feladatok váltják ki, melyek egyrészt általános veszélyeztetettségéhez, másrészt akaraterejének, bátorságának, hősi feladatainak teljesítéséhez kapcsolódnak.

Harry Potter eredetisége nem az, hogy nem szorong, hanem hogy minden helyzetben ennek ellenére képes helytállni. Ilyen értelemben Harry Potter hőssé válása a szorongás legyőzésének metaforája.

A kérdés, amely Harry Potter fantasztikus népszerűsége kapcsán felmerül, nem egyszerűen az, vajon a *Harry Potter*-szenvédély felkelti-e a gyerekek kedvét arra, hogy más könyveket is elolvassanak, hanem az, ami természetesen sokkal nehezebben ellenőrizhető: megváltozott-e a *Harry Potter*-olvasó életérzése, kreatívvá vált-e, átalakultak-e ambíciói, célkitűzései?

A szorongás ellensúlyozása, a konfliktusok feldolgozása, a gyengeségek kompenzálása – mindezek a negatív megfogalmazások arra utalnak, mennyi nyomasztó érzéssel képesek a gyerekek a csodavilágban megküzdni. De ez nem minden, mert az ilyen típusú történetnek kétségtelenül erősítő funkciója is van; egy Potter-szerű hős bátorságot kölcsönöz a gyerekeknek. Nem a gyerek leszerelése, közömbösítése a cél, hanem az, hogy önbizalmának megnövekedése, saját énképének megváltozása, önbecsülésének megerősödése (mindezek a folyamatok megvalósulhatnak, ha a gyerek megtelepszik a csodavilágban) kreatívvá, kezdeményezővé, dinamikussá tegye, módosítsa embertársaival és a világgal kialakított viszonyát. Vagy ahogy ezt Bettelheim kifejezi: a mese (ami természetesen a csodavilág idézésének egy évezredek óta gyakorolt, ha a rowlingival nem is teljesen megegyező módszere) azzal, hogy a nehézségeket leküzdhetőnek ábrázolja, megerősíti a gyerek harci kedvét. Rowling Harry Pottere, aki nem ismeri a lehetetlent, bátorságot kölcsönöz és alapvető optimizmust sugároz, azt, hogy érdemes és lehetséges felvenni a harcot, és minden kisfiúnak, kislánynak, kiskamasznak, ifjú lánynak szerepe lehet abban a világméretű küzdelemben, amelyet ősidők óta, talán a világmindenség kezdete óta vívnak egymással a világosság és a sötétség erői.

UTÓHANG A JÓ ÉS A ROSSZ HARCÁHOZ

A negyedik kötetben újjászületik Voldemort, aki az első három kötetben a csecsemő Harryvel való összeütközése után legyengült, árnyékká zsugorodott, elvesztette kényúri hatalmát alattvalói felett. Voldemort tanításáról a halottfalók egyike így beszél: „Bolond ifjonc voltam, dugig volt a fejem nevetéses eszmékkel a jóról és a rosszról. Voldemortnak köszönhetem, hogy észhez tértem. Ő tanított meg rá, hogy nincs jó és rossz, csak hatalom van.”

A sötét nagyúr a sárvérűekben és a pórnépben jelöli meg az elnyomandókat és kiirtandókat. Rowling egy interjújában megemlítette, hogy Voldemortot Hitlerről mintázta. A jó és a rossz relativizálása, tagadása – amelyet sajnos átvett a posztmodern ideológia – a legveszélyesebb, a legcinikusabb, az embert leginkább elidegenítő felfogás. A *Harry Potter*-könyvek egyik rendkívül pozitív vonása, hogy megpróbálja a gyerekeket felvértezni ez ellen a „minden egyremegy”, a beleenyugvást és az agresszivitást igazoló elméletekkel szemben, amelyek következményeivel világméretekben szembesülünk. A hatalom öncélúsága, a rossz igazolása, az emberi szolidaritás megtagadása jellemzi a modern terrorizmust. Nem vitás persze, hogy a fanatizmussal szemben mindenfajta pedagógiai vagy pszichológiai ambíció kudarcra van ítélve. A jó és a rossz megkülönböztetésének elsatnyulása azonban azoknak a jelentéktelen kis bűnözőknek a tetteiben is megmutatkozik, akik a pánikhelyzetet felhasználva embertársaik ijeszt-

getésében lelik örömlüket. Gondolunk azokra, akik napjainkban krétaporos csomagokat küldözgetnek, mintha mérget, fertőző anyagot küldenének szét, és ezzel nemcsak anyagi kárt okoznak (fertőtlenítés, laboratóriumi vizsgálatok, ellenőrzés), hanem hozzájárulnak az emberek megfélemlítéséhez. A nevelés feladata éppen abban áll, hogy az embereket már gyerekkorukban felkészítsék: arra, legyen energiájuk, akaratuk, eltökéltségük, hogy képesek legyenek ellenállni a rossznak. Úgy gondoljuk, a maguk varázslatos és közvetett módján a *Harry Potter*-könyvek erre készítik fel a gyerekeket.

(2001 októberében)

A kötet munkatársai

Csontos Magda, akivel valaha együtt voltunk József Attila-kollégisták, pedagógus, újságíró; kritikájával, a téma iránti intenzív érdeklődésével és kitűnő stílusérzékével aktívan járult hozzá e kis könyv létrejöttéhez;

Drinóczky Viktória pedagógus, pszichodráma- és bábszakkör-vezető, és a Rogers-iskola kedves, spontán, okos és érzékeny gyerekei;

Bogdán Marianna, a Zalaegerszegi Nevelési Tanácsadó gyermekpszichodráma-csoport vezetője, aki beleérző empátiájával járul hozzá ahhoz, hogy a gyerekek kevésbé legyenek ijedtszívűek;

Egyháziné Oroszlán Anett pszichológus, az aszódi gyerekcsoport szabadulási igényének meghallója;

Németh Mariann pszichológus, akinek csoportjában egy magányos kisfiú felismerte, hogy szeretetre méltó;

Mihály Blanka és a gyermekpszichodráma-kiképző csoport többi tagja, akik a Mindentlátó hallal idézték fel gyerekkoruk csodavilágát;

Tompáné Varga Margó, a legötletgazdagabb pszichodramatista, akinél még a dadogó gyerek is szónokká válik;

és mindazok a gyerekek, akik beengedtek csodavilágukba: Aranka, Roland, Jeanne, Alexandre, Félicie, Csuti, Fülöp, Dávidka, Kristóf, Guillaume, Stéphanie és sokan mások, valamint unokáim, Lóri és Matthias.

Irodalom

- Adler, A.: *Életünk értelme*. 1996, Kossuth.
- Adler, A.: *Emberismeret*. 1990, Göncöl.
- Adler, A.: Les Enfants difficiles. In Adler, A. – Jahn, E.: *Religion et psychologie Individuelle comparée*. 1958, Payot.
- Adler, A.: *Praxis und Theorie der Individualpsychologie*. 1920, Fischer.
- Adler, A.: *Über den Nervösen Charakter*. 1928, Fischer.
- Anzieu, D.: *Le Psychodrame analytique chez l'enfant et l'adolescent*. 1979, PUF.
- Arisztotelész: *Poétika, kategóriák, hermeneutika*. 1997, Pannon-Klett Kiadó.
- Babits M.: *A Gólyakalifa*. 1982, Szépirodalmi.
- Badinter, E.: *XY*. 1992, Odile Jacob.
- Bálint M.: *Az Őstörés*. 1994, Akadémiai.
- Barrie, J. M.: *Pán Péter*. 1983, Móra.
- Barrucand, D.: *La Catharsis dans le théâtre, la psychanalyse et la psychothérapie de groupe*. 1970, Epi.
- Baudelaire, Ch.: *Les Paradis Artificiels*. 2001, Lire.
- Baum, L. F.: *Óz smaragdvárosa*. 1990, Móra.
- Bettelheim, B.: *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. 1998, Gondolat.
- Bettelheim, B.: *Az elég jó szülő*. 1994, Gondolat.

Bettelheim, B.: *The Informed Heart. Autonomy in a Mass Age*. 1971, Avon.

Bettelheim, B.: *The Uses of Enchantment*. 1976, Knopf.

Carroll, L.: *Alice csodaországban*. 2000, Cicero.

Carroll, L.: *Alice tükörországban*. 1980, Móra.

Christie, A.: *Gyilkosság az Orient expresszen*. 2000, Európa.

Cross, A.: *Schule für höhere Töchter*. 1990, Eichborn.

Darrault, J. – Klein, J. P.: La thérapie comme constitution de son mythe originel. In *Art et Thérapie*, 1990, 36/37.

De Brunhoff, L.: *Babar, a kiselefánt*. 1994, Fabula.

Defoe, D.: *Robinson Crusoe*. 1955, Szépirodalmi.

Detienne, M. – Vernant, J.-P.: *Les Ruses de l'intelligence. La métis des Grecs*. 1974, Flammarion.

Diatkine, R.: Fantásme et réalité en thérapeutique dramatique. *Evol. psychiat.*, XIX. 4. 1954.

Dickens, Ch.: *Copperfield David*. 1999, Holnap.

Durand, G.: *Les structures anthropologiques de l'imaginaire*. 1973, Bordas.

Eliade, M.: *Misztikus születések*. 1999, Európa.

Eliade, M.: *Vallási hiedelmek és eszmék története*. I–III. 1998, Osiris.

Erikson, E. H.: *Adolescence et crise*. 1972, Flammarion.

Erikson, E. H.: *Toys and Reasons*. 1976, Norton.

Ferenczi S.: A tudós csecsemő (Der Traum vom Gelehrten Säugling). *Zeischrift für Psychoanalyse*.

Ferenczi S.: *Lelki problémák a pszichoanalízis tükrében*. 1982, Magvető.

Ferenczi, S.: *Oeuvres complètes*. I–IV. 1968–1982, Payot.

Ferenczi S.: *Thalassza. Katasztrófák a nemi működés fejlődésében*. 1929, Pantheon.

- Franz, M. L., von: *Az árnyék és a gonosz a mesében*. 1998, Európa.
- Freud, A.: *Az én és az elhárító mechanizmusok*. 1995, Anima.
- Fromm, E.: *Az elfelejtett nyelv*. 1995, Háttér.
- Gerő Zs. (szerk.): *Klinikai gyermekpszichológiai tanulmányok*. 1998, Akadémiai.
- Girard, R.: *La Violence et le sacré*. 1972, Grasset.
- Green, A.: *La Royauté appartient à l'enfant*. In *L'Arc* – Duponchelle, 1977.
- Hermann I. – Hermann A.: *Az első tíz év. A gyermek lelki élete magyar írók, művészek, tudósok önéletrajzában*. 1959.
- Hetvenhét magyar népmese*. 2000, Móra.
- Homérosz: *Odüsszeia*. 1994, Európa.
- Hugo, V.: *A Nyomorultak*. 1996, Európa.
- Jonesco, E.: *A kopasz énekesnő*. 1965, Európa.
- Jung, C. G.: *Az ember és szimbólumai*. 1993, Göncöl.
- Kende B. H.: A gyermeki mindenhatóság ábrázolása a görög mitológiában. In *Az individuálpaszichológia útjain*. 1996. 1.
- Kende B. H.: Gyermek a játékok birodalmában. In *Az individuálpaszichológia útjain*. 1995. 1.
- Kerényi, K.: *Das Urkind (Az ősgyermek)*. *Humanistische Seelenforschung*. 1939.
- Kerényi, K. – Jung, C. G.: *Der göttliche Schelm*. 1954, Rhein Verlag.
- Kerényi, K. – Jung, C. G.: *Einführung in das Wesen der Mythologie*. 1994, Rhein Verlag.
- Klein, M.: *The Psychoanalysis of Children*. 1932, Hogarth Press.

- Le Carré, J.: *A kém, aki bejött a hidegről*. 1992, Aquila.
- Lehmkuhl, U.: *Entwicklung und Individuation*. 1991, Reinhardt.
- Leprince de Beaumont: A Széplány és a szörnyeteg. In Opie, J. – Opie, B.: *Fairy Tales*. 1974, Oxford Univ. Press.
- Lorenz, K.: *Az agresszió*. 1995, Katalizátor Iroda.
- Loyer-Dolghin, M. C.: Aspects du conte et du mythe dans un processus de transformation. In *Art et Thérapie* 1990, 36–37.
- Mérei F.: *Az együttes élmény*. 1948, Officina.
- Mérei F.: *Az utalás*. 1975, Akadémiai.
- Mérei F. – Binét Á.: *Gyermeklélektan*. 1970, Gondolat.
- Milne, A. A.: *Micimackó*. 1996, Móra.
- Moreno, J.-L.: *Psychodrama*. I. 1946, Beacon House.
- Moreno, J.-L.: *Psychodrama*. II. *Foundations of psychotherapy*. 1959, Beacon House.
- Moreno, J.-L.: *Psychodrama*. III. *Action therapy and principles of practice*. 1969, Beacon House.
- Moreno, J.-L.: *Psychothérapie de groupe et psychodrame*. 1956, PUF.
- Musil, R.: *A tulajdonságok nélküli ember*. 1977, Európa.
- Petzold, H.: Masken und Märchenspiel in der Integrativen Therapie. *Integrative Therapie*, I. 1975.
- Petzold, H. – Ramin, G.: *Gyermek-pszichoterápia*. 1988, Osiris.
- Piaget, J.: *Szimbólumképzés a gyermekkorban*. 1978, Gondolat.
- Polcz A.: *Meghalok én is?* 1993, Századvég.
- Propp, V. J.: *A mese morfológiája*. 1999, Osiris.
- Pullman, Ph.: *Northern Lights*. 1995, Scholastic Ltd.
- Pullman, Ph.: *The Amber Spyglass*. 2000, Scholastic Ltd.
- Pullman, Ph.: *The Subtle Knife*. 1997, Scholastic Ltd.

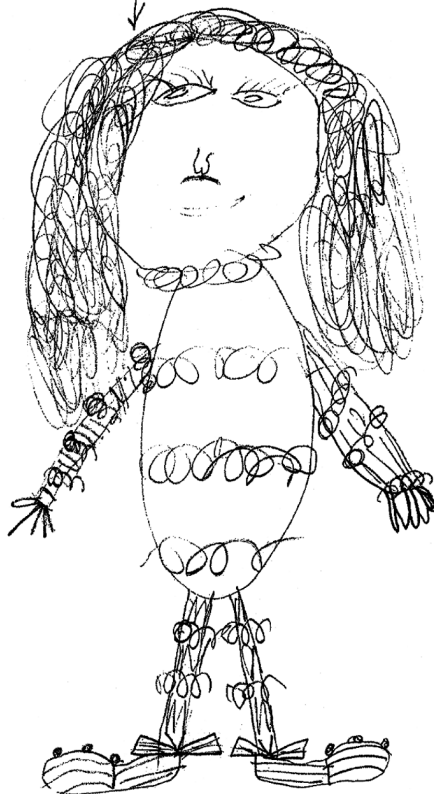
- Rank, O.: *Don Juan und der Doppelgänger*. 1932, Est. Rank.
- Rejtő J.: *Piszkos Fred, a kapitány*. 1997, Agora Kft.
- Rilke, R. M.: *Versei*. 1983, Európa.
- Rowling, J. K.: *Harry Potter és a Bölcsek Köve*. 1999, Animus.
- Rowling, J. K.: *Harry Potter és a Tűz Serlege*. 2000, Animus.
- Rowling, J. K.: *Harry Potter és az Azkabani Fogoly*. 2000, Animus.
- Rowling, J. K.: *Harry Potter és Titkok Kamrája*. 2000, Animus.
- Rowling, J. K.: *A kviddics évszázadai*. 2001, Animus.
- Rowling, J. K.: *Legendás állatok és megfigyelésük*. 2001, Animus.
- Saint-Exupéry: *A kis herceg*. 1996, Móra.
- Schlink B.: *Der Vorleser*. 1999, Diogenes.
- Slavson, S. R.: Catharsis in Group Psychotherapy. *Psychoanalytic Review*, no. 38. 1951.
- Stevenson, R. L. B.: *Dr Jekyll és Mr Hyde különös esete*. 1913, Athenaeum.
- Swift, J.: *Gulliver utazása*. 1952, Szépirodalmi.
- Tolkien, J. R. R.: *A Gyűrűk Ura*. 2001, Európa.
- Twain, M.: *Tom Sawyer kalandjai*. 1994, Európa.
- Twain, M.: *Koldus és királyfi*. 1962, Móra.
- Vernant: *Mythe et pensée chez les Grecs*. 1966, Maspero.
- Verne, J.: *Összes művei*. 1982–2001, Unikornis.
- Virole, B.: *L'enchantement Harry Potter. La psychologie de l'enfant nouveau*. 2001, Archives Contemporaines.
- Wilde, O.: *A canterville-i kísértet*. 1930, Genius.
- Winnicott, D. W.: *Játás és valóság*. 1999, Animula.
- Winnicott, D. W.: Primary Maternal Preoccupation. In *Collected Papers*, 1956.
- Zulliger, H.: *Heilende Kräfte im kindlichen Spiel*. 1952, Stuttgart.

KÉPEK

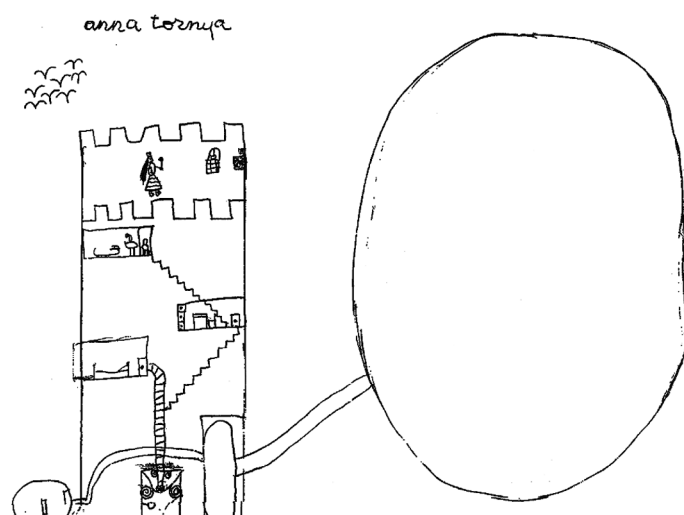

1. kép. Aranyka felhőcskéje

LOUIS XIV.

2. kép. A Napkirály, Aranyka ideális apaképe

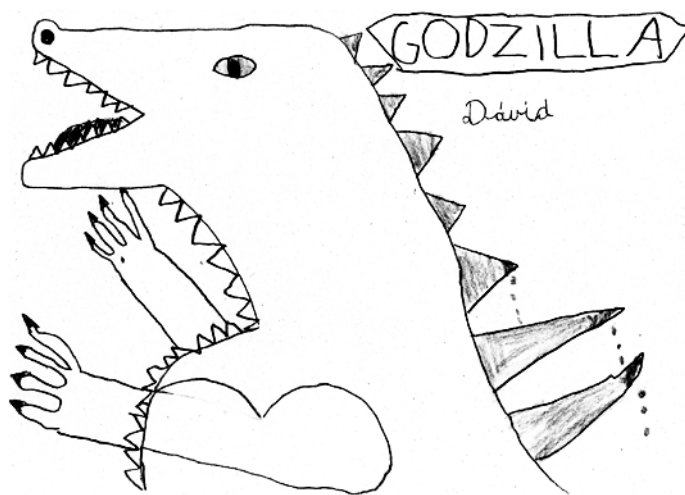
3. kép. Anna tornya – a várúrnő védóbástyája

4. kép. A Rózsaszínű fantom és a Fekete kísértet harca

5. kép. Stéphanie: Táncoló kislány sugárzó napfényben

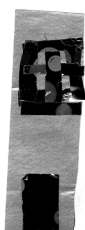

6. kép. Dávidka egyik kedvenc szörnyetege: GODZILLA

7. kép. Cyrill önarcképe, a szuperfantom

Alice au pays des Merveilles.

8. kép. Alice csodaországban – egy nyolcéves kislány rajza

Osiris Kiadó, Budapest
www.osiriskiado.hu

A kiadásért felel Gyurgyák János
Szöveggondozó Sebes Katalin
A sorozatot tervezte Környei Anikó
Műszaki szerkesztő Kurucz Dóra
A szedés és a tördelés az Osiris Kft. munkája
Tördelő Künsztler Klára
Nyomta és kötötte a Széchenyi Nyomda Kft.
Győr 2001.K-3297
Felelős vezető Nagy Iván ügyvezető igazgató

ISBN 963 389 177 9
ISSN 1518-1222